

SPOR FOR FRAMTIDEN

■ FYLKEDELPLAN FOR KULTURMINNER OG
KULTURMILJØER I AKERSHUS 2007 – 2018

AKERSHUS
FYLKESKOMMUNE

Fylkestinget behandlet fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007–2018 14. juni 2007 (sak 56/07) og fattet følgende vedtak:

1. Forslag til fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-2018 vedtas.
2. Prioriterte tiltak som vedtas i fylkesdelplanens handlingsprogram samordnes med handlingsprogrammet for Akershus fylkesplan som rulleres hvert år.

Tidspunkt for igangsetting og gjennomføring av uprioriterte tiltak må vurderes i forhold til økonomi, arbeidsressurser, interesse og behov.

Det arbeides videre med å få utgitt publikasjonen «Spør i landskapet – et riss av kulturhistorien» i bokform.

3. Universell utforming innarbeides bedre som grunnleggende strategi ved framtidig rullering av planen, spesielt i tiltaksdelen. Kulturminner knyttet til personer med nedsatt funksjonsevne må få økt oppmerksomhet i arbeidet med bevaring og formidling. Kulturminnene må være tilgjengelig for alle, uavhengig av funksjonsevne.

FORORD

Akershus har et rikt mangfold av kulturminner. Jordbrukets og skogens kulturlandskap, kystkulturen og samferdselens kulturminner, minnene fra tettsteds- og byveksten – alt er spor fra en region i stadig hurtigere utvikling.

Det er lettest å forstå verdien av de storslåtte og unike kulturminnene. Dukkestuen som bestefar satte opp nede i hagen er ikke allment viktig som middelalderkirken. Den kan likevel være av stor verdi for oss selv, fordi den er med på å fortelle historien om oss. Disse aller nærmeste minnene må vi selv ta ansvaret for. Andre kulturminner er viktige for nærmiljøet, eller kanskje hele kommunen. Da har vi et felles ansvar – gjennom det frivillige kulturvernet i regi av for eksempel et historielag, eller på kommunenivå. Noen kulturminner er viktige for hele regionen. Da må ansvaret plasseres hos fylkeskommunen.

Vi håper planen blir et godt utgangspunkt for å legge ansvaret på riktig nivå, og et redskap for bedre samhandling mellom fylkeskommune, kommune og det frivillige kulturminnevernet.

Et annet viktig mål for vårt arbeid har vært å få fram kulturminnenes verdi. Først og fremst er de viktige fordi de gir oss mulighet for gode opplevelser, fordi de forteller historie, og fordi de gir tilhørighet og stolthet. Men kulturminnene kan også være viktige i miljø- og ressursammenheng og for verdiskapingen. Ekte opplevelser har fått økonomisk verdi. Vi håper denne planen kan bidra til at riktig bevaring og forvaltning av kulturminner kan skape økonomisk merverdi.

Det er likevel viktig at kulturminnene skal brukes, ikke forbrukes.

Vi ser samtidig hvordan utviklingen kan trampe over kulturminnene og slette ut sporene. Midt oppe i den hektiske utviklingen av våre lokalsamfunn kan vernekrav oppfattes som uønskede hindringer. Andre kulturminner går tapt som følge av forfall og manglende interesse. Dersom dette fortsetter i samme takt, står vi fare for å miste viktige deler av vår kulturarv.

Denne planen skal være et redskap i arbeidet for å snu denne utviklingen. Forståelsen av hva som er et kulturminne vil endres. Derfor trenger vi noe mer enn en registrering og opplisting av viktige kulturminner. Planen skal legge grunnlaget for en metodikk som gjør at kulturminner alltid er med i vurderingene. Vi har kalt den «Spor for fremtiden». Kulturminnene må være et av fundamentene for de lokalsamfunnene vi skal bygge for fremtiden.

Mange har tatt del i arbeidet fram mot denne planen – fra lokale lag og foreninger til kommunenes og fylkeskommunens fagfolk. Vi håper vi i fellesskap har lykkes med å lage et dokument som blir et godt redskap i arbeidet for å ta vare på og bruke kulturarven vår, og vil takke alle for en spennende og lærerik prosess.

Christian Hintze Holm
Ordfører i Nesodden
Leder i politisk styringsgruppe

Hildur Horn Øien
Fylkesordfører i Akershus
Nestleder i politisk styringsgruppe

Jorunn Larsen Glosli
Ordfører i Hurdal

Karin Gulbrandsen
Ordfører i Aurskog-Høland

Morten Strand
Ordfører i Asker

Hanne Mæland
Fylkespolitiker i Akershus

Del A – Plan og handlingsprogram

▲
Bisselmunnbitt av jern. Funnet i 1865 ved graving i en sandhaug på gården Asak i Skedsmo.

SAMMENDRAG

I.1 NYTT GREP OM KULTURMINNEVERNET I AKERSHUS

Akershus omkranser landets hovedstad, noe som gjør at mange har en uklar oppfatning av hva som særpreger fylket. Om det er vanskelig å finne ett felles trekk, er det lettere å peke på mangfoldet; den pulserende kystlinjen langs Oslofjorden i kontrast til skogrike, men tynt befolkede innlandskommuner som Hurdal og Aurskog-Høland. Langs jernbanelinjer og hovedveier har folkerike tettsteder vokst fram på strekningene ut mot Asker, Vestby og Lillestrøm. Disse stedene har urban bebyggelse, men er omkranset av spredt bebygde jordbruksbygder.

Akershus er for mange et fylke man reiser gjennom, enten man reiser fra hovedstaden «ut på landet» eller fra «landet» inn til hovedstaden. En reise i bil langs veien kan lett gi det inntrykket at Akershus bare består av veier og nye hus. En og annen gammel kirke, gårdsbebyggelse og landskapsformasjoner som vitner om eldre bebyggelse og bosetning, men mange er ikke klar over hvilken rik historie landskapet rundt landets hovedstad har.

Kulturarven som denne rike historien har skapt, ligger i et fylke som er i en rivende utvikling. Stor vekst med omfattende endringer og utbygginger preger i dag store deler av fylket, og med det de fysiske omgivelsene som våre kulturminner og kulturmiljøer er en del av. En stor utfordring i årene framover blir å håndtere veksten og endringene i retning av en bærekraftig utvikling for hele fylket, der også kulturminneverdiene blir ivarettatt og integrert. Som både regional kulturminneforvaltning og utviklingsaktør vil fylkeskommunen arbeide mer aktivt for at det skal skje, og fylkesutvalget vedtok derfor 24.06.2003 å sette i gang arbeid med en fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer.

Fylkesdelplanen for kulturminner og kulturmiljøer omhandler **faste kulturminner** og **kulturmiljøer**, iberegnet de kulturhistoriske verdiene i **kulturlandskapet**. Planen vil bli et strategisk dokument og et styrings- og utviklingsverktøy for det framtidige kulturminnevernet i Akershus. Planen

er også en oppfølging av St.meld. nr. 16 (2004–2005) «Leve med kulturminner», som ble vedtatt av Stortinget i 2005.

Det er et mål at planen skal bli et redskap til å ta vare på og bruke de store kulturminneverdiene i fylket på en god og langsiktig måte. Den skal avklare roller og ansvar, og gi større forutsigbarhet for kommunene og utbyggere. Den skal også legge grunnlag for bedre dialog og samarbeid med kommunene, fylkesmannen, museer, frivillige organisasjoner, fagmiljøer og næringsliv.

Kultur og kulturarv har de senere årene fått større oppmerksomhet som økonomisk, sosial, kulturell og miljømessig faktor ved samfunnsutviklingen. Den fysiske kulturarven – kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap – blir sett på som en ressurs for befolkning, for næringsliv og for lokalsamfunn og regioner.

Kulturminner kan styrke særpreg og kvaliteter i lokalsamfunn, og de kan være med å bygge opp følelsen av tilhørighet for både gamle og nye innbyggere. Slik kan kulturminner bidra til at vår region fortsatt blir et godt sted å bo, arbeide og besøke. Kulturarv er et av elementene som inngår i arbeidet med folkehelse i Akershus, der oppmerksomheten bl.a. rettes mot gode, trivelige og vel tilrettelagte lokalsamfunn. Det innebærer bl.a. å legge til rette for at kulturminner og kulturmiljøer er tilgjengelige for alle.

Blant de mange aktørene i kulturminnevernet har kommunene en nøkkelrolle. Gjennom ansvaret for byggesaksbehandling og planlegging etter plan- og bygningsloven og som lokal landbruksmyndighet er kommunene den største forvalteren av kulturhistoriske verdier. Kommunene har deltatt aktivt i utarbeidelsen av fylkesdelplanen, og det er lagt stor vekt på at planen skal være nyttig for dem.

Gjennom fylkesdelplanen for kulturminner og kulturmiljøer vil vi vise mangfoldet og særpreget ved kulturarven i Akershus, og ikke minst hva kommunene og fylket kan være stolte av!

Hva er kulturminner, kulturmiljøer, kulturlandskap, kulturarv og kulturminnevern?

Kulturminner er alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø.

Kulturmiljøer er områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Kulturlandskap er kulturopvirket landskap, og begrepet blir oftest brukt i tilknytning til landbruk.

Kulturarv er en fellesbetegnelse på kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.

Kulturminnevern er vern av faste kulturminner og kulturmiljøer.

Mer utdypende beskrivelser og flere ord, begrep og forkortelser er forklart i kapittel 9.

Planen setter søkelyset på fire innsatsområder:

BEVARING

Det bør være et mål å bevare et representativt utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som belyser hele historien i Akershus, fra steinalderen til våre dager. De bør gjenspeile både bredde, mangfold og særpreg i regionens og kommunenes historie. Planen gir en oversikt over hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som ut fra dagens tilgjengelige kunnskap vurderes å være av nasjonal og/eller regional verdi. Den redegjør også for hvilke juridiske, økonomiske og andre virkemidler som kan brukes for ivareta kulturminneverdier. De første fire årene vil vi løfte fram tre kulturminnetemaer der det skal gjøres en ekstra innsats med å kartlegge, verne, formidle og synliggjøre kulturminneverdier: Vår eldste historie, Kystkulturen og Vår nyeste historie.

FORVALTNING

For kulturminnevernet er det nødvendig at kommunene integrerer og tar hensyn til kulturminner i sin virksomhet og arealplanlegging. Planen legger vekt på å avklare roller og ansvar, og den tydeliggjør fylkeskommunens og kommunenes oppgaver i forhold til nasjonale, regionale og lokale verdier. Det settes søkelys på hvordan offentlige forvaltning skal samarbeide bedre for å få til en god og forutsigbar forvaltningspraksis og gode saksbehandlingsrutiner i saker som berører kulturminner. Videre tas utvikling av kulturminnekompetansen i forvaltningen opp.

FORMIDLING

For at kulturminner skal bli godt bevart og få en større betydning som ressurser i samfunnsutviklingen, er det avgjørende med formidling av kulturminner som gir folk kunnskap og opplevelser. Her gjøres det allerede en stor innsats av både frivillige og offentlige aktører. Fylkesdelplanen kan brukes som en drahjelp til å videreutvikle eksisterende aktiviteter, og å stimulere til nye tiltak. Den offentlige forvaltningen må også være bevisst på at god formidling er viktig for å få forståelse for kulturminnevern.

VERDISKAPING

I den nye stortingsmeldingen «Leve med kulturminner», er det lagt stor vekt på den positive betydningen kulturarven kan ha for utviklingen av gode, attraktive og levende lokalsamfunn, og som grunnlag for næringsliv. I Akershus finnes mange gode eksempler på at kulturarven har vært grunnlag for verdiskaping, og fylkesdelplanen ønsker å stimulere til mer satsing på dette feltet. Med verdiskaping menes et bredt spekter av positive effekter som kulturarven gir for den kulturelle, sosiale, økonomiske og miljømessige utviklingen.

Fylkesdelplanens innhold og oppbygging

Plandokumentet «Spor for fremtiden» er inndelt i to hoveddeler

Del A (kapittel 1 – 5) er selve planen og handlingsprogrammet. Her redegjøres det for bakgrunnen og formålet med planen. Det gis et kort historisk riss og en beskrivelse av dagens situasjon, samt utfordringer og muligheter for kulturminnevernet i fylket. Planen angir mål og strategier samt oppfølgingstiltak innenfor planens fire innsatsområder som omhandles i *kapittel 4*.

Del B (kapittel 6 – 9) er en **oppslagsdel** med virkemidler og retningslinjer, samt registre og kart over kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal/regional verdi. Den inneholder også forskjellig bakgrunnsinformasjon. Opplysningene i oppslagsdelen er ikke statiske, og vil bli kontinuerlig oppdatert på fylkeskommunens nettsider.

«Spor i landskapet – Et riss av kulturhistorien i Akershus»

I tillegg til plandokumentet foreligger tekstutkast til publikasjonen «Spor i landskapet – Et riss av kulturhistorien i Akershus». «Spor i landskapet» gir et innblikk i den kulturhistoriske utviklingen i Akershus. Teksten konsentrerer seg i stor grad om det som har satt fysiske spor etter seg i landskapet, og den forteller om mennesker og hendelser knyttet til disse sporene.

I tillegg til å være et viktig supplement til fylkesdelplanen, er den også ment å kunne brukes som et frittstående kulturhistorisk riss for Akershus. Akershus fylkesmuseum og fylkeskommunen arbeider videre med å ferdigstille publikasjonen.

■ 1.2 MÅL, STRATEGIER OG TILTAK

HOVEDMÅLET for den framtidige kulturminnepolitikken i Akershus er:

Ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs i Akershus, og derigjennom bidra til økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping.

Innsatsområdene

Nedenfor følger en samlet oversikt over delmål og strategier, samt tiltak innenfor hvert innsatsområde. De fire innsatsområdene omhandles nærmere i kapittel 4.

I handlingsprogrammet i *kapittel 5* er tiltakene inndelt slik:

P = Prioriterte tiltak

Tiltak som det foreslås å igangsette i økonomiplanperioden 2007–2010.

• = Uprioriterte tiltak

Det er ikke spesifisert når tiltakene skal igangsettes.

Tiltakene som foreslås innenfor hvert innsatsområde er nærmere beskrevet i handlingsprogrammet. Det foreslås at prioriterte tiltak samordnes med *handlingsprogrammet til Akershus fylkesplan* som rulleres hvert år. Aktuelle samarbeidspartnere vil da kunne delta i den endelige utformingen av innholdet i tiltakene.

Innsatsområde BEVARING

DELMÅL ► Bevare et utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som gjenspeiler mangfoldet og særpreget ved kulturhistorien i Akershus	
STRATEGIER	TILTAK
1. Utvikle oppdaterte og brukervennlige kulturminneregistre og kart	P Kvalitetssikre eksisterende kulturminneregistreringer. P Registrere kulturminner der det er mangelfull oversikt. • Kartlegge kulturminner og kulturmiljøer regulert til bevaring.
2. Synliggjøre verdifulle kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap	• Oppdatere oversikt over kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal / regional verdi. P Lage temakart og temaark om kulturminner. P Kulturmiljøatlas for sentrumsområder i utvalgte tettsteder / knutepunkter med vekst.
3. Prioritere bevaring av et utvalg kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap	P Kommunale kulturminnevernplaner: • Tematiske verne- og forvaltningsplaner for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus. • Fredningsplan for Akershus.
4. Utvikle virkemidler som kan brukes for å verne kulturarven	• Byggeskikkveileder for Akershus. • Arkitekt- og håndverkerbistand. P Opplæring i praktisk kulturminnevern. P Tilskuddsordninger: • Skjøtsel og vedlikehold av kulturlandskap.

Innsatsområde FORVALTNING

DELMÅL ► Forvalte kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som en integrert del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning	
STRATEGIER	TILTAK
1. Bedre forvaltningspraksis gjennom tydelige roller, klare ansvarsforhold, riktig myndighetsutøvelse og gode samarbeidsformer	P Videreføre prosjekt Kulturminnevern og samhandling. P Utarbeide retningslinjer for forvaltning med synliggjøring av roller og ansvar: • Etablere nettverk med kulturminnevern som tema.
2. Bedre forvaltningspraksis gjennom bedre saksbehandlingsregler, rutiner og felles verktøy	P Utarbeide retningslinjer for plan- og byggesaksbehandling. • Utarbeide veiledere innenfor relevante temaer.
3. Øke forståelse og kunnskap om kulturminner og kulturmiljøer gjennom kompetanseheving	P Utvikle AFKs nettsider om kulturminner og kulturminnevern. P Kompetansebygging for fagadministrasjon og politikere i kommunene og i AFK.

P = Prioriterte tiltak

Innsatsområde FORMIDLING

DELMÅL ▶ Innhente, skape og formidle kunnskap om kulturarven og gjennom dette øke forståelsen for dens betydning i samfunnet	
STRATEGIER	TILTAK
1. Videreføre og utvikle eksisterende strukturer	P Videreføre og styrke tilskudd til museer, historielag, Fortidsminneforeningen, bibliotek og arkiv. P Arbeide for å fremme gode relasjoner, toleranse og samhandling mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn.
2. Styrke den muntlige formidlingen	P Samarbeide med historielagene, Fortidsminneforeningen og andre frivillige om lokale tiltak innenfor muntlig formidling. P Bruke kulturminner som identitetsskaper i Den kulturelle skolesekken. • Øke kunnskap og engasjement for kulturminner hos lærerne, og koble kulturhistorie til andre fag.
3. Fortsatt skriftlig formidling, og på sikt en dreining mot digital formidling	• Skrivekurs og foredrag om pressen og politikere. P Styrke Kulturnett Akershus som formidlingskanal om kulturminner. • Månedens kulturminne på kommunenes og AFKs nettsider. • Temahefter om Akershus i Fortidsminneforeningens tidsskrifter. • Kommunale kulturminneplaner i popularisert form. • Veiviser til kulturminner og severdigheter i Akershus.
4. Fysisk tilrettelegging, skilting og utstillinger	• Felleprosjekt om synliggjøring og tilgjengelighet til utvalgte kulturminner. P Tiltak for å gjøre kulturminner tilgjengelige og publikumsvennlige, også for funksjonshemmede. P Oppfølging av skilt- og skjøtelsesplan for arkeologiske kulturminner i Akershus. • Funnet i Akershus – utstilling om steinalderfunn. • Skilte og informere om kulturminner langs kyststier og langs turveier i kulturlandskapet.

Innsatsområde VERDISKAPING

DELMÅL ▶ Ta i bruk kulturarven som grunnlag for bærekraftig verdiskaping og utvikling av lokalsamfunn og næringsliv

STRATEGIER	TILTAK
1. Felles informasjon og markedsføring av kulturminner som er tilrettelagt som besøksmål for aktivitet og opplevelse	P Videreføre informasjonsmateriell som kart, brosjyrer og Internett. • Etablere Trebåtmuseum i Vollen i Asker.
2. Stimulere til næringsutvikling og annen verdiskaping med basis i kulturminner	P Videreføre nettverk for verdiskaping mellom kultur og næring. P Prosjekt Kyststier i Akershus. P Kulturbasert næringsutvikling på Eidsvoll Verk. P Kulturbasert næringsutvikling på Sør-Gardermoen (Gardermoen kulturpark). • Sootkanalen. • Urskog-Hølandsbanen.
3. Stimulere til miljø- og kvalitetsheving knyttet til bærekraftig bruk av kulturminner i Akershus	• Ta i bruk et godkjent sertifiseringssystem for kulturminner som er viktige besøksmål.
4. Stimulere til integrering og aktiv bruk av kulturminner i tettstedsutviklingen	• Arrangere regional stedsutviklingskonferanse. • Prosjekt Utvikling av sentre og knutepunkter i Akershus.
5. Styrke samarbeidet om landbrukets kulturarv og kulturlandskap	• Bruke landbrukets kulturarv og kulturressurser i landbruksbasert næringsutvikling.

Unge arkeologer: Elever ved Ski skole graver ut gammel ridesti på Mork ved Ski middelalderkirke.
Foto: Elever ved Ski skole, juni 2006.

Den gamle kongeveien sørover fra bygdetunet i Rælingen er satt i stand som turvei med opplysningskilt og blir mye brukt i fritid og til undervisning. Foto: Tom G. Bengtson

Storgata 4 i Lillestrøm fra 1898 var lærerbolig for Brugsskolen og senere lokaler for Romerike politikammer. I dag holder Akershus kunstnersenter til her. Foto: Akershus fylkeskommune

2.1 BAKGRUNN OG FORMÅL MED PLANEN

Samarbeid om vår felles kulturarv

Akershus har store kulturminneverdier og er et fylke i stor vekst og endring. Det er en utfordring å håndtere veksten og endringene slik at kulturarven blir tatt vare på, og slik at den brukes som en positiv ressurs i samfunnet.

For å møte denne utfordringen må kulturminneverdiene integreres bedre i utviklingen av Akershus, noe som krever innsats fra flere hold og samarbeid mellom mange forskjellige aktører. Kommunene og fylkesmannen, museer og frivillige organisasjoner, eierne av kulturminner og næringslivet er sammen med fylkeskommunen viktige deltakere i dette arbeidet. Fylkesdelplanen for kulturminner og kulturmiljøer skal brukes som et styrings- og utviklingsverktøy, og er en langsiktig og overordnet strategi for det framtidige kulturminnevernet i Akershus. Planen er også en oppfølging av St.meld. nr. 16 (2004–2005) «Leve med kulturminner», som ble vedtatt av Stortinget i 2005.

Det er et mål at fylkesdelplanen skal

- bli et redskap til å ta vare på og bruke de store kulturminneverdiene i fylket på en god og langsiktig måte,
- gjøre det kjent for offentlig forvaltning og allmennheten hva som er de regionale og nasjonale kulturminneverdiene i Akershus,
- legge et godt grunnlag for å kunne vurdere kulturminneverdier, og for å kunne velge ut hva som bør tas vare på,
- avklare roller og ansvar, og legge grunnlaget for en felles og forutsigbar forvaltning gjennom regionale føringer for planlegging, saksbehandling og vern av kulturminner,
- bidra til å minimalisere konflikter forbundet med kulturminner gjennom bedre dialog og samarbeid, og ved å øke kunnskapen om og forståelsen for kulturhistorien i den enkelte kommune og i fylket.
- bidra til økt innsats for å gjøre kulturminner og kulturmiljøer tilgjengelige for alle.
- stimulere til å bruke kulturarven i arbeidet med verdiskaping, og i utviklingen av regionen og de enkelte lokalsamfunn.

I et fylke med stor vekst og stadig nye innbyggere kan kulturarven bidra til tilhørighet, og den kan gi lokalsamfunn en tydeligere stedsidentitet. Kulturminner kan også

være byggesteiner for framtidig verdiskaping og utvikling. Med verdiskaping menes i denne sammenheng et bredt spekter av positive effekter som kulturarven gir for den kulturelle, sosiale, økonomiske og miljømessige utviklingen.

Kulturminnevern er en kontinuerlig prosess og bygger på faglige vurderinger og kunnskap om historien. Oppfatningen av hva som er «viktig historie» – synet på hva som er verneverdig – vil hele tiden endres, slik tilfellet også er på andre fagområder. Også politiske prioriteringer påvirker synet på hva som er viktig å ta vare på. Planen må derfor gi rom for senere vurderinger av hva som er verneverdig.

Kulturminneforvaltningen arbeider innenfor en del overordnede rammer, føringer og lovverk

Rammer og føringer omtales under *kapittel 9*, og det nasjonale lovverket omtales under *kapittel 6*.

Planens faglige avgrensning

Planen omhandler den fysiske kulturarven, nærmere bestemt **faste kulturminner og kulturmiljøer**, iberegnet de kulturhistoriske verdiene i **kulturlandskapet**. Kulturminneloven forteller hva kulturminner og kulturmiljøer er:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Og den forteller hvorfor de skal tas vare på:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Planens faglige avgrensning følger av den regionale kulturminneforvaltningens ansvar og oppgaver innenfor **kulturminnevern**, som omfatter vern og forvaltning av faste kulturminner. Kulturminnevernet har siden 1973 vært en del av det overgripende miljøvernet. Dette omhandles nærmere i *kapittel 9*.

Auli mølle fra 1909 ligger ved Sagstuåa i kornbygda Nes.

Mølla drives i dag som museumsmølle. Foto: Birger Aneklett

Planen omhandler således ikke vern og forvaltning av løse kulturminner som f.eks. båter og redskaper, eller immateriell kulturarv som f.eks. musikk, fortellinger og stedsnavn. De løse kulturminnene blir tatt hånd om av museene. Når det gjelder *immateriell kulturarv*, kan det nevnes at musikk bl.a. blir ivaretatt av Dokumentasjonssenteret for musikk i Akershus, som er et samarbeidsprosjekt mellom Fylkesbiblioteket i Akershus og Akershus musikkråd.

Planens faglige avgrensning er ikke til hinder for å samarbeide om prosjekter og tiltak der flere sider ved kulturarven inngår. I forbindelse med verdiskaping og formidling av kulturminner kan nettopp en slik sammenkobling av flere sider ved kulturarven være et pluss. Likeledes er det aktuelt å samarbeide med muséene om ulike tiltak, og det er ønskelig med mer samarbeid på tvers av fagområder og sektorer. Dette gjenspeiles i mange av de forslåtte tiltakene i fylkesdelplanens handlingsprogram.

Hvordan skal planen brukes og hvilke følger har den for framtidig arealbruk?

Godkjent fylkesdelplan skal legges til grunn for fylkeskommunens arbeid med kulturminner, og den vil være **retningsgivende** for hvordan kommunene, fylkesmannen og annen statlig virksomhet skal håndtere saker som berører kulturminner.

Planen legger også opp til økt **samarbeid** med museer, frivillige organisasjoner og næringslivet, ut fra et ønske om større bredde i arbeidet med vern og bruk av kulturminner.

Fylkesdelplanen er **ikke juridisk bindende** med hensyn til **arealbruk**. For de områder og objekter som ikke allerede har et juridisk vern, må framtidig arealbruk og utvikling behandles gjennom ordinære planprosesser, eventuelt gjennom fredningsprosesser når det er aktuelt. Det understrekes at de områdene som ikke allerede er underlagt et juridisk vern, er grovt avgrenset.

Dersom arealplaner, dispensasjoner og byggetiltak kommer i konflikt med kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som i denne planens registre og kart er vurdert å være av nasjonal og/eller regional verdi, *kan* det være grunnlag for **innsigelse** eller **klage** fra regional kulturminneforvaltning. Det utløses imidlertid ikke automatisk, men må vurderes grundig fra sak til sak. Registerne og kartene viser imidlertid hvor det er store kulturminneverdier, og de kan gi et signal om hvor det kan oppstå konflikter.

Det er her viktig å gjøre oppmerksom på at **fylkeskommunen som sektormyndighet** skal påse at statlige og regionale kulturminneinteresser ivaretas i planer og byggesaker. Dersom fylkeskommunen selv ikke ønsker å reise innsigelse til plansaker der nasjonale kulturminneinteresser er truet, er fylkeskommunen forpliktet til å sende saken til **Riksantikvaren**. Det samme gjelder i saker der fylkeskommunen ikke ønsker å klage på plan- og byggesaksvedtak som vil medføre at nasjonale kulturminneinteresser ødelegges.

Faste kulturminner: På Waldemarhøy i Ski sentrum ligger en gammel herskapsvilla fra 1889 like inntil en gravhaug fra jernalderen.
Foto: Akershus fylkeskommune

Den fredete Fjælstadeika i Gjerdrum blir også kalt Asbjørnseneika etter P.Chr.Asbjørnsen, som var huslærer på Fjælstad i 1835-37. Flere av hans sagn, eventyr og folkelivsskildringer er hentet fra livet på gården og bygda omkring. Foto: Morten Spaberg

2.2 PLANPROSESS, ORGANISERING OG DELTAGELSE

Etter et forprosjekt i 2003 vedtok fylkesutvalget 24.06.2003 i sak 92/03 å sette i gang arbeid med en fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Arbeidet ble våren 2004 innledet med seminaret «Fortellinger om Akershus», der politikere, fagadministrasjon i kommunene og folk fra andre fagmiljøer var invitert og bidro med innhold og innspill.

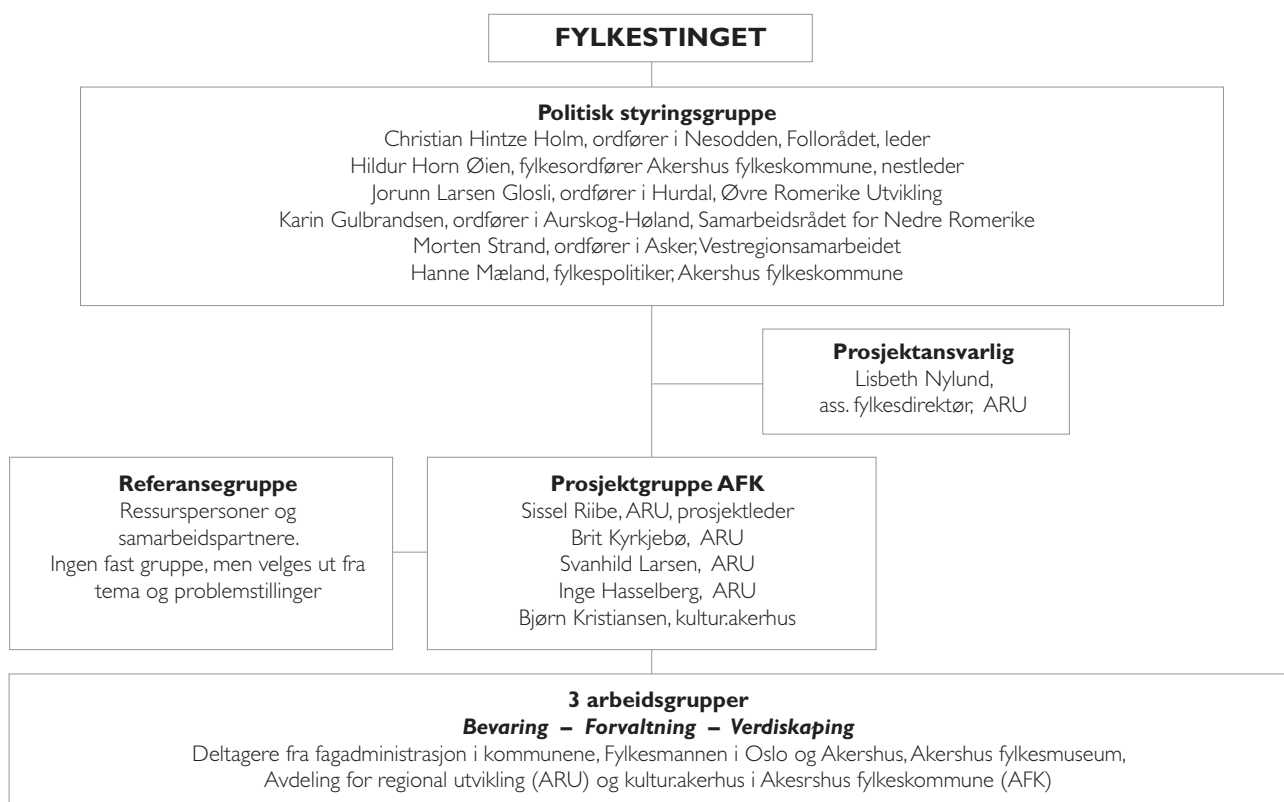
Planprosessen har hatt god forankring i kommunene. Det er lagt stor vekt på at planen skal være mest mulig praktisk og anvendelig for kommunene, og på at kommunene skal ha nytte av å delta i arbeidet og i påfølgende tiltak og prosjekter.

Planarbeidet har vært ledet av en politisk styringsgruppe med ordførere fra de fire regionrådene, samt fylkesordfører og en politiker fra fylkesutvalget i Akershus. En viktig del av planarbeidet har foregått i arbeidsgrupper med deltakere fra fagadministrasjoner i kommunene, fylkesmannens landbruks- og miljøvernnavdeling og Akershus fylkesmuseum.

Det har i tillegg vært møter med museer, historielag og andre frivillige organisasjoner. Akershus reiselivsråd har bidratt i utarbeidelsen av deler av plandokumentet.

Høring av fylkesdelplanen

Fylkesutvalget vedtok 24.08.2006 å sende forslaget til fylkesdelplan på høring. Planen var på høring fra 29.09.2006 til 31.01.2007, og det kom inn 45 høringsuttalelser til planforslaget. Uttalelsene kom fra kommuner og andre offentlige instanser, museer, historielag og andre interesseorganisasjoner. Det ble gitt mange konstruktive innspill både til fylkesdelplanen «**Spor for framtiden**» og til tekstutkastet til publikasjonen «**Spor i landskapet – et riss av kulturhistorien i Akershus**». Det historiske risset arbeides det videre med å få utgitt. En god del av merknadene til fylkesdelplanen er tatt til følge og det er gjort endringer på flere områder. Innspillene har bidratt til en bedre plan.

3

DAGENS SITUASJON, UTFORDRINGER

OG MULIGHETER

3.1 AKERSHUS I ET KORT HISTORISK RISS

Fortellinger om Akershus

Gjennom de nesten 11 000 år som er gått siden de første menneskene slo seg ned innenfor det området som i dag er Akershus fylke, har samvirket mellom naturen og menneskers aktiviteter skapt et bredt spekter av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.

Naturgrunnlaget har gitt landskap og bebygde omgivelser i de ulike deler av fylket forskjellig karakter. Morenelandskapet i Follo, ravinlandskapet på Romerike og silurbergartene i Asker og Bærum har sammen med historisk utvikling og samfunnsforhold gitt disse regionene hvert sitt særpreg. Det er stort spenn både geografisk og i kulturuttrykk fra skogsbygdene på Romerike til det urbane livet i Asker sentrum, og fra storgårder på Romerikes leirjordssletter til småbruk på Nesoddens grunnfjellsplatå og fiskerboplasser langs fjorden.

Kulturminnene gjenspeiler hvordan samfunnsutviklingen opp gjennom årene har satt sitt preg på innbyggernes liv og omgivelser:

- De forteller om hvordan regionen trinnvis ble tatt i bruk.
- De forteller om kystens og vassdragenes betydning, og om landbruksdrift og virksomhet i skog og utmark.
- De forteller om kirkens rolle, og om hvordan veiene bandt steder sammen.
- De forteller om endringer i bosettingsmønster og framveksten av tettsteder.
- Og ikke minst forteller de om hvordan impulser og tradisjoner utenfra har vært med på å forme Akershus til et fargerikt fylke.

Akershus i vekst og endring

Akershus har over lang tid vært preget av høy befolkningsvekst og endringer innen både næringsliv, transportsystemer, bosettingsmønster og livsstil. Nærheten til en ekspande-

rende hovedstad, industrialiseringen og det store hamskiftet i landbruket satte tidlig sitt preg på både landskap og samfunn. Ikke minst førte alle jernbanelinjene, som fra 1850-tallet ble anlagt ut fra hovedstaden, til at bosettingsmønsteret i Akershus endret seg. I innlandet fikk vi mange nye stasjonsbyer som fortsatt preger fylket. Oslofjorden, som tidlig var en viktig transportåre og matkammer, ble utover 1900-tallet et populært rekreasjonsområde for hovedstadens innbyggere og en inspirasjonskilde for kunst og kultur.

Selv om Akershus er et av landets minste fylker i areal, er det nest størst i antall innbyggere. I november 2005 passerte folketallet 500 000. Høy befolkningsvekst og endringer i næringsveier, bosetting og livsstil har ført til mye utbygging og store endringer i bruken av både arealer og bygninger.

Fram til 1990-tallet var det størst press på kommunene nærmest hovedstaden, men etableringen av hovedflyplass på Gardermoen i 1998 har skapt et nytt vekstområde på Romerike. Effekten av flyplassen og utbygging av veier og jernbane i den forbindelse merkes nå i større eller mindre grad i alle de tradisjonelle skog- og jordbrukskommunene på Romerike.

Den sterke befolkningsveksten i etterkrigstida koblet sammen med beliggenheten kloss opp til landets hovedstad, har bidratt til at mange i dag har en uklar oppfatning av hva som særpreger fylket. Kanskje karakteriseres fylket nettopp av at det ikke har et felles preg, men at det består av mange motsetninger og kontraster. Kanskje er det Akershus som en smeltedigel av folk, som i århundrer har kommet tilflyttende, som er det mest særpregede ved fylket?

Vil du vite mer? Publikasjonen «Spor i landskapet – et riss av kulturhistorien i Akershus» vil gi en fylldigere beskrivelse av den kulturhistoriske utviklingen i Akershus.

Kulturlandskap med beiteraviner på Romerike.

Foto: Birger Aneklett

3.2 HVOR GODT ER KULTURARVEN INTEGRERT I SAMFUNNSUTVIKLINGEN?

Mange aktører i kulturminnevernet

En viktig side ved samfunnsplanleggingen er å avveie bruk og vern av ressurser. Forvaltningen av kulturminneverdier er en del av dette arbeidet. Det er mange som arbeider aktivt for å ta vare på kulturarven i Akershus, og det er mange som i sitt virke kommer i berøring med kulturminner. Offentlig forvaltning, museer, frivillige organisasjoner, eiere og næringsliv har ulike roller og oppgaver.

Nedenfor trekker vi fram eksempler for å illustrere noe av det som skjer, og vi beskriver ulike problemstillinger. En mer detaljert gjennomgang av status og utfordringer innenfor det enkelte innsatsområdet omhandles i *kapittel 4*.

Både suksesshistorier og konflikter

I Akershus er kulturarven mange steder blitt tatt godt vare på og integrert i planleggingen og utviklingen av samfunnet. Drøbak og Bærums Verk er gode eksempler på tettsteder der kulturminnene er sentrale i stedsutviklingen. I Drøbak er tradisjonen båret fram i kontinuitet og gradvis endring. I Bærums Verk er det gamle industrimiljøet revitalisert og gitt en ny bruk knyttet til handel og annet næringsliv.

Kulturminner i hverdagsomgivelsene

I mange lokalsamfunn er det ikke nasjonalskatter og kulturminner fra store historiske hendelser som er mest framtrødte. Det er snarere steder med mer hverdagslige kulturminner som er de nære omgivelsene til de fleste av oss. Et eksempel på slike hverdagsomgivelser er Jessheim, der kommunen i utviklingen av regionsenteret på Øvre Romerike har lagt vekt på å bevare flere bygninger som man mener er en viktig del av tettstedets identitet. I tillegg er Storgata ombygd til miljøgate, noe som har bidratt til at de gamle bygningene er blitt mer synlige i gatebildet. I Jessheim ligger også det gamle Herredshuset fra 1901 som er vakkert restaurert, og som har fått nytt og aktivt liv takket være en entusiastisk venneforening og stiftelse.

Mange verneverdige kulturminner og kulturmiljøer er arenaer for fysisk aktivitet og friluftsliv. Det fredete Hvalstrand bad i Asker er et populært friluftsbad og spisested, mens øygruppa Steilene utenfor Nesodden i dag blir mye brukt av både skolene og båtfolket. På Fyrsteilene er «Kunstoffret»

et tilbud i Den kulturelle skolesekken, der formidling og utøvelse av kunst, musikk og kulturhistorie kombineres. I Kystleden har Oslofjorden Friluftsråd tilrettelagt gamle fyr og andre kulturhistoriske anlegg som overnattingssteder. Kyststier og skilting av gamle veifar og stier i kulturlandskapet og i marka er også tiltak som legger til rette for et miljøvennlig friluftsliv.

Tilgjengelighet til kulturminner

Det er imidlertid mange kulturminner og kulturmiljøer som ikke er tilgjengelige for personer med nedsatt funksjonsevne. Fysiske barrierer gjør det vanskelig å komme seg ut for å oppleve landskap med arkeologiske kulturminner, og for å bruke uteområder i byer og tettsteder. Tilgjengelighet til kulturhistoriske bygninger i det offentlige rom er heller ikke alltid like god. Et eksempel på det er gamle kirker, som er fra en tid lenge før tilgjengelighet for alle ble et aktuelt tema.

Lokal forankring og frivillig engasjement

Lokalmiljøets medvirkning og de frivillige organisasjonenes aktiviteter er viktig for å kunne ta vare på og bruke kulturarven. Her gjør mange historielag, verneforeninger, velforeninger, stiftelser og eiere en stor innsats. Økonomisk og politisk støtte er viktig for å stimulere til frivillig engasjement. Her trekker vi fram noen eksempler som viser noe av det brede engasjementet.

Aur prestegård, Vestby prestegård og Heggedal hovedgård drives av stiftelser. Medlemmene gjør en stor innsats for å ta vare på eiendommene med respekt for tradisjon og kvalitet. De fredete bygningene på disse gårdene er verdifulle kulturminner som er blitt møteplasser for mange ulike aktiviteter.

Mange private eiere tar vare på og setter i stand gamle bygninger og anlegg, noe som flere enn eierne får glede av. Godt bevarte bygninger i tettsteder og på gårdstun, og likeledes godt vedlikeholdte kulturlandskap, gir positive opplevelser for alle.

Flere historielag driver med registrering, skjøtsel og formidling av kulturminner i samarbeid med museer og kultur-

minneforvaltning. Asker og Bærum historielag holder på med et kalkprosjekt, Frøgn historielag registrerer arkeologiske og andre kulturminner, og Garder Vel i Vestby driver skjøtsel av et stort gravfelt. I Ski ble gravhaugfeltet ved Vardåsen ryddet sommeren 2006. Her samarbeidet skoleelever med Ski historielag, bygdekvinnelaget, Lokal Agenda 21-forumet, kulturavdelingen i kommunen og arkeolog fra fylkeskommunen.

Verneforeningen i Drøbak og Fortidsminneforeningen i Oslo og Akershus driver opplysningsvirksomhet om bl.a. byggeskikk og bygningsvern. Det skjer i form av både kurs, utstillinger, omvisninger og turer.

Både organisasjoner og privatpersoner engasjerer seg i bygge- og rivesaker, utbyggingsplaner og arealplaner. Det var bl.a. lokal mobilisering som førte til at Drøbak fikk sin bevaringsplan i 1978, og at boligområdet Kaja ved landbrukshøgskolen på Ås ble regulert til bevaring på 1990-tallet.

Interessemotsetninger, nederlag og kompromisser

Selv om det skjer mye positivt for å ta vare på kulturminner, forekommer det også konflikter mellom vern og utvikling. Det foregår store samfunnsendringer og arealinngrep i Akershus, og mange ulike og motstridende verdier og interesser blir stilt opp mot hverandre. Vern av kulturminner blir for eksempel satt opp mot næringsinteresser og arbeidsplasser. Manglende informasjon og for dårlig samarbeid kan også skape problemer. Dessuten er det ikke til å stikke under en stol at det har vært en tendens til å fokusere mer på at kulturminner hindrer utvikling, enn å se på dem som en ressurs.

Fortetting og utbygging av tettsteder og knutepunkter er ikke alltid lett å forene med bevaring av bygningsmiljøer og historiske strukturer. Gamle bygninger som har stått «i veien for» utviklingen har i mange tilfeller blitt revet. Ofte er det kulturminner av mer lokal verdi som har måttet vike for utviklingen, mens det har vært større aksept for å ta vare på kulturminner av regional og nasjonal verdi. Stasjonsbyen Ski er et eksempel på en vellykket knutepunktsutvikling sett fra et arealutnyttelses- og transportperspektiv, men dette har skjedd mye på bekostning av sporene fra stasjonsbyens barndom.

Naturvern og kulturminnevern har ofte sammenfallende interesser, men det forekommer også interessekonflikter. Mange typer kulturminner i utmark blir bevart best dersom de kan brukes, noe som ikke alltid er forenlig med naturvern. Eksempler på dette er bl.a. gamle torvmyrer og slåttemyrer.

I mange saker løses konflikter og uenigheter gjennom kompromiss. Ofte gir dette akseptable løsninger, men enkelte ganger har kulturminnevernet strukket seg for langt for å imøtekomme utbyggingsinteresser. Resultatet er at de kulturhistoriske verdiene er blitt sterkt redusert. I tettsteder har dette skjedd ved for sterk ombygging og påbygging av gamle hus, eller for lite samspill mellom ny og gammel bebyggelse. I nye utbyggingsområder er det eksempler på at det er blitt satt av for lite areal som bufersone rundt arkeologiske kulturminner som skal bevares.

Det frivillige/lokale kulturminnevernet og den profesjonelle/offentlige kulturminneforvaltningen kan til tider ha ulike oppfatninger av hva som er godt kulturminnevern. Når den regionale kulturminneforvaltningen skal vurdere om et kulturminne eller kulturmiljø er verneverdig, legges det stor vekt på faglige kriterier og kunnskap om historien. Det frivillige og lokale kulturminnevernet kan i større grad vektlegge betydningen et kulturminne har lokalt og for det enkelte mennesket.

Hvordan man rent praktisk tar vare på og utvikler kulturminner og kulturmiljøer er det ulike meninger om. Det finnes noen generelle retningslinjer for istandsetting og påbygging av verneverdige bygninger, men som regel må slike spørsmål vurderes i hvert enkelt tilfelle. Likeledes finnes det ulike tilnæringer til det å bygge nytt i verneverdige bygningsmiljøer. I visse tilfelle kan det være riktig å gjenoppbygge kopier av hus som er revet eller brent. Andre ganger kan svaret være å tilpasse det nye med utgangspunkt i plassering, størrelse, form og materialbruk. Og i noen tilfelle kan nye bygg med et moderne formspråk være en heldig løsning. Dette må vurderes i forhold til bl.a. hva det kulturhistoriske miljøet kan tåle.

Kirkene framhever seg blant kulturminnene ved at mange fredete og verneverdige kirker er godt bevarte og i prinsippet brukes til det formålet de er bygd for i tidligere tider. I blant kan det oppstå konflikter mellom verneinteresser og behovet for å bruke kirkene i en ny tid, og man vil kunne stå overfor en avveining av hensynene til kulturhistoriske verdier og funksjonalitet.

Hvordan håndterer kommunene kulturminnevernet?

Kommunene har en sentral rolle som samfunnsplanlegger og plan- og bygningsmyndighet, og har ansvaret for at forvaltningen av kulturminneverdiene skjer på best mulig måte.

Under arbeidet med fylkesdelplanen besvarte kommunene et spørreskjema om kulturminnevern. Formålet var å få

et analysegrunnlag for det videre arbeidet med fylkesdelplanen, ved å:

- kartlegge hvordan ulike sider ved kulturminnevernet blir håndtert i kommunene i dag,
- kartlegge hva som finnes i kommunene av kulturminneregistre, bevaringsområder, formidlingstiltak, utviklingsprosjekter m.v.,
- få tilbakemelding på muligheter for utvikling og forbedring.

Oppsummering

Her oppsummeres noen hovedtrekk fra svarene på hvordan situasjonen var høsten 2004:

- Det er ulik praksis i hvem som har kulturminnevern som ansvars- og fagområde i kommunene.
- Nesten alle kommunene har kulturminner som tema i kommuneplanen, men det er stor variasjon i hvordan kulturminnevern vektlegges i kommuneplanen.
- Det er bredt samarbeid både internt mellom ulike fagenheter i den enkelte kommune og eksternt mellom kommunene, men få samarbeidsarenaer har kulturminnevern som fast tema.
- Kommunene er stort sett godt fornøyd med samarbeidet med fylkeskommunen i kulturminnevernsaker, men ønsker bedre lokalkunnskap, samt større grad av forutsigbarhet og raskere saksbehandling vedr. spørsmål knyttet til arkeologiske kulturminner.
- I plansaker blir fylkeskommunens råd fulgt opp av kommunens fagadministrasjon. I saker der fylkesrådmannen fraråder riving av bygninger, blir dette sjelden fulgt opp.
- Mange kommuner bruker velforeninger, lokalhistorikere, historielag, miljøvernorganisasjoner og museer som høringsinstanser og informanter i kulturminnevernsaker.
- Det er behov for å avklare hvilke saker vedr. kulturminner som skal sendes til fylkeskommunen.
- Mange kommuner har god kulturminnekompetanse, men ikke alltid i de fagenheter der det trengs.
- Det er ønske om kursing og kompetansebygging innen bl.a. byggeskikk, tilpasningsproblematikk, analyse og vurdering av kulturlandskap og verneverdi i tettsteder.
- Hittil har 11 kommuner laget kommunale kulturminnevernplaner, og flere er på trappene. Ingen kommuner har juridisk bindende planer, men de er retningsgivende for kommunal planlegging.
- En styrke ved de kommunale kulturminnevernplanene er at de har gitt økt fokus på vernespørsmål i kommuneplanarbeidet, samt i annen planlegging og byggesaksbehandling. En svakhet er at de er for lite forpliktende.
- Det finnes ikke noen samlet oversikt over kulturminner

som er vernet eller som kommunen er oppmerksom på, men de fleste kommunene har områder som er regulert til bevaring.

- I alle kommunene finnes tiltak og prosjekter der kulturminner har vært eller er grunnlag for utvikling og verdiskaping. Det finnes i tillegg mange steder med kulturminner som har potensial for det.
- I alle kommunene finnes tiltak og prosjekter knyttet til formidling til skolene og allmennheten.

I tillegg til svarene på dette spørreskjemaet, er det også innhentet tilbakemeldinger fra kommunene i forbindelse med prosjektet «Kulturminnevern og samhandling med kommunene» som startet i 2004. Der ble mange forskjellige temaer tatt opp på fire regionale samlinger. Gjennom den løpende saksbehandlingen kan man også danne seg et bilde av situasjonen. Erfaringene kan oppsummeres slik:

- Det er stor variasjon i hvordan kommunene håndterer kulturminnefeltet, og i hvordan de samarbeider med fylkeskommunen.
- Det synes også å være en viss uklarhet i hva slags ansvar og myndighet kommunene har i kulturminnespørsmål, og hva som er fylkeskommunens ansvar.

Har Akershus en bærekraftig utvikling for kulturarven?

Et av hovedprinsippene i miljøvernet er bærekraft. For kulturminner og kulturmiljøer betyr en bærekraftig utvikling at framtidige generasjoner får samme muligheter som vår generasjon til å forstå og oppleve historien i landskapet. En bærekraftig utvikling skal således ligge til grunn for sikring og bevaring av kulturminner og kulturmiljøer i Akershus.

Dersom de store samfunnsendringer, arealinngrep og tap av kulturminner i Akershus fortsetter, vil kommende generasjoner ikke få samme mulighet som oss til å forstå og oppleve historisk kontinuitet og kulturhistorisk mangfold i omgivelsene. De får heller ikke samme mulighet til å bruke kulturarven som grunnlag for verdiskaping og i utviklingen av lokalsamfunn og næringsliv.

Konklusjonen er at vi i dag ikke har en bærekraftig utvikling for kulturarven i Akershus. Det er et mål at denne planen skal være et redskap til å ta vare på og bruke de store kulturminneverdiene i fylket på en god og langsiktig måte, og således medvirke til å forbedre situasjonen.

3.3 UTFORDRINGER OG NYE MULIGHETER

Utviklingen medfører både utfordringer og muligheter for kulturminnevernet

Veksten og arealpresset i Akershus vil fortsette. Kombinert med endringer i næringspolitikk, konkurranseforhold og effektivisering i landbruket vil dette føre til omfattende endringer av landskap og bygde omgivelser. En stor utfordring i årene framover blir å håndtere veksten og endringene i retning av en bærekraftig utvikling for hele fylket, der også kulturminnene blir ivaretatt og integrert på en god måte.

Det må være et mål at både vi og kommende generasjoner skal gis en mulighet til å oppleve og få en forståelse av fortiden i våre omgivelser. Hvis vern og utvikling får virke sammen, kan kulturarven bli en positiv ressurs for lokalsamfunn og næringsliv. Kulturminner kan styrke særpreg og kvaliteter i lokalsamfunn, og de kan være med å bygge opp følelsen av tilhørighet for både gamle og nye innbyggere. Slik kan kulturminner bidra til at vår region fortsatt blir et godt sted å bo, arbeide og besøke.

En holdningsendring er på gang

Vern av kulturminner har ofte blitt omtalt som offentlige pålegg. Vi begynner imidlertid å ane et skifte av fokus. Der man for noen år siden så mest plunder og heft, ser man nå muligheter i tilknytning til kulturminnene. Der man tidligere så motsetninger, ser man nå sammenhenger mellom vern og utvikling.

Men fortsatt må det gjøres en innsats for å bevisstgjøre både politikere, eiendomsutviklere og andre om hvilke ressurser og hvilket potensial som ligger i kulturarven. En virkningsfull måte er å vise gode eksempler på bærekraftig bruk og utvikling av kulturminner, kulturmiljøer og landskapet.

Det *primære* i kulturminnepolitikken skal fortsatt være at *kulturminner har verdi i seg selv*, og at mangfoldet av kulturminner skal bevares som kilder til *kunnskap om fortiden*. I tillegg har kulturhistoriske bygninger og steder og godt vedlikeholdte kulturlandskap verdi, fordi de kan være et grunnlag for en positiv sosial, kulturell, økonomisk

og miljømessig utvikling. Her er det mange utfordringer og muligheter.

Gode og levende lokalsamfunn gir god folkehelse

Folkehelse er et av hovedtemaene i Akershus fylkesplan 2004-2007. Kulturarven kan i flere sammenhenger kobles til arbeidet med folkehelse. Det gjelder spesielt satsingen på økt fysisk aktivitet og på gode, trivelige og vel tilrettelagte lokalsamfunn.

Ofte har forhold utenfor helsetjenesten størst betydning for å fremme en god helse. Gode og levende lokalsamfunn er et av disse forholdene. Å trives i hverdagen er viktig for godt humør og god helse. Lokalsamfunn som inkluderer alle, som er godt utformet og hvor innbyggerne ønsker å bli boende lenge, gir god folkehelse. Det er mange måter å legge til rette for gode lokalsamfunn. Ett av virkemidlene er skjøtsel og vern av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.

Identitet, tilhørighet, trivsel

I arbeidet med folkehelse rettes oppmerksomheten bl.a. mot tiltak som bedrer stedstilhørighet. Identitet, tilhørighet og trivsel handler om at mennesker er del av et fellesskap, og i denne sammenhengen dreier det seg om fellesskapet der de bor, på hjemstedet.

Hjemstedet er de fysiske rammene for menneskenes daglige liv. Opplevelse av bolyst, boglede og livskvalitet bestemmes av folks subjektive opplevelse av hvordan de har det. Ikke sjelden blir hjemstedets kjennemerker, topografiske eller menneskeskapte, symboler på dagliglivets gleder og sorger både på individuelt og kollektiv nivå. F.eks. vil synet av oppkjørselen til hjemmet kunne utløse følelser som gjenspeiler opplevelsen av familielivet. Likedan knyttes bygninger og landskap til hvordan hjemstedet oppleves.

Mange innbyggere tilhører familier som har bodd i fylket i generasjoner. For dem er det ikke uproblematisk at nærområdene utbygges og at det stadig bosetter seg nye mennesker i nærmiljøet.

Nord-Europas eneste smaragdgruver ligger ved Byrud gård i Eidsvoll. De var i drift fra 1899 til 1909. I dag besøker årlig ca. 6000 personer gruvene, som er en viktig del av gårdsdriften. Foto: Roy Chr. Lauritsen

For innflyttere kan kunnskap om stedets historie gjøre at de vil bedre kunne forstå sitt nye bosted og menneskene der.

Kunnskap om stedets historie og bevaring av kulturminner kan styrke tilhørigheten til lokalsamfunnet og fellesskapet mellom menneskene. Historiene som fortelles om kulturminnene på stedet blir historiske minner som deles av det lokale fellesskapet. Museer og andre historiske bygninger som forvaltes av historielag, stiftelser eller kommunen er arenaer der innbyggerne deltar og deler den offentlige kulturen.

Hverdagslandskapet

Landskapet omkring oss har stor betydning for hvordan vi har det, og er en viktig del av vår felles identitet. For å skape gode lokalsamfunn er det spesielt viktig å ta vare på hverdagslandskapet og nærområdene – landskapet der folk bor og arbeider, og der barn vokser opp.

Dette legger Den europeiske landskapskonvensjonen særlig vekt på. Den trådte i kraft 1. mars 2004, og Norge var det første landet til å ratifisere den. Konvensjonen skal hjelpe oss til bedre å kunne ta vare på kvalitetene som finnes i landskapet rundt oss. Ifølge konvensjonen skal hensyn til landskap innarbeides i fastsetting av politikk, utarbeiding

av planer og avgjørelser i enkelttiltak. Dette inkluderer også hensyn til landskapets kulturhistoriske elementer.

Friluftsliv og kulturarv

I folkehelsesatsingen på økt fysisk aktivitet i Akershus står friluftsliv sentralt. Den kulturhistoriske dimensjonen i landskapet er en viktig ressurs for opplevelser i friluftslivet. Ofte er det samspillet mellom natur- og kulturkvalitetene som gir de største opplevelsene. Friluftsliv øker også miljøbevissthet og interessen for kvalitetene i våre utendørsomgivelser, noe som er en forutsetning for bærekraftig forvaltning av både natur- og kulturarven.

Potensialet for gjensidig nytte mellom friluftsliv og kulturminneforvaltning er stort. Med det varierte naturgrunnlaget og kulturlandskapet som Akershus har, kan folk dyrke friluftslivet både ved kysten og langs elver og innsjøer, i marka og på bygda. Å videreutvikle disse mulighetene for et natur- og kulturbasert friluftsliv vil være med på å fremme det gode liv. Også friluftsliv i mer urbane strøk kan ha et kulturhistorisk element i seg. Spaserturer langs gamle gater og veier, møtesteder i parker og på torg, og barns lek på åpne løkker og plasser, hører til hverdagens og nærmiljøets friluftsliv.

Universell utforming og tilgjengelighet til kulturminner

«Universell utforming betyr at produkter, byggverk og uteområder som er i alminnelig bruk, skal utformes på en slik måte at alle mennesker skal kunne bruke dem på en likestilt måte så langt det er mulig uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler». (St. meld. nr. 40 (2002-2003) «Nedbygging av funksjonshemmende barrierer»).

Gode og levende lokalsamfunn innebærer at alle får likeverdige muligheter til utvikling, deltagelse og livsutfoldelse. Det innebærer også å legge til rette for at flere kulturminner og kulturmiljøer er tilgjengelige for alle. Slik er ikke virkeligheten i Akershus i dag, men det bør være et mål å strekke seg mot. Tilgjengelighet til kulturhistorisk viktige bygninger og en del arkeologiske kulturminner byr imidlertid på mange utfordringer, fordi det er en del klare begrensninger i hva som kan gjøres med kulturminnet.

I St. meld. nr. 16 (2004-2005) «Leve med kulturminner» sier regjeringen at tilgjengeligheten til kulturminner og kulturmiljøer skal bli bedre, og at dette skal gjøres gjennom forsøk, kompetanseheving, innovasjon og pilotprosjekter. Som en oppfølging av kulturminnemeldingen la Riksantikvaren i mars 2007 fram en ny strategi for direktoratets arbeid med universell utforming 2007-2010, «Universell utforming og kulturminner». Her står det at Riksantikvaren vil arbeide for bedre tilgjengelighet til kulturminnene samtidig som man holder en høy vernefaglig etisk standard. Strategien har ambisiøse mål og klart formulerte tiltak innenfor flere innsatsområder.

Arbeidet med universell utforming og tilgjengelighet til kulturminner og kulturmiljøer er i dag i oppstartsfasen så vel nasjonalt som regionalt i Akershus. Det bør arbeides både med bevisstgjøring og kompetanseheving internt i kulturminneforvaltning og med tiltak for å gjøre kulturminner mer tilgjengelige. Under de enkelte innsatsområdene i denne planen er kulturminner og tilgjengelighet nærmere omtalt, og det foreslås tiltak som inkluderer dette temaet.

Landbrukets kulturarv og kulturlandskap

Landbruket står overfor store utfordringer knyttet til bl.a. kostnadsnivå, økt konkurranse og effektiviseringskrav. Utbyggingspress og gjengroing av kulturlandskap er også utfordringer. Samtidig har både arbeidskraften og arealene i hovedstadregionen høy verdi i alternativ anvendelse.

Situasjonen for landbruksnæringen har stor innvirkning på hvordan landbrukets kulturarv og kulturlandskap blir ivare-

tatt. Reiselivsnæringen, friluftslivet og lokalsamfunnene er avhengige av at landbrukets kulturlandskap blir tatt vare på. For eksempel er Semsvannet landskapsvernområde i Asker et kulturlandskap som brukes av mange tusen mennesker, både sommer og vinter. Et levende landbruk i dette området er viktig for å opprettholde det varierte og vakre landskapet.

Nærheten til hovedstadsområdet og en stor befolkning byr på fordeler som landbruksnæringen i Akershus kan dra nytte av. Landbruket har store kulturminneverdier og landskapskvaliteter som har potensial for å bli brukt som grunnlag for næringsutvikling, besøksmål og annen verdiskaping. Nye næringer kan på sin side bidra til å sikre kulturminneverdiene i landbruket.

Stedsutvikling og næringsliv

Flertallet av tettstedene i Akershus er lokalisert langs kysten eller som stasjonssteder langs jernbanen. Både stasjonsbyene og de gamle ladestedene langs kysten er attraktive for bolig- og næringsetableringer. De vil forbli attraktive i den grad de klarer å imøtekomme utfordringene som økt fortetting, trafikk og befolkningsøkning medfører.

Utfordringen blir å legge til rette for en god utvikling, samtidig som stedets etablerte kvaliteter ivaretas og videreutvikles. Dette innebærer bl.a. historiske strukturer integreres og at gamle bygninger tas aktivt i bruk. Ved å bygge på stedenes kulturhistoriske identitet kan de utvikle seg som særpregete, spennende og individuelle steder. Dette vil inspirere næringsliv og utbyggere, innbyggere og brukere.

Framdyrking og profilering av særpreg med hjelp av historien

For å hevde seg i en stadig mer global utvikling kan framdyrking og profilering av særpreg være et av virkemidlene. Å utnytte potensialet som ligger i kulturarv og stedets historie kan, sammen med mobilisering av kulturelle ressurser, bidra til en positiv utvikling for både lokalsamfunn og regioner. Det kan skape arbeidsplasser, tiltrekke seg arbeidskraft og gi eiendommer større markedsverdi. Steder som profilerer seg på kultur og kulturarv er også vinnere i forhold til reiseliv. Og det beste med det er at **kulturminner er prima vare**.

4 HOVEDMÅL OG FIRE INNSATSOMRÅDER

Hovedmål

Hovedmålet for den framtidige kulturminnepolitikken i Akershus er:

Ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs i Akershus, og derigjennom bidra til økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping

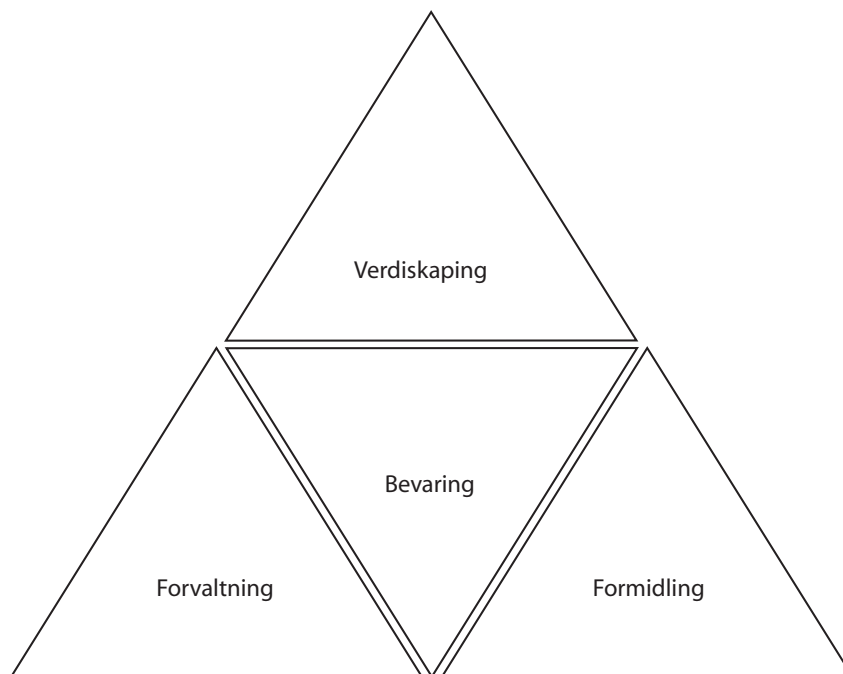
Fire innsatsområder

Gjennomgangen av dagens situasjon i Akershus, med de utfordringer og muligheter det gir kulturminnevernet, har ledet fram til planens fire innsatsområder:

I påfølgende kapitler settes søkelyset på aktuelle problemstillinger, utfordringer og muligheter innenfor det enkelte innsatsområdet.

Til delmålet for hvert innsatsområde er det knyttet flere strategier. Under hver strategi er det forslag til oppfølging med aktiviteter, tiltak og prosjekter.

Tiltakene som foreslås innenfor hvert innsatsområde er nærmere beskrevet i handlingsprogrammet i kapittel 5. Der er det også forslag til hvilke av tiltakene som skal prioriteres.

Figuren illustrerer hvordan innsatsområdene henger sammen: Bevaring er kjernen i kulturminnevernet. Forvaltning og formidling er verktøy for bevaring. God bevaring, forvaltning og formidling er grunnlag for verdiskaping, som på sin side kan ha positiv betydning for god bevaring.

4.1 BEVARING

Dette innsatsområdet handler om synliggjøring og bevaring av verdifulle kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap, og det gjennomgår virkemidler for vern.

Delmål

Bevare et utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som gjenspeiler mangfoldet og særpreget ved kulturhistorien i Akershus

Hvorfor skal vi ta vare på kulturarven?

Kulturarven utgjør vår kollektive hukommelse og gir oss **kunnskap** om tidligere generasjoners samfunn og levekår. Sporene som mennesker har satt etter seg er et viktig grunnlag for vår forståelse og tolkning av fortiden, og de kan hjelpe oss til å forstå vår egen tid og bidra til å forme framtiden.

Kulturminner og kulturmiljøer kan gi oss **opplevelser**.

De kan bidra til å skape tilhørighet og gi oss bedre mulighet til å forstå sammenhengen mellom fortid og nåtid. De kan også ha identitetsverdi ved å gi et sted særpreget. Kulturminner kan også ha estetisk verdi og være vakre å se på.

Kulturminner kan ha stor **bruksverdi**. Å benytte bygninger og anlegg som allerede eksisterer bidrar til bærekraftig utvikling. Kulturminner og kulturmiljøer som blir godt tatt vare på slik at de kulturhistoriske verdiene sikres, kan brukes som en ressurs for verdiskaping og i utviklingen av lokalsamfunn og regionen. Aktiv bruk av kulturminner kan på sin side stimulere til at de blir tatt vare på. Kulturminner kan også brukes til å profilere Akershus eller steder i fylket.

Hva skal vi ta vare på?

I denne planen fremmes det ikke konkrete forslag til nye kulturminner og kulturmiljøer som bør bevares eller gis særskilt oppmerksomhet, ut over det som allerede er vernet eller registrert som verdifulle. Det legges i stedet vekt på å gi et godt grunnlag for å vurdere hvilke kulturminneverdier som bør tas vare på.

Målet er å bevare et utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som belyser hele historien i Akershus, helt fra steinalderen til våre dager. Dette utvalget bør gjenspeile både mangfold og særpreget ved regionens og kommunenes historie. Det bør kunne fortelle om geografiske og sosiale variasjoner, og om hvordan naturressurser og økonomiske, kulturelle og næringsmessige strukturer har påvirket utformingen av bygninger og anlegg og endret landskapet rundt oss. Kulturminner knyttet til historiske hendelser og personer er også viktige å ta vare på. Dette innebærer at både kulturminner og kulturmiljøer som gjenspeiler og er karakteristiske for både **fylket som helhet** og for **deler av fylket** er representert.

15 kulturminnetemaer gjenspeiler kulturhistorien i Akershus

Spørsmålet om hva som er de regionale kulturminneverdiene i fylket er komplekst. Som hjelp til å kunne belyse dette, er kulturarven i denne planen gruppert under 15 kulturminnetemaer:

- Vår eldste historie
- Kirker og kirkesteder
- Kystkulturen – fjorden som arena for sjøfart, handel og næring, bosetting og rekreasjon
- Vassdragene som ressurs for transport, industri og bosetting
- Jordbruk, skogbruk og utmarksnæringer
- Samferdsel
- Bergverk, industri og kraftproduksjon
- Forsvarsanlegg, militærleire og krigsminner
- Demokratihistorien, samfunnsinstitusjoner og møteplasser
- Tettsteder
- Ferie og fritid, rekreasjon og friluftsliv
- Steder knyttet til myter og tradisjon, kunst og kultur, historiske hendelser og personer
- Det flerkulturelle Akershus
- Byggeskikk, stilhistorie og arkitektur
- Vår nyeste historie

I *kapittel 8* konkretiseres kulturminnetemaene med en oppstilling av **kategorier** og **typer** kulturminner og kultur-

miljøer innenfor hvert tema. I tillegg gis det **eksempler**. Det er ikke klare grenser mellom temaene, og et kulturminne eller kulturmiljø kan knyttes til flere temaer.

Et nærmere innblikk i den kulturhistoriske utviklingen vil publikasjonen «*Spor i landskapet – et riss av kulturhistorien i Akershus*» gi. Den vil fortelle om det som har satt fysiske spor etter seg i landskapet, og om mennesker, hendelser og steder knyttet til disse sporene.

Hvem velger ut hva som skal bevares?

Alle kulturminner ligger i lokalsamfunn. Arbeidet med å velge ut hvilke kulturminner og kulturmiljøer som skal bevares bør derfor skje i dialog mellom offentlig forvaltning, eiere og lokalmiljøer, museer og frivillige organisasjoner.

Verdien av kulturminnene graderes etter **nasjonal**, **regional** og **lokal** verdi. Noe forenklet kan man si at kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal, regional og lokal verdi gjenspeiler sider ved kulturhistorien som karakteriserer, og har vært viktige for utviklingen av landet som helhet, av en region eller av et lokalsamfunn. Det er imidlertid ikke noe klart skille mellom nivåene, og vurderingene endres over tid. Dessuten kan kulturminner av lokal verdi ha både regional og nasjonal verdi, og omvendt.

Hvilke kulturminner og kulturmiljøer som er av nasjonal interesse, vurderes av kulturminneforvaltningen på bak-

grunn av en skjønnsutøvelse forankret i kulturhistorisk kunnskap. Automatisk fredete kulturminner har nasjonal verdi. Det samme har vedtaksfredete og forskriftsfredete kulturminner, der fredning vedtas av **staten**. Det er imidlertid bare noen få kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal verdi som kan fredes, ofte omtalt som det «smale vernet». Det mest aktuelle virkemiddelet i det «brede vernet» for å sikre kulturminner som ikke fredes, er regulering til bevaring. Kulturminner av både nasjonal, regional og lokal verdi kan sikres på denne måten. **Fylkeskommunen** kan anbefale **kommunene** å regulere til bevaring, men har ikke noe «eget» juridisk virkemiddel til å vedta vern.

Nasjonal og regional verdi

Regional kulturminneforvaltning skal formidle til kommunene og andre aktører hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som har, eller vurderes å ha, nasjonal og regional verdi. Kapittel 8 gjengir registre som pr. i dag foreligger. Oversikten viser hva som er fredet etter kulturminneloven, verneverdige kirker, statens kulturhistoriske eiendommer, kulturminner prioritert i sektorvise landsverneplaner, samt regionalt og nasjonalt verdifulle kulturmiljøer og kulturlandskap.

En oversikt over hva som har nasjonal og regional verdi lages ikke en gang for alle. Det vil hele tiden komme ny kunnskap om kulturhistorien, og fremtiden vil kanskje legge vekt på andre verdier enn vi gjør i dag. Dessuten

skapes morgendagens kulturminner i dag. Det bør derfor være rom for at man senere også skal kunne vurdere hva som er verneverdig.

Lokal verdi

Alle lokalsamfunn har kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som er historiefortellere, og som kan gi grunnlag for kunnskap, opplevelser og verdiskaping. For det enkelte lokalsamfunn kan det være viktig å bevare kulturminner som hører til i hverdagsomgivelsene, eller enkeltbygninger og andre installasjoner fordi de utgjør «landemerker» og styrker stedets identitet. Kommunene kan selv velge å sikre kulturminner som er viktige for lokalsamfunnet, selv om de ikke vurderes å ha regional eller nasjonal verdi. I saker som angår mer lokale verdier er det derfor viktig at kommunen mobiliserer sin kompetanse, for å sikre at også disse verdiene blir ivaretatt i utviklingen av lokalsamfunnet.

Fylkesdelplanen er illustrert med eksempler på kulturminner som er viktige i lokal sammenheng. Den gir imidlertid ikke noen samlet oversikt over hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som har lokal verdi. Dette er spørsmål som først og fremst må avklares i kommunene, og da er det hensiktsmessig å utarbeide **kommunale kulturminnevernplaner**. Her går kommunene i Akershus i bresjen, og pr. i dag har 14 kommuner laget egne kulturminnevernplaner. Mer om disse finnes i *kapittel 8*, mens forslag til hva kulturminnevernplaner bør omhandle finnes i *kapittel 7*.

Hvordan vurderes verneverdi?

Når regional kulturminneforvaltning skal vurdere om et kulturminne eller kulturmiljø er verneverdig, og om det har nasjonal, regional og/eller lokal verdi, legges det i de *faglige føringene* vekt på en rekke **kriterier** som er knyttet til kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdiene. Her gis noen korte beskrivelser:

Representativitet	Kulturminner og kulturmiljøer kan være representative for f.eks. en stilperiode, en funksjon eller et område. Representativitet ses også i sammenheng med variasjon og mangfold, og om et kulturminne er sjeldent eller typisk. Målet er at et allsidig utvalg av kulturminner skal illustrere et tverrsnitt av historien.
Sammenheng og miljø	Kulturminner og kulturmiljø som viser sammenheng i tid og rom, eller funksjonelt og sosialt, vil bidra til større helhetsforståelse og heve et kulturminnes verneverdi.
Autentisitet	Begrepet autentisitet kan oversettes med opprinnelighet, eller at noe virkelig er det som det utgir seg for å være. Vanligvis vil et kulturminne eller kulturmiljø med høy autentisitet vurderes til å ha høy verneverdi. I forbindelse med fredning vil høy autentisitet tillegges stor vekt.
Fysisk tilstand	Ofte kan kulturminner med høy autentisitet være i svært dårlig stand. Utskifting av store mengder originalt materiale kan føre til at bygningens verneverdi reduseres.
Identitet og symbol	Kulturminner kan ha betydning for opplevelse, gjenkjenning og tilhørighet, noe som tillegges stor vekt ved vurdering av verneverdi.
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Her legges det vekt på at form, struktur, materialvalg og detaljutforming står i forhold til en kunstnerisk idé og fullførelsen av den.
Økonomi og bruk	Det kan være lønnsomt å ta vare på en kulturhistorisk interessant bygning framfor å rive og bygge nytt. Om ønskelig kan eldre bygninger få en ny bruk.
Økologi	Å bruke eldre bygninger og anlegg i stedet for å rive og bygge nytt representerer i mange tilfeller en bærekraftig utvikling med positive effekter for miljøet.

Status og utfordringer i arbeidet med å synliggjøre og bevare kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Akershus

Tap av kulturminner og kulturminneverdier

Kulturminner er ikke-fornybare ressurser. Hvis de går tapt kan de ikke erstattes. Kulturminner er kontinuerlig utsatt for både naturlig nedbryting og tap som følge av menneskelig aktivitet. Brann er en stor trussel mot verneverdige bygninger og tette trehusmiljøer.

Mange arkeologiske kulturminner er truet av fysiske inngrep, og i noen tilfeller hærverk. Riksantikvarens overvåkingsprosjekter viser at omkring 1 % av kjente arkeologiske kulturminner i landet forsvinner hvert år. I tillegg kommer svinn av ukjente arkeologiske kulturminner.

For bygninger fra tiden 1537–1900 som er registrert i kulturminneregisteret SEFRAK, er det også et årlig svinn på rundt 1 %. Tall for Akershus fra 1. januar 2007 viser at 11,6 % av de registrerte bygningene er gått tapt siden registreringen i årene 1973–1999. Dette er litt høyere tall enn landsgjennomsnittet på 11,4 %. Mer om SEFRAK-registeret finnes i *kapittel 8*.

I tillegg til tap av kulturminner, er det mange bygninger og anlegg som forfaller, ødelegges, endres og moderniseres slik at kulturminneverdiene reduseres. Årsaken til dette kan være mangelfull kjennskap til hva som er viktige kulturminner, samt manglende vedlikehold av kulturminner. Det skorter også på kunnskap om hvordan kulturminner skal vedlikeholdes og istandsettes. Lite penger til å vedlikeholde gamle bygninger kan være en årsak til forfall. God økonomi kan gjøre det mulig å bevare kulturminner, men mye penger kan også være en trussel, fordi folk i dag har råd til å modernisere og bygge nytt.

Mange kulturhistorisk verdifulle bygninger og anlegg i Akershus eies av kommunene, fylkeskommunen eller staten. Offentlige eiere står overfor store utfordringer knyttet til å holde disse eiendommene i hevd.

I landbruket er det en utfordring å finne ny bruk for driftsbygninger som er «gått ut på dato», og å hindre at arkeologiske kulturminner blir ødelagt i et jord- og skogbruk som blir mer og mer mekanisert. Det er også en utfordring å hindre gjengroing av det åpne kulturlandskapet.

Disse kriteriene kan deles inn i flere underkriterier eller delverdier. Dette er bl.a. gjort i landsverneplaner og i fylkeskommunens kulturlandskapsregistreringer. Hvilke kriterier det legges mest vekt på, avhenger av hva slags kulturminne eller kulturmiljø som skal vurderes. De ulike kriteriene kan ofte overlappe og underbygge hverandre. Ofte er det slik at jo flere kriterier som oppfylles, jo høyere blir verneverdien.

Vil du vite mer? Se «*Alle tiders kulturminner – Hvorfor og hvordan verner vi viktige kulturminner og kulturmiljøer?*». Riksantikvarens informasjonshefte, 2001.

Hvordan skal vi ta vare på kulturarven?

Det brukes ulike virkemidler for å ta vare på og sikre kulturminner og kulturmiljøer. Å kombinere ulike virkemidler gir som regel de beste resultatene. De viktigste virkemidlene er:

- Informasjon, kommunikasjon og kunnskap
- Juridiske virkemidler
- Økonomiske virkemidler
- Verne- og forvaltningsplaner
- Praktiske virkemidler

Virkemidlene omhandles nærmere i *kapittel 6*, og i *kapittel 7* finnes retningslinjer for saksbehandling.

Vedlikeholdstilstanden for fredete bygninger og anlegg

Vedlikeholdstilstanden for fredete bygninger og anlegg er for landet som helhet godt under ordinært vedlikeholds nivå. Regjeringen har som mål at alle fredete bygninger og anlegg skal settes i stand innen 2020, og det statlige tilskuddet til private eiere skal trappes opp. Økningen i tilskudd startet i 2006. Akershus var et av de første fylkene som fikk glede av dette, og fikk i 2006 overført litt over 7 millioner kr. Pengene kommer godt med, for flere av de fredete bygningene er i meget dårlig forfatning.

Kulturminneregistrene er ikke fullstendige

For å kunne synliggjøre kulturarven og velge ut hva som skal bevares, må vi vite hva som finnes. Gjennom registreringer og utredninger, litteratur og annet arkivmateriale er det samlet mye kunnskap om kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i fylket. I eldre registreringer er opplysningene hovedsaklig om enkeltobjekter, men etter hvert har man lagt større vekt på å frambringe mer kunnskap om miljøet og sammenhengen kulturminnene inngår i. Det er i de senere år utarbeidet både grøntstruktur-, kulturlandskaps- og konsekvensutredninger, samt kommunale kulturminnevernplaner og stedsanalyser. I kapittel 8 redegjøres det mer for kulturminneregistre og verdivurderinger som foreligger pr. i dag.

For Akershus finnes det nå en forholdsvis god oversikt og verdivurdering av større kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal og regional verdi. Imidlertid har kulturminner knyttet til bl.a. kystkultur, håndverk og industri, «de lavere klasser», skogen og skogsdrift, folkelige bevegelser og frivillige organisasjoner samt ferie og fritid, i mindre grad vært løftet fram i kulturminnevernet. Også kulturminner fra det 20. århundre har fått liten oppmerksomhet.

Innenfor nevnte kategorier mangler en systematisk registrering og verdivurdering av enkeltobjekter, lokaliteter og mindre kulturmiljøer knyttet til f.eks. steinalderboplasser, fangstanlegg, isdammer, badehus ved fjorden, husmannsplasser, forsamlingshus, hytter i marka, etterkrigstidens boliger og samferdselsanlegg. Det understrekes at oversikten ikke er uttømmende.

Kulturminneverdiene må synliggjøres og formidles bedre

Mangelfull kunnskap om kulturminneverdier skyldes til dels at registre, verdivurderinger og annen informasjon er lite tilgjengelige og brukervennlige for aktører utenom den regionale og statlige kulturminneforvaltningen. Her er det stort forbedringspotensial.

Hvilke kulturminner er prioritert og juridisk vernet fram til i dag?

Fram til nå har det i Akershus ikke foreligget noen overordnet plan for arbeidet med å prioritere hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som skal bevares, verken når det gjelder fredning, regulering til bevaring eller i andre typer verneplaner. Kulturminner og kulturmiljøer som er fredet eller regulert til bevaring gjenspeiler pr. i dag ikke mangfoldet og særpregene ved kulturhistorien i Akershus.

FREDNING IHT KULTURMINNELOVEN

Arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, middelalderkirker og erklærte stående byggverk fra 1537-1649 er automatisk fredet, og er således gitt et juridisk vern. Pr. februar 2007 var det i Akershus registrert 10 884 enkeltminner fordelt på 4671 lokaliteter. Flere detaljer finnes i tabellen i *kapittel 8*.

De første bygningene i Akershus ble vedtaksfredet i 1923. Fram til 1990-tallet var det få fredete bygninger og anlegg. Fra 1990-tallet er noen kulturminner vedtaksfredet som del av tematiske nasjonale fredningsprogrammer, og en del statlige eiendommer er forskriftsfredet på grunnlag av landsverneplaner for statlige sektorer. Hittil er 132 kulturminner vedtaksfredet og 78 er forskriftsfredet. Mer informasjon om fredete bygninger, anlegg og områder finnes i *kapittel 8*.

Ifølge St. meld. nr. 16 «Leve med kulturminner» skal det utarbeides en overordnet fredningsstrategi som vil legge rammer og kriterier for nye fredninger fram til 2020, med vekt på å fange opp kulturminner fra de siste 150 årene. I Akershus bør arbeidet med å frede kulturminner innenfor kategorier som ikke er representert på fredningslista ta utgangspunkt i den overordnede fredningsstrategien.

REGULERING TIL SPESIALOMRÅDE BEVARING IHT PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 25.6

Regulering av bygninger, anlegg og områder til spesialområde bevaring har i hovedsak foregått som ledd i utarbeidelse av reguleringsplaner til utbyggingsformål, og sjelden som «selvstendige» planer. Eksempler på førstnevnte type finnes for bl.a. Kløfta i Ullensaker og Sundet i Eidsvoll, der bygninger er regulert til bevaring som del av en større reguleringsplan. Eksempler på reguleringsplaner der bevaring har vært hovedformålet er det antikvariske spesialområdet Drøbak i Frogn, boligområdet Kaja ved Universitet i Ås og Losbydalen i Lørenskog.

Det er mangelfull oversikt over hvilke bygninger, anlegg og områder som er regulert til bevaring. Først når alle kommunene har lagt inn reguleringsplanene i digitalt kart-

system, er det mulig å få finne ut det. Vi vet heller ikke nok om kulturminnernes tilstand og verneverdi etter at de ble regulert til bevaring.

Bruk av andre virkemidler for å verne kulturminner

INFORMASJON OG KOMMUNIKASJON

Gjennom arbeidet med tilstandsregistrering av fredete bygninger og anlegg er det blitt en bedre kontakt mellom kulturminneforvaltningen og eierne. For å opprettholde kontakten, og for å kunne følge med på vedlikeholdstilstanden til de fredete bygningene, er det viktig med jevnlig kontakt. Det foregår også noe samarbeid med det frivillige kulturminnevernet i ulike bevarings- og formidlingsprosjekter.

Behovet for råd og veiledning om alt fra tilskuddsordninger til bygningstekniske spørsmål er stort. Utfordringen er å håndtere alle henvendelsene på en god nok måte med kulturminneforvaltningens bemanning. Det er et mål å utvikle fylkeskommunens nettsider om kulturminner slik at både offentlig forvaltning og allmennheten kan finne informasjon de søker etter der.

HVEM FÅR TILSKUDD TIL Å IVARETA KULTURMINNER?

Summen på søknader til fylkeskommunale og statlige tilskudd til fredete og verneverdige kulturminner er en god

del høyere enn de pengene som er til rådighet. Regjeringen har signalisert at statlige tilskudd til private eiere av fredete bygninger skal trappes opp. Tilskudd fra fylkeskommunen prioriteres til bygninger som er regulert til bevaring eller vurdert som verneverdige.

Mange kommuner eier fredete og verneverdige bygninger og anlegg. Kommunene er ikke berettiget statlige tilskudd til kulturminner, heller ikke tilskudd fra Norsk kulturminnefond. Dette gjelder uavhengig av om det er en stiftelse eller kommunen selv som har drifts- og vedlikeholdsansvaret. I en stram kommuneøkonomi er dette en utfordring for mange.

Det er behov for å samordne de ulike økonomiske virkemidlene som finnes. Det finnes mange ulike tilskuddsordninger som ikke er direkte øremerket kulturminner, men som også kan brukes til det.

PRAKTISKE VIRKEMIDLER

Det er mangel på håndverkere, bygningsarbeidere og entreprenører som har nok kunnskap om bygningsvern og tradisjonelle håndverksteknikker og materialbruk. Her er det behov for kompetanseheving og bevisstgjøring. Bygningsvern bør også sterkere inn som fag i videregående skoler.

En kartlegging som Direktoratet for samfunnssikkerhet og

beredskap (DSB) gjorde i 2005 i samarbeid med Riksantikvaren viser at brannsikringen av verneverdig tett trehusbebyggelse ikke er god nok. Nærmere 180 områder i landet ble kartlagt, deriblant Drøbak og Bærums Verk som er to av flere tette trehusmiljøer i Akershus. Arbeidet med å sikre husene mot brann er vanskelig og utfordrende.

Tre kulturminnetemaer løftes fram de første fire år

Av alle de sider ved kulturhistorien som denne planen omhandler, vil vi de første fire årene spesielt rette oppmerksomheten mot tre kulturminnetemaer som utgjør sentrale sider ved kulturhistorien i fylket. Innenfor disse temaene skal det gjøres en ekstra innsats med å kartlegge, synliggjøre, verne og formidle kulturminneverdiene. Å velge ut tre temaer betyr ikke at de andre ikke er viktige. Det kan imidlertid være virkningsfullt å løfte fram noen få temaer der man ønsker å gjøre en ekstra innsats. De tre temaene er:

- Vår eldste historie
- Kystkulturen
- Vår nyeste historie

Vår eldste historie

Temaet omfatter forhistorien som strekker seg fra nesten 11 000 år siden og fram til reformasjonen i 1537. I dag foregår registrering av arkeologiske kulturminner nesten utelukkende i forbindelse med arealplaner og utbyggingstiltak, som f.eks. i forbindelse med ny flyplass på Gardermoen. Dette gir et skjevt bilde av hvor det finnes arkeologisk kulturminner og av beskrivelsen av vår forhistorie.

Av praktiske og økonomiske årsaker er det ikke realistisk å gjennomregistrere hele fylket for arkeologiske kulturminner, men det vil være av stor faglig og allmenn interesse å få mer kunnskap om enkelte perioder og typer kulturminner. Det må her gjøres prioriteringer basert på faglig grunnlag. Eventuelle funn vil også bidra til framtidige vurderinger i forvaltning, og vil ha potensial for formidling og tilrettelegging.

I Akershus er **steinalderboplasser** funnet på steder som lå ved datidens kyst og skjærgård. Dette kan man særlig se i Follo, der Ski var skjærgården i eldre steinalder og Vestby i yngre. Potensialet for å finne mange uoppdagete steinalderboplasser er stort. For å ha en tilfredsstillende forvaltning er det ønskelig å komme i forkant av eventuelle utbygginger, samtidig som man får flere steder å drive formidling fra.

Det er registrert 37 **bygdeborger** i Akershus. Kulturminnetypen ligger ofte på høyder med god utsikt til fortidige

transportveier og utmark. Bygdeborgers utseende og beliggenhet gjør at de har stort potensial for tilrettelegging og formidling.

Skjevheten i registreringer har også påvirket kunnskapen av **agrare kulturminner**. Det finnes en rekke områder som har potensial for mer kunnskap om tidligere jordbruk i Akershus. Asker og Bærum historielag har allerede registrert en rekke agrare kulturminner i Vestmarka som kan gi ny informasjon om jordbruk og bosetting. Dette potensialet finnes også på setrer og nedlagte gårder andre steder i fylket.

Også **kulturminner i skog** er lite kjent og dårlig dokumentert i Akershus. Det er bl.a. en stor utfordring for skogbruket å bevare kulturminner i skog fordi de ikke vet hvor de finnes.

Kystkulturen

Det er stort press på arealer langs fjorden i Akershus, noe som også berører verdifulle kulturminner og kulturmiljøer. Samtidig er det stort behov for kysten som arena for opplevelse, rekreasjon og friluftsliv.

Det er mange verdifulle kulturminner og kulturmiljøer langs Oslofjorden. Oslofjorden og kysten var i flere hundre år arena for fiske, sjøfart og handel, forsvar og kystverk, industri og annen næringsvirksomhet. Fjorden har også vært viktig som ferie- og fritidsområde siden siste halvdel av 1800-tallet. Det finnes mange verdifulle kulturminner og kulturmiljøer fra dette livet, i form av bl.a. landsteder og hytteområder, feriehjem og friluftsbad.

Det er behov for å oppdatere oversikten over kulturminner og kulturmiljøer knyttet til kysten, som grunnlag for vern, formidling og verdiskaping. Vi ønsker større bevissthet og kunnskap om Oslofjordens kulturarv, og å formidle kunnskapen ut til folk.

Å løfte fram kystkulturen vil være en oppfrisking og videreføring av Kystkulturprosjektet i Akershus som pågikk fra 1990 til 1996. Arbeidet ble igangsatt av fylkeskommunen, og med kystkommunene i Akershus og Follo museum som deltakere. Det ble igangsatt aktiviteter i hver kommune og på Follo museum.

Vår nyeste historie

Akershus har gjennomgått en rivende utvikling. På hundre år er omtrent alle deler av samfunnslivet drastisk endret. Sosiale rammer, produksjonsforhold og teknologisk nivå er ganske annerledes enn i 1900. Det moderne livet med stadige endringer og utbygginger preger i dag store deler

av fylket, og med det de fysiske omgivelsene. Kulturminner fra det 20. århundre, som forteller om framveksten av dette moderne samfunnslivet, har i liten grad vært løftet fram i kulturminnevernet i Akershus. Det er derfor ønskelig å gi vår nyeste historie større oppmerksomhet gjennom dokumentasjon, vern og formidling.

Det 20. århundrets kulturminner er knyttet til bl.a. nyere industri, stasjonsstedenes framvekst og etterkrigstidens boligområder, ferie- og fritidskulturen, bilismens tidsalder, flyplassutbygging, offentlige institusjoner, kjøpesentre og innvandrerkultur.

Kulturminner som er nærmere vår tid forteller om et samfunn som mange har minner om, og som mange kan kjenne seg igjen i. For den oppvoksende slekt og alle innflytterne til Akershus med ulik kulturell bakgrunn er kulturminner fra det siste århundret en del av deres egen historie og tilhørighet til et sted. Også for kommende generasjoner er det viktig at denne kulturarven blir tatt vare på.

STRATEGIER OG OPPFØLGINGSTILTAK

STRATEGI 1:	Utvikle oppdaterte og brukervennlige kulturminneregistre og kart • Kvalitetssikre eksisterende kulturminneregistreringer. • Registrere kulturminner der det er mangelfull oversikt. • Kartlegge kulturminner og kulturmiljøer regulert til bevaring.
STRATEGI 2:	Synliggjøre verdifulle kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap • Oppdatere oversikt over kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal / regional verdi. • Lage temakart og temaark om kulturminner. • Kulturmiljøatlas for sentrumsområder i utvalgte tettsteder / knutepunkter med vekst.
STRATEGI 3:	Prioritere bevaring av et utvalg kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap • Kommunale kulturminnevernplaner. • Tematiske verne- og forvaltningsplaner for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus. • Fredningsplan for Akershus.
STRATEGI 4:	Utvikle virkemidler som kan brukes for å verne kulturarven • Byggeskikkveileder for Akershus. • Arkitekt- og håndverkerbistand. • Opplæring i praktisk kulturminnevern. • Tilskuddordninger. • Skjøtsel og vedlikehold av kulturlandskap.

4.2 FORVALTNING

Dette innsatsområdet handler om forvaltningspraksis, saksbehandlingsrutiner og kompetansebygging.

Delmål

Forvalte kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som en integrert del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning

Flere har forvaltningsansvar

Arbeidet med vern av kulturminner og kulturmiljøer er fordelt på flere aktører. Offentlige forvaltning har et særskilt ansvar for å sikre at de nasjonale målene for kulturminnevernet oppfylles. Myndighet og forvaltningsansvar for kulturminner er fordelt mellom stat, fylkeskommune og kommuner. *Kapittel 9* omhandler dette nærmere. Her fokuseres det på hvordan forvaltningen i fellesskap kan legge til rette for god kulturminneforvaltning.

Kommunene har en nøkkelrolle

Som plan- og bygningsmyndighet har kommunene gjennom sin arealplanlegging og byggesaksbehandling et stort ansvar for landets kulturminner og kulturmiljøer. Det er kommunene som sitter på det viktigste juridiske virkemiddelet for å sikre kulturminneverdier som ikke er fredet eller kan fredes etter kulturminneloven. Kommunene har dessuten et selvstendig ansvar for å ivareta kulturminner og kulturmiljøer av lokal verdi.

Det er viktig med god dialog for å sikre at nasjonale og regionale kulturminneverdier blir ivaretatt i kommunenes arealplaner. Likeledes er det viktig at kommunene kjenner til kulturminneverdiene når de behandler byggesaker og dispensasjoner, og ved tiltak innen kommunalteknikk, i landbruket og i forbindelse med skogsdrift. Alle fagområdene som arbeider med saker som berører kulturminner bør således kjenne til retningslinjene for forvaltning og saksbehandling i forhold til kulturminner som er gjengitt i *kapittel 7*.

Det er fylkeskommunen som skal formidle de nasjonale og regionale kulturminneverdiene til kommunene, fylkesmannen og andre aktører. Fylkeskommunen har ikke noe «eget» juridisk virkemiddel til å vedta vern av kulturminner av regional verdi, eller kulturminner av nasjonal verdi som ikke fredes. Fylkeskommunen kan *anmode* eller *foreslå* overfor kommunene å regulere til spesialområde bevaring

etter plan- og bygningsloven § 25.6. Alle typer fredete kulturminner som inngår i et reguleringsplanområde skal for øvrig reguleres til spesialområde bevaring.

For å ivareta sine oppgaver i forhold til kulturminner av regional og nasjonal verdi har fylkeskommunen adgang til å fremme innsigelse til arealplaner og klage på vedtak i arealplaner, bygge- og dispensasjonssaker. Det er derfor viktig med dialog for å avklare mulige konflikter, og for å kunne påvirke utformingen av planer og tiltak på et så tidlig tidspunkt som mulig.

Gjennom prosjektet «Kulturminnevern og samhandling med kommunene», som fylkeskommunen startet i 2004, er det satt fokus på forvaltningspraksis, samhandling og kunnskap om kulturminner. Erfaringer fra prosjektet har synliggjort behov for å bedre samarbeidsformer og saksbehandlingsrutiner, og for å spre kunnskap om kulturminner, kulturmiljøer og kulturminnevern.

Gode saksbehandlingsrutiner og fagkompetanse er viktig

En effektiv og best mulig forvaltning er bl.a. avhengig av gode retningslinjer for saksbehandling og gode samarbeidsformer mellom de ulike aktørene. For å sikre en god forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer er aktørene også avhengig av god kompetanse og kunnskap om kulturminnevern. Regional kulturminneforvaltning må på sin side ha kjennskap til det kommunale forvaltningssystemet. Det bør også arbeides med bevisstgjøring og kompetanseheving om universell utforming og tilgjengelighet til kulturminner ved planlegging og byggesaksbehandling.

Gjennom kulturminneforvaltningens saksbehandling formidles det mye kunnskap om kulturminner. For forvaltningen er det viktig å være bevisst på hvordan man formidler, dersom målet er å oppnå mer forståelse for kulturminnevern.

Utfordringene for forvaltningen er

- **å få bedre samarbeidsformer, og tydeliggjøre rolle- og oppgavefordeling mellom staten, fylkeskommunen og kommunene**

Klare roller og godt samarbeid er nødvendig for å sikre kvaliteten på forvaltningspraksisen. I dag er det store forskjeller. Enkelte kommuner har definert kulturminnevern som et eget ansvarsområde mens andre ikke definerer eller

ønsker dette. For å sikre god forvaltning er det behov for en mer omforent praksis og en synliggjøring av ansvar og roller i kulturminnepolitikken på det regionale og lokale plan.

• **å få bedre saksbehandlingsrutiner**

Erfaringer fra samarbeid med kommunene viser at kommunene har ulik oppbygging og ulik praksis i plan- og byggesaksbehandlingen. Det er behov for å utvikle felles saksbehandlingsregler, rutiner og felles verktøy som kan sikre at ivaretagelse av kulturminner og kulturmiljøer blir en del av samfunnsutviklingen. Retningslinjer for forvalt-

ning og saksbehandling er utarbeidet som del av arbeidet med fylkesdelplanen og er gjengitt i *kapittel 7*.

• **å øke kunnskap og forståelse for kulturminnevern**

Mangel på kunnskap leder til konflikter og dårlige forhold for kulturminnene i samfunnsutviklingen. For å bedre dette vil fylkeskommunen satse på forebyggende tiltak som informasjonsarbeid, kompetanseheving og kursing. Økt kunnskap om kulturminner i alle sektorer som forvalter kulturminneverdier vil bidra til bedre kvalitetssikring i den daglige saksbehandlingen i forhold til kulturminnespørsmål.

STRATEGIER OG OPPFØLGINGSTILTAK

STRATEGI 1:	Bedre forvaltningspraksis gjennom tydelige roller, klare ansvarsforhold, riktig myndighetsutøvelse og gode samarbeidsformer • Videreføre prosjekt Kulturminnevern og samhandling. • Utarbeide retningslinjer for forvaltning med synliggjøring av roller og ansvar. • Etablere nettverk med kulturminnevern som tema.
STRATEGI 2:	Bedre forvaltningspraksis gjennom bedre saksbehandlingsregler, rutiner og felles verktøy • Utarbeide retningslinjer for plan- og byggesaksbehandling. • Utarbeide veiledere innenfor relevante temaer.
STRATEGI 3:	Øke forståelse og kunnskap om kulturminner og kulturmiljøer gjennom kompetanseheving • Utvikle AFKs nettsider om kulturminner og kulturminneforvaltning. • Kompetansebygging for fagadministrasjon og politikere i kommunene og i AFK.

4.3 FORMIDLING

Dette innsatsområdet handler om formidling av kulturhistorien og kulturarven i Akerhus til allmennheten.

Delmål

Innhente, skape og formidle kunnskap om kulturarven og gjennom dette øke forståelsen for dens betydning i samfunnet

Gjennom formidling spres kunnskap

Kunnskap om og innsikt i hva kulturminnene betyr, vil kunne bidra til at de vernes og utvikles. God formidling av et steds kulturminner og kulturmiljøer vil bidra til å skape forståelse for dem, både hos folk som bor på stedet fra før, og hos dem som kommer nye til et sted. God formidling vil være en viktig måte å legge til rette for å skape identitet, trivsel og tilhørighet. God formidling vil spre kunnskap om egenart, særpreg og mangfold, og vil kunne inspirere til verdiskaping og næringsutvikling.

God formidling i lokalmiljøene

Gode og trygge bomiljø skapes lokalt. Den virksomheten innbyggerne selv driver, bl.a. gjennom frivillige organisasjoner, gir et viktig bidrag til samfunnsutviklingen. Kulturminner og kulturmiljøer kan spille en positiv rolle i lokalmiljøene. Lokalbefolkningen må ha en sentral plass i formidlingen. De sitter ofte med detaljkunnskap og fakta som vil kunne tilføre formidlingen kvalitet og gjennomslagskraft. Det er i lokalmiljøet menneskene som har erfart historien og vært vitne til den, befinner seg. Det er her anekdoter og detaljkunnskapene som gir farge og liv til framstillingen av fortiden finnes. Med stor lokal kunnskap, entusiasme og patriotisme, har man et godt utgangspunkt for formidling. De lokale overleveringene er viktige deler av den store fortellingen om stedet, og de er viktige kilder til kunnskap om de enkelte kulturminnenes opprinnelse og betydning for ettertiden.

Innflyttere og den oppvoksende slekt

For at nye innbyggere raskere skal finne seg til rette, er det også viktig at innflytterne som bærere av sine egne historier, får mulighet til å fortelle hvem de er og hvor de kommer fra. Fra det øyeblikket innflytterne er på plass, er de blitt en del av stedet. Da vil alle som bor der være med å skape historien. Dette omfatter også den oppvoksende generasjon, som det er viktig å inkludere og ivareta i formidlingsarbeidet.

Frivillige og profesjonelle formidlere

Frivillige krefter har ikke alltid anledning til å oppdatere seg på utviklingen innen historiefaget, eller til å utvikle formidlingskompetanse. Her er det grunnlag for dialog og samarbeid mellom lokalbefolkning, eksperter og myndigheter. God kulturhistorisk formidling handler ikke utelukkende om lokale detaljer, men også om å sette dem inn i større sammenhenger politisk, idémessig og kulturelt. Det er viktig å ha respekt for at historie er et fag i kontinuerlig vekst og endring, og at mye av kvaliteten på formidlingen ligger i fagligheten. Ny kunnskap, nye perspektiver og innfallsvinkler introduseres hele tiden.

Selv om formidlingen skal skje på utøverens egne premisser, kan formidling ha god og dårlig kvalitet. Formidling er en kompetanse som er et resultat av kunnskap og trening. I vår tid utsettes vi daglig for formidling fra mange kanter. Ulike samfunnsaktører arbeider målrettet for å nå fram og påvirke hver og en av oss. De utøver formidling på et høyt nivå og det har ført til at befolkningen generelt er blitt godt vant.

Kjennetegn på god formidling

God formidling er kun i få tilfeller tatt på sparket. Entusiasme og engasjement hos den som formidler vil nesten alltid føre til et kvalitetsløft med tanke på gjennomslagskraften. Med det er ikke alltid nok, og i de fleste tilfeller er god formidling resultat av grundige forberedelser. God formidling er samspill mellom seks faktorer:

1. Budskapet: Hva vil man de andre skal sitte igjen med, hvilken effekt ønsker man hos publikum?
2. Hvem er mottakerne: Barn, unge, voksne, gamle, alle?
3. Innholdet: Hva sier man og hvordan sier man det?
4. Hvilket medium/arbeidsmåte er egnet: Skriftlig, muntlig?
5. Hvilke rammefaktorer formidles det under: Ute, inne, foredragssal, med eller ute hjelpemidler?
6. Evaluering: Kontinuerlig fange opp tilbakemeldinger og korrigerer med forbedring for øyet?

I St.meld. nr. 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014* blir det i forbindelse med museumsreformen skissert noen kriterier til hva slags formidling man ønsker seg av museene. Museene blir oppfordret til å legge til rette for en formidling som engasjerer nålevende mennesker, og følgende kriterier trekkes fram:

- Innholdet skal være faglig.
- Historien og kulturarven skal gjøres relevant her og nå.

- Holde oppe en bevissthet om tidssammenhenger i samfunn og kulturutviklingen.

Disse punktene kan også være til inspirasjon for frivillig formidling. Det ville være en stor fordel om alle stod samlet bak disse prinsippene og arbeidet etter dem på hver sin kant. Det vil til sammen gi et enhetlig og samlet løft i formidlingsarbeidet, og muligheten for å lykkes overfor befolkningen vil øke.

Det offentlige kulturminnevernet og formidling

Arbeidet med å ta vare på og formidle kulturminner og kulturmiljøer har lange tradisjoner på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det offentlige har alltid sett på kulturhistorisk formidling som en del av sitt ansvar, og forholdt seg til oppgaven direkte og indirekte.

Indirekte har det offentlige gjennom en årrekke gitt penger til bibliotek, museer og historielag, samt støttet enkeltprosjekter av mange slag. Det offentliges rolle har ofte vært å støtte gode prosjekter økonomisk, der mottakerne av støtten har hatt hovedansvaret for formidlingen. Dette har sikret lokal deltakelse og innflytelse. Formidling gjennom Internett blir stadig viktigere. Internettportalen til Kulturnett Akershus, som er et fellesprosjekt mellom frivillige organisasjoner, Akershus fylkesmuseum og Akershus fylkeskommune, er en viktig kanal for formidling også av kulturhistorie. Det samme er Akershus fylkeskommunes egen nettportal.

Gjennom kulturminneforvaltningens saksbehandling formidles det mye kunnskap om kulturminner. Dette utdypes nærmere under innsatsområdet forvaltning i *kapittel 4*.

Alle parter som utøver kulturminnevern, fra de offentlig ansatte til de frivillige, vil ha glede av å utveksle erfaringer med andre. Det bør være en prioritert arbeidsoppgave å delta på dialogmøter og samlinger for kunnskapsutveksling. Det betyr at det må legges til rette for dette.

Formidling og tilgjengelighet til kulturminner

God tilgjengelighet til kulturarenaer, enten det er kulturhus eller kulturminner, er et mål å strekke seg etter. Det offentlige kulturminnevernet bør arbeide for at alle skal få mulighet til å oppleve kulturminner og kunne ta del i formidlingen av dem. Arbeidet med universell utforming og tilgjengelighet til kulturminner og kulturmiljøer er i dag i oppstartsfasen så vel nasjonalt som regionalt i Akershus.

Mange gode formidlingsformer

Formidling er et stort og sammensatt felt. Helt sentralt i enhver formidling er kanalen, eller mediet, man velger å kommunisere gjennom. Her finnes et utall muligheter og de vanligste kategoriene er:

Skriftlig formidling

Årbøker, artikler, Internett, arkivmateriale, avisinnlegg og -omtaler.

Skriftlig formidling er et mye brukt virkemiddel i det kulturhistoriske formidlingsarbeidet. En stor fordel er at produktet er bestandig over tid og kan brukes om igjen. Årbøker er et eksempel på skrifter som er vanlige innen denne sektoren og hvor det legges ned mye arbeid og ressurser. Som formidlingskanal til allmennheten forutsetter årbøker og andre historiske bøker at folk selv oppsøker kunnskapen og er villige til å betale. I mange tilfeller er dette en høy terskel.

Avisartikler er kortere og lettere tilgjengelige, men har til gjengjeld begrenset verdi som kanal for kunnskapsoverføring. De fungerer først og fremst for å informere om nøkkeldata, og å sette interesserte på sporet av hvor det er mer stoff og hente. Internett forener begge deler. Etter noen innledende runder med korte tekster, kan man klikke seg til mer omfattende materiale.

Muntlig formidling

Omvisninger, foredrag, kåserier, spel, forestillinger, byvandring, radio- og TV-programmer.

Muntlig formidling er «ferskvare», den finner sted der og da, og kan ikke rette opp eller korrigeres i ettertid. Muntlig formidling har et element av opptreden i seg og må tas alvorlig av utøveren. Et fortellende menneske har stor gjennomslagskraft og er en effektiv metode for kunnskaps-overføring. Muntlig formidling krever mye forarbeid og tilrettelegging. Skal det ha kvalitet bør formidlingen være velformet og bruke virkemidler som kommuniserer med tilhørerne.

Radio og TV-program er en mellomting. Det er et muntlig medium i den forstand at formidleren snakker og tilhørerne lytter, men på den annen side er programmet fiksert, og kan tas fram igjen. Det er ikke ferskvare på samme måten. De kan redigeres og gjøres om på, i motsetning til et foredrag, som står og faller med kvaliteten på det som er presentert.

Fysisk tilrettelegging, skilting, utstillinger og skjøtsel

Bedre tilgjengelighet, skilting, skjøtsel av arkeologiske kulturminner, utstillinger etc.

Det bør arbeides for at tilgjengelighet til kulturminner og kulturmiljøer skal bli bedre. Tilgjengelighet til kulturhistorisk viktige bygninger og en del arkeologiske kulturminner byr imidlertid på utfordringer fordi det er begrensninger i hva som kan gjøres med kulturminnet. Kulturminner kan også gjøres tilgjengelige gjennom alternative presentasjonsformer, bl.a. gjennom fysiske og virtuelle utstillinger, eller ved å se på og berøre modeller.

Skjøtsel av arkeologiske kulturminner gjør dem mer synlige og lettere å formidle. I fylkeskommunens skilt- og skjøtselplan for arkeologiske kulturminner er det gjort en vurdering av tilgjengelighet for funksjonshemmede, og tilgjengelighet for funksjonshemmede er et moment ved utarbeidelse av skilt.

Skilting er effektivt. Skilt er lokalisert på eller ved kulturminnet og formidler nøkkelkunnskaper om det. Ulempen er at skilt ofte utsettes for slitasje og hærverk, og krever tilsyn og vedlikehold.

Mange aktører og aktiviteter i Akershus

Innen formidling gjøres en stor innsats over hele fylket. Blant viktige aktører og aktiviteter nevnes:

- *Historielag* drives og forvaltes lokalt og med regionale overbygninger.

- *Fortidsminneforeningen* (Oslo og Akershus avdeling) har lang erfaring, stor aktivitet og mye kompetanse på formidlingsvirksomhet, både skriftlig og muntlig, og i mange typer arrangementer.
- *Museer* er ute i distriktene, nær der folk bor, og har faglig kompetanse. I tillegg fungerer Akershus fylkesmuseum som regional overbygning.
- *Bibliotek*. Fylkesbiblioteket og kommunale biblioteker kjøper inn lokalhistorisk litteratur, bygdebøker osv. De oppbevarer arkiver, og noen har egne rom til bruk for slektsgranskere og lokalhistorikere.
- *Historiske vandring*er er ikke mulig uten kulturminner og kulturmiljøer.
- *Skilt og skjøtselplaner* legger opp til skilting og tilrettelegging med tanke på opplevelse og bruk.
- *Den kulturelle skolesekken*. Planer knyttet til den kulturelle skolesekken tar kulturminner og kulturmiljøer i bruk. Den når viktige grupper barn og unge.
- *Skolens kulturminnemeny* har oversikt over kulturminner og kulturmiljøer i den enkelte kommunen, samt artikler og forslag til hvordan de kan trekkes inn i undervisningen. Tilbudet er under utvikling.
- *Kirken og menigheter* samt KRL-faget er formidlere av kirkens kulturarv. Menigheter gir bl.a. ut skrifter om sokn og kirkebygg.

Utover dette finnes en rekke tiltak og lokale initiativ som involverer kulturminner og kulturmiljøer. Å velge ut tiltak som satsingsområde på bekostning av andre, er ingen enkel oppgave. Det offentlige ønsker å komme flest mulig i møte. Uansett vil man måtte velge ut noen tiltak som kommer flest mulig til gode. Samtidig vil man forsøke å få til en geografisk og faglig spredning på formidlingstiltakene.

STRATEGIER OG OPPFØLGINGSTILTAK

STRATEGI 1:	Videreføre og utvikle eksisterende strukturer • Videreføre og styrke tilskudd til museer, historielag, Fortidsminneforeningen, bibliotek og arkiv. • Arbeide for å fremme gode relasjoner, toleranse og samhandling mellom mennesker med ulike kulturelle bakgrunn.
STRATEGI 2:	Styrke den muntlige formidlingen • Samarbeide med historielagene, Fortidsminneforeningen og andre frivillige om lokale tiltak innenfor muntlig formidling. • Bruke kulturminner som identitetsskaper i Den kulturelle skolesekken. • Øke kunnskap og engasjement for kulturminner hos lærerne, og koble kulturhistorie til andre fag.
STRATEGI 3:	Fortsatt skriftlig formidling, og på sikt en dreining mot digital formidling • Styrke Kulturnett Akershus som formidlingskanal om kulturminner. • Månedens kulturminne på kommunenes og AFKs nettsider. • Temahefter om Akershus i Fortidsminneforeningens tidsskrifter. • Kommunale kulturminnevernplaner i popularisert form. • Veiviser til kulturminner og severdigheter i Akershus.
STRATEGI 4:	Fysisk tilrettelegging, skilting og utstillinger • Fellesprosjekt om synliggjøring og tilgjengelighet til utvalgte kulturminner. • Tiltak for å gjøre kulturminner tilgjengelige og publikumsvennlige, også for funksjonshemmede. • Oppfølging av skilt- og skjøtelsesplan for arkeologiske kulturminner i Akershus. • Funnet i Akershus – utstilling om steinalderfunn. • Skilte og informere om kulturminner langs kyststier og langs turveier i kulturlandskapet.

Utfyllende tekst til strategi 1, 2 og 3

STRATEGI 1: Strukturene det tenkes på er museer, bibliotek, historielag, Fortidsminneforeningen og andre frivillige aktører, som utfører mange og viktige oppgaver innen formidling på hele kulturvernfeltet. Sammen kan historielag, Fortidsminneforeningen, museer og biblioteker skreddersy formidlingstiltak til hvert enkelt kulturminne. Institusjonene rår over personalressurser, faglig kompetanse og produksjonsfasiliteter. Økt ressurstilførsel lokalt og regionalt er viktig for å legge enda bedre til rette for deres deltakelse.

STRATEGI 2: Overfor allmennheten har muntlig formidling større gjennomslagskraft enn skriftlig. Det offentlige bør bidra med ressurser for å sikre at den muntlige formidlingen blir av så høy kvalitet som mulig. En måte vil være å støtte historielag og andre til å arrangere kurs, seminarer og workshops for å utarbeide gode formidlingstiltak og utvikle nye og/eller forbedrede presentasjonsformer og -ferdigheter. Man ønsker å legge til rette for at lokale krefter trekkes med i foredrag, konferanser, seminarer, møter, programmer.

STRATEGI 3: Historielag, Fortidsminneforeningen, museer, menigheter, kommuner og AFK gjør et stort arbeid med å skrive og produsere trykksaker om kulturminner. Spesielt historielagene og museenes årbøker samt Fortidsminneforeningens tidsskrift «Fremtid for fortiden» er verdifulle. Men slike skrifter når vanskelig utover en engere krets av spesielt interesserte. Supplerende formidlingsformer bør derfor også kunne benyttes. Skrifter kan danne basis for radio- og TV-produksjoner, filmatisering og internettbasert formidling i en kombinasjon av tekst, lyd og bilde.

Internett er spesielt godt egnet for publisering og kan benyttes av alle aldersgrupper. Internett er en formidlingskanal som er fleksibel, demokratisk og integrerende. Kulturnett Akershus er en internettportal som allerede er etablert, og som er mulig å bygge ut med tanke på formidling av kulturminner. Innvending mot forslaget er at mange eldre, som utgjør kjernen i historielagene, ikke har Internett og at de ønsker å ha en trykksak å lese framfor et skjermbilde. Dette bildet er imidlertid ikke entydig, da mange eldre har stor fortrolighet med data og Internett. I en overgangsperiode bør man derfor opprettholde støtte til trykksaker som før, samtidig som man tilrettelegger og forbereder publisering på nettsider.

4.4 VERDISKAPING

Dette innsatsområdet handler om kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping.

Delmål

Ta i bruk kulturarven som grunnlag for bærekraftig verdiskaping og utvikling av lokalsamfunn og næringsliv

Verdiskapingsbegrepet og kultur

Koblingen mellom kultur, næring og samfunnsutvikling blir grundig belyst i St.meld. nr. 22 (2004–2005) «Kultur og næring». Meldingen tar for seg muligheter og utfordringer for denne koblingen i forhold til forskjellige sektorer innen kulturlivet. Temaet kulturminner/kulturmiljøer og verdiskaping blir også behandlet i St.meld. nr. 16 (2004–2005): «Leve med kulturminner», hvor det pekes på noen prioriterte områder der det kan være store muligheter for å skape aktivitet med grunnlag i kulturminner og kulturmiljøer. Begge meldinger vil, med sine føringer, være viktige redskaper i det videre arbeidet med utfordringene i Akershus knyttet til kulturminner/kulturmiljøer og verdiskaping.

Verdiskapingsbegrepet er lånt fra næringslivet, der det knyttes til utvikling av økonomiske verdier. I næringslivet er verdiskaping målbar ved hjelp av enkle kvantitative metoder. I sin utvidede bruk, blant annet i offentlig sektor, brukes verdiskaping også om aktiviteter som skaper resultater av verdi for samfunnet som helhet. Enkelte av disse samfunnsmessige verdiene er lette å måle, mens andre byr på større utfordringer å tallfeste.

Verdiskaping med grunnlag i kulturarv

Verdiskaping knyttet til kulturminner kan brukes om et bredt spekter av positive effekter som kulturminner gir for den kulturelle, sosiale, økonomiske og miljømessige utviklingen. Det kan være aktiviteter som:

- Gir grunnlag for arbeidsplasser, produksjon og inntekt.
- Skaper innsikt, forståelse, kunnskap, identitet, samt bidrar til stedsutvikling.
- Verner, skjotter, bevarer eller aktiviserer kulturarven ut fra et bærekraftig perspektiv.

Dette sammenfattes på en god måte i rapporten «Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping» (Baadsvik og Daugstad, NINA 2003) med følgende formulering:

«Kulturminnene og kulturmiljøene eksisterer i seg selv og har en egenverdi. De får imidlertid en enda større verdi dersom de anvendes som kilde for ny kunnskap, for formidling og for opplevelse.»

Som oftest vil verdiskapingen komme som en følge av at forvalterne av et kulturminne jobber med formidling, enten det er i lokalmiljøet eller som en attraksjon av nasjonalt og internasjonalt format. Verdiskaping knyttet til kulturminner er således ikke noen ny øvelse, men har eksistert som en naturlig konsekvens av interessen for kulturminner og kulturmiljøer. «Natur og kulturarv som bakteppe for reiseliv har stått sentralt siden reiselivet utviklet seg som næring på begynnelsen av 1800 tallet». (St. meld. nr. 22). Det er viktig å understreke at reiselivet ser på kulturminner som en naturlig del av totalproduktet til en destinasjon, og ikke som et isolert element på siden av tilbudet.

Kulturarv og kulturelle forhold påvirker et steds, eller en regions økonomiske utvikling og befolkningens levekår. Det er fristende å trekke paralleller til andre steder i Europa, hvor kulturminner og kulturmiljøer ikke bare fungerer som isolerte institusjoner, men hvor kulturarven ofte er selve motoren i den lokale verdiskapingen.

Et eksempel fra vår region er miljøet rundt Akerselva i Oslo, der mangeårig industrihistorie og bygningsarv danner basis for et nytt attraktivt område i byen. Historien, og det særegne miljøet, skaper en stimulerende atmosfære for nyetableringer innen kreative næringer og spennende nye bomiljøer. Som et resultat av områdets utvikling, har også den tidligere så forurensede Akerselva blitt rensset, og framstår nå som et vakkert grønt rekreasjonsområde i nærmiljøet.

Gode eksempler på kulturminner og verdiskaping i Akershus

Besøksnæringen i fylket har hele tiden vært bevisst på kulturtilbudene i Akershus og at samarbeid mellom næring og kultur er nødvendig for å kunne tilby et godt totalprodukt. I motsetning til andre fylker i Norge som ofte konkurrerer med naturopplevelser, må vi i Akershus i større grad spille på besøksmål tuftet på menneskeskapt aktivitet. I denne sammenheng er det grunn til å peke på museenes rolle som veivisere til det mangfoldige Akershus med utviklingen fra tidligere tider og opp til dagens samfunn. Disse institusjonene gir et meget viktig bidrag til ikke-økonomisk verdiskaping i form av innsikt, forståelse og kunnskap om lokalsamfunnet.

Akershus har også flere eksempler på kulturmiljøer og besøksmål som bidrar til en betydelig økonomisk tilvekst i lokalsamfunnet, og som i neste instans øker muligheten for å bevare og formidle kulturhistoriske verdier.

Bærums Verk

Handel, reiseliv og kulturminner er kombinert på en imponerende måte på Bærums Verk. Jernverket var i drift allerede i 1610, og fram til støperiet ble nedlagt i 1964. Store deler av Verksgata med Hovedbygningen fra 1764, og arbeiderboligene fra 1700-tallet, samt Værtshuset fra 1640 og skolebygningen fra 1900-tallet, er alle bevart og brukes nå til alternativ næringsvirksomhet.

En større boligutbygging i området i 1980-årene bidro til en ny fase i Bærums Verks historie. Stedets fredede bygninger, samt prisbelønnet arkitektur- og restaureringsarbeid, danner grunnlaget for et unikt handels- og håndverkssenter. En videreutvikling av Handelsstedet Bærums Verk fant sted i 1997, da Verkets gamle produksjonslokaler ble bygget om. Det pittoreske jernverksområdet framstår i dag som et av landets mest særpregede og levende sentre for handel, håndverk og historie.

Fetsund Lenser

Fetsund lenser ligger ved utløpet av Glomma i Øyeren, og er i dag en av de best besøkte attraksjonene i Akershus. Dette anlegget for tømmerforter er det eneste gjenværende i sitt slag i Norge. Det ble opprettet i 1861, og nedlagt da tømmerfløtingen i Glomma opphørte i 1985. Anlegget er i dag fløtingsmuseum og natursenter, og er et autentisk industrimiljø som representerer en viktig del av vår nasjonale historie innen skogindustri og transport. Anlegget er fredet og ett av landets ti spesielt prioriterte tekniske og industrielle kulturminner.

I sommerhalvåret er det yrende liv på Fetsund Lenser, med et utall aktiviteter knyttet til kultur og håndverk. Anlegget er i dag et kulturelt og miljømessig midtpunkt på nedre Romerike. Fetsund Lenser deltar i EU-prosjektet ACCU – Access to Cultural Heritage 2004-2007, som er et samarbeidsprosjekt mellom 6 kulturinstitusjoner i Europa. Målet er å komme fram til enkle og lett overførbare løsninger for å gjøre kulturarven tilgjengelig, slik at alle kan ta del i den. Med sin historie og bevisste satsing på miljø og tilgjengelighet, setter lensene Fet kommune på kartet og er et viktig element i hele kommunens identitet.

Oscarsborg festning

Men hvilke verdier skapes egentlig rundt et kulturminne? I Akershus er analyser av verdiskaping knyttet til kultur-

minner mangelvare. Det foreligger noen få konkrete undersøkelser, blant annet fra Oscarsborg festning, som foretar årlige beregninger av hvilke ringvirkninger virksomheten gir for lokalmiljøet.

Oscarsborg festning er en attraksjon i betydelig vekst. Oscarsborg festning ble bygget i 1846-53 og gitt navn etter kong Oscar I. Festningen er best kjent for sin rolle i kamphandlingene i Norge 9. april 1940, da det tyske slagskipet Blücher ble senket med kanoner og torpedoer fra bl.a. festningen.

I 2004 ble Oscarsborg tilrettelagt og åpnet for allmennheten. I sommersesongen er tilbud og aktiviteter spesielt tilrettelagt for båtfolk, barnefamilier og kultur- og historieinteresserte. Forsvarets kaserner er gjort om til hotell og messeområdene for befal og mannskaper, er blitt stilfulle restauranter.

Tallene for 2004 viser at det totalt var ca. 46 000 besøkende til Oscarsborg som kom fra andre bosteder enn Frogn kommune. Av disse kom ca. 34 700 med båten fra Drøbak, og de andre kom via Sætre i Hurum eller med egen båt. I tillegg til den direkte omsetningen på over 9 millioner kroner på selve festningen, genererte besøket ca. 4 millioner kroner ekstra i omsetning hos handelsstand og andre aktører på land (direkte virkninger). I tillegg skapte besøket økt omsetning hos underleverandører i Frogn (indirekte virkninger) på ca. 2,5 millioner kroner.

Sum direkte og indirekte økonomiske virkninger Oscarsborg (i millioner kroner):

Nyskapt etterspørsel	Sum direkte virkninger	Indirekte virkninger	Sum virkninger
Omsetning Oscarsborg	9,30	2,50	11,80
Omsetning Frogn ellers			
– besøkende via Drøbak	3,25	0,93	4,18
– båtfolk	0,25	0,07	0,32
Sum virkninger (ekskl. mva)	12,80	3,50	16,30

Kilde: *Oscarsborg som turistattraksjon. Studie av økonomiske ringvirkninger sommeren 2004 i Frogn kommune. Petter Dybendahl, Transportøkonomisk Institutt.*

Tidligere beregninger fra Transportøkonomisk Institutt, Norsk Institutt for by- og regionforskning og Statistisk Sentralbyrå viser at for hver krone i omsetning skapes det en ekstra etterspørsel på 40 – 70 øre på regionalt nivå. Dersom man holder seg til et konservativt estimat

på 50 % i ringvirkninger, betyr dette at det i snitt skapes verdier i lokalmiljøet på ca. kr 500.000,-, for hver omsatt million.

Et annet interessant tall er beregningene fra Drøbak som anslår at hver person på dagsbesøk legger igjen ca. 125 kroner i nærmiljøet, i tillegg til det som brukes på Oscarsborg. Dette blir ikke minst viktig for beregninger av verdiskaping rundt kulturminner og kulturmiljøer som ikke tar betalt for besøket.

Nøkkeltallene fra Oscarsborg kan antageligvis overføres til beregninger andre steder i fylket, men nærmere analyser knyttet til utvalgte kulturmiljøer og kulturminner kan være nyttige redskaper i arbeidet med stedsutvikling. Dette gjelder ikke minst analyser av besøksgruppene; hvem er de, hvor kommer de fra og hvordan når vi dem?

Andre gode eksempler

Eksempler på andre kulturminner og kulturmiljøer i Akershus som kan gi betydelig verdiskaping er:

- Eidsvoll 1814 og Eidsvoll Verk
- Gardermoen kulturpark
- De gamle ladestedene Son i Vestby og Drøbak i Frogn
- Henie Onstad kunstsenter i Bærum
- Det gamle Sandvika sentrum i Bærum
- Skips- og båtbyggerstedet Vollen i Asker
- Industristedet Heggedal i Asker
- De gamle jernbanestasjonene (f.eks. Eidsvoll og Jessheim)
- Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (UMB, tidligere NLH)
- Landbrukets kulturarv og kulturlandskap

Flere av disse er allerede godt utviklet og tilrettelagt, men har samtidig et stort potensial for økt verdiskaping. En forutsetning for dette er, i tillegg til videre utvikling av kulturminnets eget tilbud, en forsterket bevissthet i lokalsamfunnet for kulturminnets betydning som drivkraft i den lokale næringsutviklingen. Dette poengteres på en god måte i St.meld. nr. 22: «Kultur og kulturbasert næring kan være med å auke kjennskapen til ein region, og ellers vere viktig i merkevarerbygging og profilering i regionen». Med kultur mener man her også kulturminner og kulturmiljøer.

Kulturminnetemaer og -områder som prioriteres for verdiskaping i Akershus

Flere verdifulle kulturminner i Akershus er allerede inne i en svært positiv utvikling og har i stor grad kommet dit de er i dag med engasjement fra både offentlige og private aktører. Tiltak for å stimulere til videre utvikling av disse stedene vil

fortsatt være viktig, men investeringer for å øke verdiskapingen bør kanskje i større grad fokusere på større prosjekter som knytter sammen kultur, næring og lokalmiljø. Økt verdiskaping er avhengig av at kulturminnene får en naturlig plass i lokalmiljøets næringsutvikling, og alliansebygging i nærmiljøet vil være en kritisk suksessfaktor.

I næringsutviklingssammenheng i Akershus generelt, og kanskje spesielt innen reiseliv, er en sterk lokal identitet viktig for at lokalsamfunnet og regionen skal kunne utvikle en positiv image. En økt bevissthet rundt rollen til kulturminner og kulturmiljøer som verdiskapende elementer i lokalmiljøet, kan bidra til å gi disse en viktig rolle i byggingen av en lokal identitet.

I St.meld. nr. 16 har regjeringen prioritert følgende satsingsområder for verdiskaping med grunnlag i kulturminner og kulturmiljøer:

- langs kysten,
- i byer og tettsteder
- i landbrukets kulturlandskap.

Dette er områder som også i Akershus er under omstilling, eller som utsettes for stor dynamikk og endringer. Disse områdene har potensial for økt verdiskaping og er viktige grunnlag for utvikling av lokalsamfunn og næringsliv. Sammen med to andre temaer som er sentrale for Akershus, foreslås det således å satse på følgende temaer og områder i det videre arbeidet med verdiskaping i Akershus:

Kystkultur

Det er i dag stor befolkningsvekst og press på arealer rundt fjorden. Dette berører også verdifulle kulturmiljøer og naturområder. For å ivareta fjorden som et felles gode er det stort behov for arealer til rekreasjon og friluftsliv, og det er viktig å sikre allmennhetens tilgang til fjorden. Indre Oslofjord har vært viktig som ferie- og fritidsområde siden siste halvdel av 1800-tallet. Det finnes mange verdifulle kulturminner og kulturmiljøer fra dette livet, i form av bl.a. landsteder og hytteområder, feriehem og friluftsbad. Gode eksempler på de siste er Hvalstrand bad i Asker og Ingierstrand bad i Oppegård.

Oslofjorden og kysten var i flere hundre år arena for fiske, sjøfart og handel, forsvar og kystverk, industri og annen næringsvirksomhet. Steder med tradisjonell industrivirksomhet, forsvarsanlegg og kystverk er i dag under omstilling og nedbygging. Flere slike områder er nå åpnet for annen virksomhet og gjort tilgjengelig for allmennheten, og er således blitt en ny type rekreasjonsområder.

Demokratihistorie

Eidsvollbygningen var ramme rundt Riksforsamlingen i 1814, og ble i 1851 Norges første nasjonale monument. Demokratihistorien knyttet til grunnlovsforhandlingene på Eidsvoll har sammen med industrihistorien på Eidsvoll Verk et stort potensial for kulturbasert næringsutvikling, og aktualiseres med tanke på jubileumsåret 2014. Linjen går fra det historiske 1814 gjennom unionsoppløsning og nasjonsbygging til demokratiets rolle i nåtidens lokalsamfunn gjenspeiles i bl.a. Lysakerkretsens Lagåsen, målfolkets Hvalstaddalen og i alle herredshus og rådhus for det kommunale selvstyret.

Tettstedene i Akershus

Akershus har et mangfold av tettsteder med ulik opprinnelse, historie og kulturhistorisk identitet. Industristeder som Heggedal og Eidsvoll Verk, innlandets stasjonssteder som Årnes og Ås, og steder ved kysten som Son og Vollen gjenspeiler hver på sin måte viktige sider ved utviklingen i Akershus. De kulturhistoriske avtrykkene – bygninger og bygningsmiljøer, parker og plasser, gater og veier – er med på å gi hvert sted sitt særpreg.

Fylkeskommunen har i april 2007 vedtatt et treårig prosjekt for utvikling av sentre og knutepunkter i Akershus. Prosjektet skal gjennomføres i samarbeid med kommuner, næringsliv og frivillige organisasjoner. Kommunene som planansvarlig bør i denne sammenhengen benytte muligheten til å rette mer oppmerksomhet mot kulturarven som ressurs i den lokale tettstedsutviklingen.

Forsvarsanlegg og forsvarshistorie

Akershus har mange kulturhistorisk verdifulle forsvarsanlegg som har spilt en viktig rolle i landets forsvars- og krigshistorie. Det finnes en rekke skanser, forsvarsanlegg og militærleire, og en del av disse har gått over til sivil bruk. På enkelte av disse etableres det ny næringsvirksomhet, som f.eks. på Blaker skanse. To steder peker seg ut i et videre utviklingsperspektiv:

Oscarsborg festning er en av de 14 nasjonale festningsverkene som er frigitt til sivil bruk. Nasjonale Festningsverk skal bringe festningene inn i en ny tid og bevare deres egenart og historie gjennom å utvikle festningene til attraktive arenaer for kultur, næringsliv og opplevelser.

Gardermoen kulturpark er en viktig arena for militærhistorisk formidling. Det arbeides med å videreutvikle eksisterende attraksjoner både ut fra egne kvaliteter og som del av et helhetlig natur- og kulturmiljø.

Landbrukets kulturarv og kulturlandskap

Det er nær sammenheng mellom levende lokalsamfunn, aktivt landbruk og tilgang til fellesgoder som kultur- og naturlandskap. Verdiskaping i form av jordbruksdrift er viktig for å kunne bevare og formidle kulturhistoriske verdier i landbruket. Et rikt kulturlandskap med mange kulturminner i direkte tilknytning til hovedstaden gir spesielle fortrinn. Kulturlandskapets verdier med biologisk mangfold, bygningsarv og naturopplevelser er viktige kulturelementer i det bynære landbruket. Foruten bioenergi og råvareproduksjon fra landbruks- og skogbruksarealene, har landbrukets ressurser gitt grobunn for andre aktiviteter, bl.a. innenfor områder som «Inn på tunet» og opplevelsesnæring (Grønt vertskap). Det er et landbrukspolitisk mål å utvikle tilleggsnæringene fra landbruket slik at tiltakene er markedsstilpasset og gir god lønnsomhet.

Utbyggingspress, forurensning av vassdrag, gjengroing som følge av mangel på beitende dyr, manglende vedlikehold av tomme driftsbygninger i åpne landskap er utfordringer som er nevnt i den regionale strategien for landbruksbasert næringsutvikling i regionen. Samtidig har både arbeidskraft og arealene høy verdi i alternativ anvendelse.

Viktige faktorer ved økonomisk verdiskaping

Innovasjon og produktutvikling er viktige faktorer for å oppnå økonomisk lønnsomhet innenfor området kulturminner og verdiskaping. Ansvar i enhver innovasjonsprosess ligger hos eier og driver av et sted. Innovasjon må sees i sammenheng med andre faktorer som kompetanse, samarbeid og profilering.

Myndighetene har imidlertid en rolle i å tilrettelegge for rammebetingelser knyttet opp mot næringsutviklingen generelt og som også omfatter besøksnæringene. I flere av de største besøksmålene i Akershus er produktet de tilbyr knyttet opp mot kulturminnevern, (Eidsvoll 1814, Fetsund Lenser, Bærums Verk, Oscarsborg festning). Det er derfor viktig å peke på strategier på områder der det er naturlig at myndighetene har en rolle som tilrettelegger og pådriver.

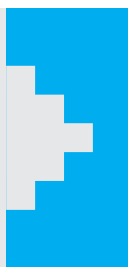
STRATEGIER OG OPPFØLGINGSTILTAK

STRATEGI 1:	Felles informasjon og markedsføring av kulturminner i Akershus som er tilrettelagt som besøksmål for aktivitet og opplevelse • Videreføre informasjonsmateriell som kart, brosjyrer og Internett. • Etablere Trebåtmuseum i Vollen i Asker.
STRATEGI 2:	Stimulere til næringsutvikling og annen verdiskaping med basis i kulturminner • Videreføre nettverk for verdiskaping mellom kultur og næring. • Prosjekt Kyststier i Akershus. • Kulturbasert næringsutvikling på Eidsvoll Verk. • Kulturbasert næringsutvikling på Sør-Gardermoen (Gardermoen kulturpark). • Sootkanalen. • Urskog-Hølandsbanen.
STRATEGI 3:	Stimulere til miljø- og kvalitetsheving knyttet til bærekraftig bruk av kulturminner i Akershus • Ta i bruk et godkjent sertifiseringsystem for kulturminner som er viktige besøksmål.
STRATEGI 4:	Stimulere til integrering og aktiv bruk av kulturminner i tettstedsutviklingen • Arrangere regional stedsutviklingskonferanse. • Prosjekt Utvikling av sentre og knutepunkter i Akershus.
STRATEGI 5:	Styrke samarbeidet om landbrukets kulturarv og kulturlandskap • Bruke landbrukets kulturarv og kulturressurser i landbruksbasert næringsutvikling.

5 HANDLINGSPROGRAM

HANDLINGSPROGRAM

Handlingsprogrammet er en oppfølging av mål og strategier i fylkesdelplanen. Oppfølgings tiltakene er knyttet til ett innsatsområde, men i flere tilfeller passer de inn under flere av innsatsområdene. I handlingsprogrammet er tiltakene inndelt slik:

• Prioriterte tiltak (P)

Tiltak som det foreslås å igangsette i løpet av økonomiplanperioden 2007-2010. Under enkelte tiltak kan det være aktuelt med flere delprosjekter. Det må vurderes ut fra ressurser og behov hvilke som skal prioriteres først.

• Uprioriterte tiltak

Det er ikke spesifisert når tiltakene skal igangsettes. Det må vurderes i forhold til økonomi, arbeidsressurser, interesse og behov.

Det er foreløpig varierende detaljeringsnivå på utformingen av tiltakene. Under hvert tiltak er det en stikkordmessig *beskrivelse av innhold, aktuelle delprosjekter* etc, og det er nevnt *aktuelle deltagere*. For de fleste av tiltakene er ansvar og samarbeidspartnere, varighet, kostnad og finansiering ikke avklart. Tiltak i handlingsprogrammet må konkretiseres etter hvert, og aktuelle samarbeidspartnere vil da kunne delta i den endelige utformingen av innhold.

Det foreslås at prioriterte tiltak samordnes med *handlingsprogrammet til Akershus fylkesplan* som rulleres hvert år. Da gis det også en større mulighet til å koble kulturminnetiltak bedre sammen med andre regionale utviklingsoppgaver som er nedfelt i fylkesplanen.

For å få gjennomført tiltakene er det nødvendig at flere aktører deltar. Det kan være andre enn fylkeskommunen som står ansvarlig for tiltakene. Det er avgjørende at det hvert år settes av ressurser i form av penger, fagfolk og annen arbeidsinnsats på flere nivåer. I utgangspunktet skal tiltakene gjennomføres i partnerskap. Det forutsettes derfor at planen hvert år blir fulgt opp med midler fra fylkeskommunen, som igjen vil kunne utløse midler fra andre samarbeidspartnerne.

Forkortelser brukt i tabellene

AFK	Akershus fylkeskommune
AFK(k.a)	kultur.akershus, kulturvirksomheten i Akershus fylkeskommune
AFM	Akershus fylkesmuseum
AK	Akershus Kulturnett
AR	Akershus reiselivsråd
ARU	Avdeling for regional utvikling i AFK
FFO-Akershus	Funksjonshemmedes fellesorganisasjon i Akershus
FMOA	Fylkesmannen i Oslo og Akershus
FOA	Fortidsminneforeningen Oslo og Akershus
FoU	Forskning og Utvikling
Frivillige	Andre frivillige lag og organisasjoner som ikke nevnes spesielt
FP HP	Handlingsprogram for Akershus fylkesplan
HP	Handlingsplan/handlingsprogram
IN	Innovasjon Norge
Interreg	EU-program for grenseoverskridende regionalt samarbeid
JV	Jernbaneverket
Komm	Kommunen / kommuner / kommunene
KS	Kommunenes Sentralforbund
LMD	Landbruks- og matdepartementet
MD	Miljøverndepartementet
NMSK	Nærings- og miljøtiltak i skog
NF	Nasjonale Festningsverk
OF	Oslofjordens Friluftsråd
RA	Riksantikvaren
RMP	Regionalt miljøprogram for landbruket
SEFRAK	Landsdekkende register for faste kulturminner yngre enn 1537 og eldre enn 1900
Skog og landskap	Norsk institutt for skog og landskap (tidligere NIJOS)
SMIL	Spesielle miljøtiltak i jordbruket
SV	Statens vegvesen

5.1 BEVARING

DELMÅL ► Bevare et utvalg av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som gjenspeiler mangfoldet og særpreget ved kulturhistorien i Akershus

TILTAK	BESKRIVELSE	DELTAGERE
STRATEGI 1: UTVIKLE OPPDATERTE OG BRUKERVENNLIGE KULTURMINNEREGISTRE OG KART		
P Kvalitetssikre eksisterende kulturminne-registreringer	– Kvalitetssikre, nøyaktig kartfeste og legge inn registreringer i Askeladden, bl.a. arkeologiske kulturminner fra Gardemoen-prosjektet og i skog – Legge inn opplysninger om, og tilstandsmodul for vedtaksfredete kulturminner i Askeladden – Oppdatere SEFRAK-registeret (RA sitt ansvar) – Legge inn flere kulturminnetyper i Gårdskart – Kvalitetssikre og legge inn kulturminner registrert av historielag og andre ikke-offentlige i AFKs register	Målgruppe Komm, AFK Ansvarlig AFK, FMOA Samarbeidspartnere Komm, historielag, Skog og landskap
P Registrere kulturminner der det er mangelfull oversikt	Aktuelle kulturminnetemaer; -kategorier og -typer: – Utvalgte kulturminnetemaer de første 4 år: Vår eldste historie, Kystkulturen og Vår nyeste historie – Kulturminner i skog og i tilknytning til skogdrift som del av miljøregistrering i skogbruksplaner – Kulturminner knyttet til bl.a. håndverk og industri, «de lavere klasser», folkelige bevegelser og frivillige organisasjoner; ferie og fritid, rekreasjon og friluftsliv, det 20. århundre.	Målgruppe Komm, AFK Ansvarlig AFK, FMOA Samarbeidspartnere Komm, Skog og landskap, historielag, FOA
Kartlegge kulturminner og kulturmiljøer regulert til bevaring	– Kartlegge regulering iht PBL § 25.6 kan gjøres når alle reguleringsplaner er digitalisert. – Vurdere tilstand og verneverdi for et utvalg reguleringsplaner	Målgruppe Komm, AFK Ansvarlig Komm, AFK Samarbeidspartnere
STRATEGI 2: SYNLIJJØRE VERDIFULLE KULTURMINNER, KULTURMILJØER OG KULTURLANDSKAP		
Oppdatere oversikt over kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal/regional verdi	– Oppdatere og supplere registreringene fra Grønstruktur Romerike og Kulturlandskap Follo. – Samarbeide med FMOA i oppdrag fra LMD og MD om å velge ut spesielt verdifulle kulturlandskap i landbruket, som innen 2010 skal være dokumentert og gitt en særskilt forvaltning. – Formidle oversikt på kart og nettsider	Målgruppe Allmennheten, komm, grunneiere Ansvarlig FMOA Samarbeidspartnere AFK, komm, historielag
P Lage temakart og temaark om kulturminner	– innenfor prioritere kulturminnetemaer de første 4 år – Lage digitale kulturminnetemakart som kobles til friluftskart, kyststikart, turkart, kulturkart etc. – Gjøre temakart fra Kulturminneatlas Follo. Ferdsl og vegfar tilgjengelig på AFKs nettsider.	Målgruppe Allmennheten, grunneiere, planleggere, beslutningstakere Ansvarlig AFK, komm Samarbeidspartnere AFM, museer, FOA, historielag og andre frivillige org.

På Tjuvstuåsen 340 moh i Rælingen er det registrert en gravrøs. Har det også vært en bygdeborg her?
Foto: Tom G. Bengtson

P Kulturmiljøatlas for sentrumsområder i utvalgte tettsteder/ knutepunkter med vekst	– Utarbeide elektroniske kart/ kulturmiljøatlas over sentrumsområdene i utvalgte tettsteder, med beskrivelse og kartlegging av bygninger og historiske strukturer – Tettstedene velges ut fra kriteriene planstatus, historisk interesse og fortetningspotensial. – Tiltaket knyttes til prosjektet «Utvikling av sentre og knutepunkter i Akershus» under innsatsområde verdiskaping.	Målgruppe Planleggere, grunneiere, beslutningstakere, historielag, allmennhet Ansvarlig AFK, komm Samarbeidspartnere Historielag Finansieringskilde AFK, MD, RA, Interreg
STRATEGI 3: PRIORITERE BEVARING AV ET UTVALG KULTURMINNER, KULTURMILJØER OG KULTURLANDSKAP		
P Kommunale kulturminnevernplaner	– Utarbeide eller rullere kommunale kulturminnevernplaner	Målgruppe Allmennheten, grunneiere, saksbehandlere, beslutningstakere Ansvarlig Komm Samarbeidspartnere AFK, AFM, museer, FOA, historielag og andre frivillige org. Finansieringskilde AFK: 50 000 pr. komm
Tematiske verne- og forvaltningsplaner for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus	– Innenfor prioriterte kulturminnetemaer de første 4 år – For fylkeskommunale og kommunale bygg og anlegg – For andre aktuelle kulturminnetemaer	Målgruppe Allmennheten, saksbehandlere, beslutningstakere Ansvarlig: AFK, komm Samarbeidspartnere Komm, eiere
Fredningsplan for Akershus	– Evaluere eksisterende fredningsmasse – Foreslå nye fredninger for å rette opp skjevheter i fredningsmassen. Staten skal utarbeide en overordnet fredningsstrategi som vil legg rammer og føringer for nye fredninger fram mot 2020.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere RA, kommunene, eiere
STRATEGI 4: UTVIKLE VIRKEMIDLER SOM KAN BRUKES FOR Å VERNE KULTURARVEN		
Byggeskiikveileder for Akershus	– Grunnleggende informasjon på AFKs nettsider – Mer omfattende og tematisk veileder på lengre sikt	Målgruppe Komm, eiere, utbyggere Ansvarlig AFK+ ev. pilotkomm. Samarbeidspartnere FOA, AFM,
Arkitekt- og håndverkerbistand	– Formidle FOAs håndverkerliste for Oslo og Akershus – Lage link fra AFKs nettsider til Handverksnett, et felles nettsted for Museumsnettverk for tradisjonelt håndverk og Kompetansenettverk for tradisjonelt bygghandverk. – Pilotprosjekt i Drøbak med arkitekt- og håndverkerbistand for byggherrer?	Målgruppe Bygherrer Ansvarlig AFK, kommuner Samarbeidspartnere AFK, museer, FOA, verneforening, komm

P Opplæring i praktisk kulturminnevern	– I videregående skoler – i bygg- og tømrerfag og ev. andre studieretninger – I Kulturringen – lærlingeordning – Kompetanseheving og bevisstgjøring hos håndverkere, bygningsarbeidere og entreprenører om bygningsvern, tradisjonelle håndverksteknikker og materialbruk. – Prosjekt «Riktig restaurering i Drøbak» i regi av Follo museum starter i 2007. Målet er kunnskapsløft og kvalitetssikring innen praktisk restaurering. – Kurs og seminar for eiere av fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg. – Lage «kokebok» i praktisk kulturminnevern (for frivillige som vil engasjere seg i lokale vernesaker) – Støtte kursvirksomhet som allerede er etablert, bl.a. FOAs kurs i vindusrestaurering – Utarbeide og gjennomføre kursopplegg om kulturminner i skog for skog-eiere og skogsmaskinentreprenører. Formål: å unngå skader på kjente og ukjente kulturminner ved skogsdrift.	Målgruppe Bygningsbransjen, byggherrer, eiere, historielag, frivillige, allmennheten Ansvarlig AFK, komm, FMOA, prosjektansvarlige Samarbeidspartnere Historielag, FOA, AFM, museer
P Tilskuddsordninger	– Informere om tilskuddsordninger på AFKs nettsider. Gjelder tilskudd fra AFK (kulturminner, folkehelse, friluftsliv, spillemidler, næring), SMIL, RMP, NMSK, RA / MD, Norsk kulturminnefond, Norsk kulturarv, UNI, Sparebankstiftelsen m.fl. – Samordne tilskudd for å få mer målrettet bruk, noe som også vil kunne gi større effekt. – Opprette kulturminne- / kulturmiljø- / kulturlandskapspris	Målgruppe Allmennheten, eiere, komm, historielag, frivillige Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere FMOA
Skjøtsel og vedlikehold av kulturlandskap	– Bevaring av verdifulle kulturlandskap krever skjøtsel og vedlikehold, både gjennom vanlig landbruksdrift og spesiell tiltak. – Fokuserer på skjøtsel og vedlikeholdstiltak i utvalgte kulturlandskap med kulturminner, og knyttet til turveier i kulturlandskapet. – Samordne de økonomiske virkemidlene for å få til god skjøtsel. Gjelder tilskudd innen landbruket, kulturminnevern, friluftstiltak og spillemidler.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig FMOA, AFK, landbrukskontor, grunneiere Samarbeidspartnere Museer, historielag, frivillige

5.2 FORVALTNING

DELMÅL ▶ Forvalte kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som en integrert del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning

TILTAK	BESKRIVELSE	DELTAGERE
STRATEGI 1: BEDRE FORVALTNINGSPRAKSIS GJENNOM TYDELIGE ROLLER, KLARE ANSVARFORHOLD, RIKTIG MYNDIGHETSUTØVELSE OG GODE SAMARBEIDSFORMER		
P Videreføre prosjekt Kulturminnevern og samhandling	– Utvide AFKs prosjekt «Kulturminnevern og samhandling med kommunene» til også å omfatte samarbeid og kontakt med eiere av fredete bygg og anlegg, museer og organisasjoner. – Aktuelle arbeidsområder er kompetanseheving innen kulturminnevern, samlinger med eiere av fredete bygninger, utvikling av AFKs nettsider (se eget tiltak).	Målgruppe Komm, eiere, allmennheten, AFK Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere Komm, AFM, museer
P Utarbeide retningslinjer for forvaltning med synliggjøring av roller og ansvar	– Oversikt over virkemidler og retningslinjer for forvaltning og saksbehandling er utarbeidet under arbeidet med fylkesdelplanen, se kapittel 7. – Legge ut informasjon på AFKs nettsider.	Målgruppe Komm, AFK Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere Komm, FMOA
Etablere nettverk med kulturminnevern som tema	– Etablere nytt nettverk eller integrere kulturminnevern i eksisterende nettverk som f.eks. miljøverngrupper og arealplangrupper i delregionene. – Eventuelt reetablere fylkets kulturlandskapsgruppe.	Målgruppe Komm, AFK, FMOA Ansvarlig AFK, komm, FMOA Samarbeidspartnere Komm, FOA, AFM, museer, historielag.
STRATEGI 2: BEDRE FORVALTNINGSPRAKSIS GJENNOM BEDRE SAKSBEHANDLINGSREGLER, RUTINER OG FELLES VERKTØY		
P Utarbeide retningslinjer for plan- og byggesaksbehandling	– Oversikt over virkemidler og retningslinjer for forvaltning og saksbehandling er utarbeidet under arbeidet med fylkesdelplanen, se kapittel 7. – Veileder om dispensasjon etter PBL § 7 er oppdatert av AFK og FMOA i 2007. – Legge ut informasjon på AFKs nettsider.	Målgruppe Saksbehandlere og politikere Ansvarlig AFK, FMOA Samarbeidspartnere Komm
Utarbeide veiledere innenfor relevante temaer	– Lage veileder om f.eks. fortetting og ev. andre temaer. Vurderes i forhold til kompetansebehov.	Målgruppe Saksbehandlere og politikere, utbyggere Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere FOA, AFM, FMOA
STRATEGI 3: ØKE FORSTÅELSE OG KUNNSKAP OM KULTURMINNER OG KULTURMILJØER GJENNOM KOMPETANSEHEVING		
P Utvikle AFKs nettsider om kulturminner og kulturminneforvaltning	– Utvikle AFKs nettsider vinklet mot henholdsvis saksbehandlere, eiere og allmennheten. – Oppdatere og legge ut mer relevant informasjon.	Målgruppe Komm, allmennheten, eiere, utbyggere Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere
P Kompetansebygging for fagadministrasjon og politikere i kommunene og i AFK	– Utarbeide opplegg for kompetansebygging. – Infopakke (CD) til politikere i kommunene og AFK, – fagdager/fagkurs for kommuneadministrasjon – Skolere lokalpolitikere om kulturminner og kulturmiljøer i deres nærområde – Museer og lokale historielagsmedlemmer møter lokalpolitikere og formidler kulturminnene.	Målgruppe Fagadministrasjon og politikere Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere Komm, RA, AFM, FOA, museer, historielag, KS Finansieringskilde RA, KS, AFK

5.3 FORMIDLING

DELMÅL ▶ Innhente, skape og formidle kunnskap om kulturarven og gjennom dette øke forståelsen for dens betydning i samfunnet

TILTAK	BESKRIVELSE	DELTAGERE
STRATEGI 1: VIDEREFØRE OG UTVIKLE EKSISTERENDE STRUKTURER		
P Videreføre og styrke tilskudd til museer, historielag, FOA, bibliotek og arkiv	– Bidra slik at de kan videreføre og styrke sine aktiviteter	Målgruppe Alle parter innen kulturminnevernet Ansvarlig AFK og komm Samarbeidspartnere
P Arbeide for å fremme gode relasjoner, toleranse og samhandling mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn.	– Arrangere møter, temakvelder, foredrag, åpne dager m.m. i et kulturminne-/miljø	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig Historielag, museer Samarbeidspartnere Samarbeidspartnere AFK(k.a), komm, skoler, innflyttere
STRATEGI 2: STYRKE DEN MUNTLEGE FORMIDLINGEN		
P Samarbeide med historielagene, FOA og andre frivillige om lokale tiltak innenfor muntlig formidling	– Samarbeide med historielagene, FOA og andre frivillige om lokale tiltak innenfor muntlig formidling. – Arrangere kurs og workshops i presentasjonsteknikk.	Målgruppe Historielag Ansvarlig Historielag Samarbeidspartnere AFK(k.a), historielag, FOA, museer og komm
P Bruke kulturminner som identitetsskaper i Den kulturelle skolesekken	– Skreddersy opplegg, temaomvisninger, oppgaver og prosjekt tilknyttet til kulturminnet, f.eks. kulturminneadopsjon. – Legge vekt på egenopplevelse og aktivitet. – Utnytte allerede etablerte opplegg som FOAs prosjekt «Dus med hus».	Målgruppe Barn Ansvarlig Komm Samarbeidspartnere Historielag, FOA, AFM, museer, komm og AFK(k.a), bibliotek
Øke kunnskap og engasjement for kulturminner hos lærerne, og koble kulturhistorie til andre fag.	– Tiltaket er tenkt gjennomført i sammenheng med tiltak for å bygge ut skolens kulturminnemeny på Internett til å omfatte alle kommuner.	Målgruppe Barn og unge Ansvarlig AFK(k.a) Samarbeidspartnere AFM, historielag, FOA, komm
STRATEGI 3: FORTSATT SKRIFTLIG FORMIDLING, OG PÅ SIKT EN DREINING MOT DIGITAL FORMIDLING		
Skrivekurs og foredrag om pressen og politikere	– Skape gode relasjoner til pressen og politikere. – Sette folk i stand til å skrive lokalhistoriske innlegg og artikler, delta i verne-debatter o.l.	Målgruppe Lokalpressen og lokalpolitikere Ansvarlig Museer, historielag Samarbeidspartnere AFK(k.a), komm

P Styrke Kulturnett Akershus som formidlingskanal om kulturminner	– Bruke akershus.kulturnett.no for å skape møteplasser mellom historielag, barn, unge og skole. F.eks. nettutstillinger; samarbeidsprosjekter knyttet til temaer. Lokalhistoriske prosjekter i skolen hvor elevene samler inn opplysninger; intervjuer; fotografere mm. – Bygge ut skolenes kulturminnemeny på nettsider til å omfatte alle kommuner. – Integrere historielagene, FOA og andre frivillige kulturminneforeninger i akershus.kulturnett.no, ved å lage linker til eksisterende hjemmesider, eller opprette hjemmesider slik at alle er tilknyttet. Her kan historielagene profilere seg, publisere materiale og legge ut bilder. – Informere om tilgjengelighet til kulturminner.	Målgruppe Historielag, frivillige, barn og unge, allmennheten Ansvarlig AFK(k.a) Samarbeidspartnere AFM, historielag, FOA, FFO-Akershus, frivillige, komm
Månedens kulturminne på kommunenes og AFKs nettsider	– Finnes allerede i flere kommuner. – Legge ut bilder og beskrivelse av kulturminnet inkludert historisk utvikling.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig Kommuner,AFK Samarbeidspartnere Komm, historielag og museer
Temahefter om Akershus i Fortidsminneforeningens tidsskrifter	– Gi FOA støtte til nytt temahefte om kulturminner i Akershus i «Fortidsvern» samt i publikasjoner med temaer fra Akershus. – Skrive artikler om kulturminner i Akershus i FOAs tidsskrift «Fremtid for fortiden!»	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig FOA,AFK Samarbeidspartnere Komm, historielag og museer
Kommunale kulturminnevernplaner i popularisert form	– Et godt eksempel er Hurdal kommune som har utgitt heftet «Veiviser til kulturminner i Hurdal», som viser et utvalg kulturminner fra kulturminnevernplanen.	Målgruppe Allmennheten, skoler Ansvarlig Komm Samarbeidspartnere Historielag og museer
Veiviser til kulturminner og severdigheter i Akershus	– Oppdatere og utgi veiviseren i papir og elektronisk	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK,AFM Samarbeidspartnere Komm, historielag, FOA,AFM, museer, AR Finansieringskilde: AFK, RA, Inrreg, forlag
STRATEGI 4: FYSISK TILRETTELEGGING, SKILTING OG UTSTILLINGER		
Fellesprosjekt om synliggjøring og tilgjengelighet til utvalgte kulturminner	– Informere om åpningstider, omvisninger og arrangementer; spesielle tiltak for funksjonshemmede, skilting, omtale i presse, nettsteder viet kulturminnene, historie med fotografier; tekst, intervjuer, referansehenvisninger. – FFO-Akershus og AFK har kartlagt tilgjengelighet til kulturbygg m.fl. Se akershus.kulturnett.no. Utvide kartleggingen til også å gjelde kulturminner i det offentlige rom og i turområder; kulturminner som er besøksmål og egnet til formidling.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere Historielag, FOA,AFM, museer, FFO-Akershus, bibliotek, komm,
P Tiltak for å gjøre kulturminner tilgjengelige og publikumsvennlige, også for funksjonshemmede	– Arbeide for bedre tilgjengelighet for funksjonshemmede til kulturminner i det offentlige rom og i turområder; og til kulturminner som er besøksmål og egnet til formidling. – Kulturminner kan gjøres tilgjengelige gjennom fysisk tilrettelegging, og gjennom alternative presentasjonsformer som fysiske og virtuelle utstillinger; eller ved å se på og berøre modeller.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK, komm, eiere Samarbeidspartnere FFO-Akershus,AFM,AR, historielag, frivillige

P Oppfølging av skilt- og skjøtelsesplan for arkeologiske kulturminner i Akershus	– AFK utarbeidet i 2002 en skilt- og skjøtelsesplan for et utvalg av arkeologiske kulturminner i Akershus. – Følge opp prioriteringen av 2-3 viktige fornminnelokaliteter i hver kommune og gjøre disse tilgjengelige som besøksmål.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere Komm, grunneiere, historielag, museer, velforeninger, frivillige
Funnet i Akershus – utstilling om steinalderfunn	– Utstilling av steinredskaper fra steinalder og begynnelsen av bronsealder funnet av privatpersoner i Akershus. – Mål: Hedre finnere og vise funnenes bidrag til forståelsen av kulturhistorien. – Utstillingen har vært under planlegging, men må utsettes pga utlånstopp hos Oldsaksamlingen.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK Samarbeidspartnere
P Skilte og informere om kulturminner langs kyststier og langs turveier i kulturlandskapet	– Formål: å øke tilgjengeligheten og muligheter for friluftsliv langs kysten og i kulturlandskapet. – Se for øvrig tiltak «Kyststier i Akershus» under innsatsområde verdiskaping, samt tiltak «Skjøtsel og vedlikehold av kulturlandskap» under innsatsområde bevaring.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK, FMOA, komm Samarbeidspartnere Komm, grunneiere, historielag, museer, OF

5.4 VERDISKAPING

DELMÅL ▶ Ta i bruk kulturarven som grunnlag for bærekraftig verdiskaping og utvikling av lokalsamfunn og næringsliv

TILTAK	BESKRIVELSE	DELTAGERE
STRATEGI 1: FELLES INFORMASJON OG MARKEDSFØRING AV KULTURMINNER SOM ER TILRETTELAGT SOM BESØKSMÅL FOR AKTIVITET OG OPPLEVELSE		
P Videreføre informasjonsmaterieill som kart, brosjyrer og Internett	– Legge ut informasjon om kulturminner som besøksmål på kart på nettsider. – Aktiv bruk av media med informasjon om turforslag og opplevelser i nærområdet. – Info om kulturminner i brosjyrer og gjennom akershus.kulturnett.no, jfr. kap. 5.3 formidling. – Info om grad av tilgjengelighet til besøksmål	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig Komm, AFK Samarbeidspartnere AFK, AK, AR, FMOA, SV, historielag, frivillige
Etablere Trebåt-museum i Vollen i Asker	– Prosjektet er vedtatt. Realiseringen er under planlegging. – Generell dokumentasjon om kystkulturen i Oslofjorden. Tematisk vil utstillingen omhandle yrkes- og fritidsfiske, båtbyggertradisjoner; fjorden som ferie og fritidsarena m.m.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig: Komm, AFK, Follo museum Samarbeidspartnere Komm
STRATEGI 2: STIMULERE TIL NÆRINGSUTVIKLING OG ANNEN VERDISKAPING		
P Videreføre nettverk for verdiskaping mellom kultur og næring	– Etablere nettverk for øke kompetanse og oppmerksomhet om økonomiske verdiskaping med basis i kulturminner. Beskrivelse – Nettverksetablering med erfaringsutveksling og kompetanseoverføring. – Definere suksesskriterier for verdiskaping. – Tilføre ny kompetanse og implementere ny kunnskap. – Stimulere til innovasjon, produktutvikling og entreprenørskap med basis i kulturminner. – Måling av ringvirkninger ved oppstart og ved avslutning av prosjektet. – Skape lokalt engasjement. Tidspunkt – Forprosjekt 2006-med mulig videreføring i form av 3-årig prosjekt	Målgruppe Komm, eiere, forvaltere Ansvarlig AFK, AR Samarbeidspartnere FoU-miljøer, NF, Eidsvoll 1814, Fetsund Lenser, komm, Asker museum, næringsliv, ev. andre museer Ressursbruk 250 000 i 2007 Finansieringskilde AFK: 150 000 (FP HP) Andre: 100 000

P Prosjekt Kyststier i Akershus	Tiltakets mål – Nordsjøløypa videreføres i Akershus, som del av kyststien Nordsjøen rundt, utviklet under Interreg 3B Nordsjøprogrammet i 2003–2006. – Søknad om nytt EU-prosjekt fra 2008 med fokus på folkehelse og reiseliv forberedes sammen med øvrige partnere i programmet. – Tiltak i søknad om pilotprosjekt i MDs verdiskapningsprogram innarbeides. – Kyststier i Akershus er tiltak under folkehelse i FP HP og inngår som del av Reiselivsplanen 2007–2010. Tiltak – Merking og informasjon om eksisterende kyststier i terrenget i digitalt kartverk og i guide med kunnskapsstoff, herunder natur- og landskapskvaliteter; severdigheter; kulturattraksjoner; kulturminner; friluftslivstilbud og reiselivsprodukter. – Samarbeid om tilrettelegging av nye kyststier – Utvikling av folkehelseaktiviteter knyttet til kyststiene/Nordsjøløypa. – Kunnskapsformidling. – Legge inn info i Turkart Akershus og Kulturnett Akershus Tidspunkt: 2007–2009	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFK, OF Samarbeidspartnere Komm og regionråd i Akershus og Buskerud rundt Indre Oslofjord, Follo Museum, KA, RA, Kystverket, Geologisenteret, frivillige org, museer og andre fagmiljøer, næringsliv og eiere Finansieringskilde AFK. 600 000 i 2007. AFK og samarbeids-partnere i 2008/2009
P Kulturbasert næringsutvikling på Eidsvoll Verk	– Utvikling av kultur- og historiebaserte attraksjoner, tuftet på områdets særegne kulturminner og kulturmiljøer. – Sentralt i dette arbeidet står Eidsvoll som et dagsreisemål i Østlandsområdet m/opplevelser bygget på industrihistorie, kultur- og natur: Formidling av nasjonal historie og industrivirksomhet i form av museumsvirksomhet og utstillinger.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig Komm., Mathiesen-Eidsvold Værk ANS, Nebbenes ANS, Eidsvoll 1814 Samarbeidspartnere AFK, AR,
P Kulturbasert næringsutvikling på Sør-Gardermoen (Gardermoen kulturpark)	– Videreutvikle de eksisterende attraksjoner både ut fra egne kvaliteter og som del av et helhetlig natur- og kulturmiljø (kulturhistorie, militærhistorie, naturhistorie) Innsatsområder 1. Forbedret skilting 2. Felles billetteringssystem 3. Nytt informasjonsmaterieell oppdatert 4. Utvidet arrangementssamarbeid og samordnete formidlingstiltak i området. Tidspunkt – Gjennomføres i perioden 2006-09	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig Samarbeidsforumet Gardermoen kulturpark Samarbeidspartnere AFK, komm, AFM, AR, Driftsselskapet Tunet, Flysamlingen, hotellet
Sootkanalen	– Norges første sluseanlegg for tømmerdrift, i drift 1849-1930, bygd av Engebret Soot. Gjennom Eidskog i Hedmark og Aurskog-Høland. Kulturminne av nasjonal og regional verdi. – Stedet har potensial som besøkmål basert på kulturhistorie og natur: Prosjektet kan også ses i en større sammenheng med Haldenvassdraget og Urskog-Hølandsbanen. – HP for Sootkanalen vedtatt av kommunene Eidskog og Aurskog-Høland i 2006. – Gjennomføring av tiltak beregnet til 16,6 mill kr: RA ga 300 000,- i 2007 til prosjektledelse for oppfølging av HP. Stiftelsen UNI ga i 2007 300 000 til restaurering av sluser.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig Komm, grunneiere, museum, NVE Samarbeidspartnere AR, AFK, historielag og andre frivillige org., næringsliv, SV Finansieringskilde RA: 300 000 i 2007: UNI: 300 000 i 2007

Urskog-Hølandsbanen	– Urskog-Hølandsbanen, smalsporet jernbane anlagt fra 1896 gikk fra Skulerud ved Øgderen til Sørumsand. Nedlagt i 1960. 4 km fredet museumsbane fra Sørumsand til Fossum. – Potensial for å videreutvikle UHB som tur- og besøksmål, gjennom bl.a. skilting og tilrettelegging av hele den gamle traseen. – Prosjektet kan også ses i en større sammenheng med Sootkanalen og Haldenvassdraget.	Målgruppe Allmennheten Ansvarlig AFM, Komm, grunneiere, JV Samarbeidspartnere AR, AFK, historielag, venneforening, SV, frivillige, næringsliv
STRATEGI 3: STIMULERE TIL MILJØ- OG KVALITETSHEVING KNYTTET TIL BÆREKRAFTIG BRUK AV KULTURMINNER I AKERSHUS		
Ta i bruk et godkjent sertifiseringssystem for kulturminner som er viktige besøksmål	– Mål å få til kvalitetsheving – Tiltaket må bearbeides videre i samarbeid med næringen.	Målgruppe Eiere og forvaltere Ansvarlig AFK m.fl. Samarbeidspartnere AR, IN
STRATEGI 4: STIMULERE TIL INTEGRERING OG AKTIV BRUK AV KULTURMINNER I TETTSTEDSUTVIKLINGEN		
Arrangere regional stedsutviklingskonferanse	– Styrke det kommunale arbeidet med å heve kvaliteten i nærmiljøet, ved bl.a. å fokusere på stedsutvikling med estetikk, byggeskikk og stedets historie. – Arrangere stedsutviklingskonferanse som favner flere innfallsvinkler i arbeidet med stedsutvikling, slik som sosiokulturell stedsanalyse, kulturhistorisk analyse, areal og transport, kultur og næringsliv.	Målgruppe Politikere og adm. i komm og i AFK Ansvarlig AFK, Husbanken, Norsk Form, RA Samarbeidspartnere Komm, frivillige
Prosjekt Utvikling av sentre og knutepunkter i Akershus	– FU vedtok 19.04.07 et treårig prosjekt for utvikling av sentre og knutepunkter i Akershus. Prosjektet skal gjennomføres i samarbeid med kommuner, næringsliv og frivillige organisasjoner. Kommunene har planansvar. – Viktig å fokusere på stedsutvikling med estetikk, byggeskikk og stedets kulturarv som ressurs for tettstedsutvikling – Tiltaket «Kulturmiljøatlas for sentrumsområder i utvalgte tettsteder/ knutepunkter med vekst» under innsatsområde bevaring knyttes til dette prosjektet.	Samarbeidspartnere Komm, SV, frivillige
STRATEGI 5: STYRKE SAMARBEIDET OM LANDBRUKETS KULTURARV OG KULTURLANDSKAP		
Bruke landbrukets kulturarv og kulturressurser i landbruksbasert næringsutvikling	– Landbruket har store kulturminneverdier og landskapskvaliteter som har potensial for å bli brukt som grunnlag for næringsutvikling, besøksmål og annen verdiskaping. – Styrke og utvikle samarbeidet mellom landbruksnæringen og landbruks-/miljøvern- og kulturminneforvaltningen Aktuelle prosjekter – Grønt vertskap og helhetlige tilbud med tradisjonsmat og lokale råvarer. – Innovasjon, produktutvikling og nettverk der landbrukets ressurser inngår.	Målgruppe Landbruksnæringen, allmennheten Ansvarlig Landbruksnæringen, FMOA, komm Samarbeidspartnere AFK, IN

Del B – Oppslagsdel

▲
Stighbøyer av jern. Funnet i 1865 ved graving i en sandhaug på gården Asak i Skedsmo.

Del B – Oppslagsdel finnes som separat dokument på Akershus fylkeskommunes nettsider www.akershus.no. Opplysningene i kapitlene 6–9 og på kartene vil ble oppdatert på nettsidene.

► Fylkeskommunen skal veilede og gi råd til kommuner, tiltakshavere og eiere.

6. VIRKEMIDLER FOR VERN

I arbeidet med å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer finnes det forskjellige typer virkemidler. De kan benyttes både i verne- og utviklingssammenheng og kan med fordel kombineres for å oppnå gode resultater. Virkemidlene er i første rekke knyttet opp til kommunen og fylkeskommunen som forvaltere av det lokale og regionale nivået, men er også aktuelle for andre samarbeidspartnere som frivillige organisasjoner og private aktører. For kulturminneforvaltningen er de viktigste virkemidlene:

6.1 Informasjon, kommunikasjon og kunnskap

Informasjon, kommunikasjon og kunnskap er holdningsskapende virkemidler. Eksempler på slike virkemidler er rådgivning, veiledere, retningslinjer, litteratur, opplæringstiltak og gode kulturminneregistre. Slike virkemidler er avgjørende for å få til en god forståelse for kulturminneområdet og legge grunnlag for et godt samarbeidsklima.

Kommunene har gjennom den daglige plan- og byggesaksbehandlingen en god mulighet til å opplyse om og gi råd vedrørende kulturminner og kulturmiljøer. Fylkeskommunen som regional kulturminneforvaltning har en sentral rolle som veileder overfor kommunene og tiltakshavere, og som rådgiver og fagekspert overfor eiere av verneverdige og fredete kulturminner. For å sikre kulturminnene er lokal og tradisjonsbåren kunnskap viktig. Kunnskapsbygging i form av registreringer, forskning og miljøovervåking er også avgjørende for å kunne ta riktige beslutninger. Og ikke minst er det viktig at informasjon om kulturminner i kulturminneregistre etc er tilgjengelig for både offentlig forvaltning og allmennheten.

6.2 Lovverket

Plan- og bygningsloven (pbl) er kommunens viktigste verktøy for å kunne ivareta kulturminner og kulturmiljøer. Sammen med pbl er kulturminneloven (kml) og naturvernloven (nvl) de to lovene som brukes for å sikre kulturminner og kulturmiljøer. I tillegg finnes det forskrifter og rundskriv knyttet til de ulike lovene.

Plan og bygningsloven (pbl)

Arealplanleggingen skal sikre at ulike interesser blir klarlagt og vurdert opp mot hverandre. Kommunene kan gjennom bevisst bruk av pbl sørge for at kulturminneverdiene forvaltes på en best mulig måte for den enkelte og for samfunnet. Pbl forutsetter også et aktivt samarbeid mellom kommune og fylkeskommune, private aktører, eiere og andre berørte parter.

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN ER ET VIRKEMIDDEL FOR Å:

- utforme langsiktige mål og strategier for forvaltning og vern av kulturminner og kulturmiljøer,
- samordne kulturminnesektoren og de øvrige sektorene i arbeidet med fylkes- og kommuneplaner,
- avklare den langsiktige statusen for kulturminner og kulturmiljøer gjennom kommuneplanens arealdel,
- utrede konsekvenser knyttet til kommuneplanens arealdel, reguleringsplaner og større utbyggingstiltak,
- styre hvordan kulturminner og kulturmiljøer blir brukt og tatt vare på, gjennom reguleringsplaner og bebyggelsesplaner med bestemmelser om bevaring, endringer, nybygg og bruk,
- styre gjennom byggesaksbehandlingen.

Plan- og bygningsloven er hovedvirkemiddel for å avklare arealbruksinteresser og forholdet til automatisk fredete kulturminner. Kommunen har også et sterkt virkemiddel for vern av kulturminner og kulturmiljøer gjennom muligheten til å regulere et område til spesialområde bevaring. Kulturminner av både nasjonal, regional og lokal verdi kan sikres på denne måten. Se for øvrig retningslinjer i *kapittel 7* for saksbehandling etter pbl, og hvordan pbl kan brukes for å verne kulturminner og kulturmiljøer.

Fylkeskommunen kan fremme **innsigelse** etter pbl der nasjonale og viktige regionale interes-

► Plan- og bygningsloven, kulturminneloven og naturvernloven brukes for å sikre kulturminner og kulturmiljøer.

► Plan- og bygningsloven er hovedvirkemiddel for å avklare arealbruksinteresser og forholdet til automatisk fredete kulturminner.

ser er truet. Muligheten til å reise innsigelse er et viktig og nødvendig redskap der nasjonale interesser ikke blir ivarettatt godt nok i kommunale planer. Fylkeskommunen kan også klage på plan- og byggesaksvedtak som vil medføre at nasjonale og regionale kulturminneinteresser ødelegges. Dersom fylkeskommunen selv ikke ønsker å reise innsigelse til plansaker der nasjonale kulturminneinteresser er truet, er fylkeskommunen forpliktet til å sende saken til Riksantikvaren. Det samme gjelder i saker der fylkeskommunen ikke ønsker å **klage** på plan- og byggesaksvedtak som vil medføre at nasjonale kulturminneinteresser ødelegges. Se for øvrig retningslinjene i *kapittel 7* om innsigelse og klage.

Kulturminneloven (kml)

Kulturminneloven inneholder de sterkeste virkemidlene en har i arbeidet med kulturminnevern. For fylkeskommunen som regional kulturminnemyndighet er loven helt sentral i det daglige arbeidet med fredete kulturminner og kulturmiljøer.

Kulturminneloven skal sikre varig vern av et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer. Loven tar i første rekke for seg kulturminner som er automatisk fredet samt kulturminner og kulturmiljøer som fredes etter vedtak eller forskrift av Riksantikvaren eller Miljøverndepartementet. Alle arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, erklært stående byggverk fra perioden 1537-1650, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skip under vann eldre enn 100 år er automatisk fredet. Vedtaksfredete og forskriftsfredete kulturminners nasjonale interesser er vurdert gjennom fredningsprosessen. Fylkeskommunen kan midlertidig frede, og igangsette fredning av kulturminner som er oppført etter 1537. Fylkeskommunen er også dispensasjonsmyndighet for vedtaksfredete kulturminner. Riksantikvaren er dispensasjonsmyndighet for automatisk fredete kulturminner.

- Kulturminneloven er en særlov. Det innebærer at kulturminnelovens formål skal veie tyngst når det fattes vedtak etter annen lov som berører fredete kulturminner og kulturmiljøer. Se for øvrig retningslinjer i *kapittel 7* for saksbehandling i forhold til kml.

Naturvernloven (nvl)

Av vernekategoriene i nvl er det nasjonalparker og landskapsvernområder som i særlig grad er av betydning for kulturminner og kulturlandskap. Naturreservater kan også inneholde kulturminneverdier.

Forskrifter

- Forskrift om faglig ansvarsfordeling m.v. etter kulturminneloven (FOR 09.02.1979)
- Forskrift om saksbehandling og kontroll (SAK, 1997)
- Teknisk forskrift (TEK, 1997)

Rundskriv

- Rundskriv T-2/2000) om konsekvensutredninger.
- Rundskriv T-3/2000: «Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø.»
- Rundskriv T-02/2007: «Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak».
- Rundskriv T-02/1999: «Undersøkelsesplikt og kostnadsdekning ved nydyrkingstiltak»
- Rundskriv T-04/1992: «Kulturminnevern og planlegging etter plan- og bygningsloven».
- Rundskriv T-05/1995: «Retningslinjer for bruk av innsigelse i plansaker etter plan- og bygningsloven».

6.3 Økonomiske virkemidler

Økonomiske virkemidler skal stimulere til bevaring og vedlikehold av kulturminner og kulturmiljøer. I tillegg til kulturminneforvaltningens tilskuddsmidler finnes også andre låne- og tilskuddordninger som forvaltes av bl.a. landbruksmyndighetene. De ulike midlene kan med fordel samordnes for å gi størst mulig effekt for det enkelte kulturminne/kulturmiljø. Man må også påregne en viss egenandel i form av eget arbeid og egne midler.

Eiere av fredete og vernede kulturminner forvalter viktig regionale og nasjonale verdier og

► Tilskudds- og låneordninger bidrar til bevaring og vedlikehold av kulturminner og kulturmiljøer.

er den viktigste målgruppen for de ulike tilskuddsmidlene. Dersom verne- og fredningsvedtak stiller spesielle krav til materialvalg og utførelse, kan det medføre reelle tilleggskostnader for vedlikehold og istandsetting. Forvaltningen på lokalt og regionalt nivå kan bruke økonomiske virkemidler for å motivere til vern av kulturminner og kulturmiljøer.

Tilskuddsordninger

- *Miljøverndepartementets tilskuddsordninger* til vern og sikring m.m. av kulturminner og kulturmiljøer. Riksantikvaren fordeler midlene til fylkeskommunene på grunnlag av søknader. Se *kapittel 7*.
- *Fylkeskommunale midler* til istandsetting av verneverdig bebyggelse. Se *kapittel 7*.
- *Norsk kulturminnefond*. Den primære målgruppen for tilskudd er private. Bidrag forutsetter samspill mellom offentlige og private midler. Se *kapittel 7*.
- *SMIL* – Spesielle miljøtiltak i jordbruket. Se *kapittel 7*.
- *RMP* – Regionalt miljøprogram i landbruket. Se *kapittel 7*.
- *NMSK* – Tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket. Bl.a. til kulturminner i skog. Se *kapittel 7*.
- *Stiftelsen UNI* er sponsor for allmenntilretteleggende prosjekter innen skade og miljøvern, bl.a. vern av bygninger, for det meste brannsikringstiltak. Det gis sjelden til privatboliger.
- *Sparebankstiftelsen* utdeler gaver til allmenntilretteleggende formål. Stiftelsen prioriterer bidrag til bl.a. å ta vare på lokal kunst- og kulturarv.
- *Norsk kulturarv* har noen midler som gis til satsinger som f.eks. «Ta et tak» og ryddeaksjoner.
- *Spillemidler*. I Akershus skal 10 % av tildelte midler gå til anlegg for friluftsliv. Dette kan være interkommunale/regionale prosjekter som f.eks. opparbeidelse av kyststier og rehabilitering av gamle stier og veifar med f.eks. natur- og kulturinformasjon. Eksempler på kulturminner som har fått spillemidler er det fredete stupetårnet på Hvalstrand bad.
- *Folkehelseiltak*. Midler gjennom fylkesplanens handlingsprogram. Kulturarven kan i flere sammenhenger kobles til arbeidet med folkehelse, bl.a. i satsingen på friluftsliv og på gode, trivelige og vel tilrettelagte lokalsamfunn.
- *Innovasjon Norge* forvalter tilskudd, støtte og lån innen bl.a. bygdeutvikling og etablering av ny virksomhet utenom tradisjonelt landbruk.

Informasjon om tilskuddsordningene legges ut og oppdateres på AFKs nettsider.

6.4 Verne- og forvaltningsplaner

Verne- og forvaltningsplaner utarbeides av kommuner, fylkeskommuner eller sektorer, som f.eks. forsvaret eller vegvesenet. Planene skal være bindende eller retningsgivende for hvordan ansvaret for kulturminner og kulturmiljøer skal håndteres. Det finnes ulike typer verne- og forvaltningsplaner:

- *Kommunale kulturminnevernplaner*. Se retningslinjer for utarbeidelse av slike disse i *kapittel 7*.
- *Fylkesvise verne- og forvaltningsplaner for kulturminner og kulturmiljøer*. Ut over fylkesdelplanen for kulturminner og kulturmiljøer er det foreløpig ikke utarbeidet noen slike planer i Akershus.
- *Sektorvise landsverneplaner*. Gjennomføres av sektorene med Riksantikvaren som samarbeidspartner. Se hvilke planer som er laget hittil i *kapittel 8*.
- *Tematiske landsverneplaner*. Skal omhandle kategorier av kulturminner og kulturmiljøer som er svakt representert. Se hvilke planer som er laget hittil i *kapittel 8*.
- *Verne- og forvaltningsplaner innenfor landskapsvernområder*: Fylkesmannen utarbeider forvaltningsplaner og er forvaltningsmyndighet. Kulturminneforvaltningen er viktig medspiller.

6.5 Praktiske virkemidler

Praktiske virkemidler handler om hvordan kulturminneverdier rent praktisk kan ivaretas. Det kan være både skriftlige og mer håndfaste virkemidler. Eksempler på praktiske virkemidler er:

- *Antikvariske retningslinjer* for bygningsvern. Se *kapittel 7*.
- *Fagbøker og andre veiledere om bygningsvern*. Se *kapittel 7*.
- *Byggeskikkveiledere*. Se f.eks. Frogn kommunes byggeskikkveileder på kommunens hjemmesider.
- *Skjøtselsplaner og skjøtselstiltak*. Kan utarbeides for både arkeologiske kulturminner, bygninger, kulturmiljøer og landskap. Viktig at skjøtselsarbeid er langsiktig og følges opp regelmessig.
- *Arkitekt – og håndverkertjenester*. Viktig at de som utfører istandsetting har kompetanse om byggeskikk og arkitektur, og om tradisjonell materialbruk og håndverksmessig utførelse.
- *Praktiske kurs i registrering av kulturminner*. F.eks. for skogsbruksnæringen.
- *Praktiske kurs i bygningsvern*. For både forvaltningen, eiere og håndverkere.
- *Brannsikring*. Riksantikvarens har informasjon om brannsikring i lønblad nr. 3.13.1 «Brannsikringsstrategi». Riksantikvaren har i samarbeid med Direktoratet for samfunnsikkerhet og beredskap laget veilederen *Bybrannsikring* i januar 2007. Se Riksantikvarens nettsider.

▶ Retningslinjer for forvaltning og saksbehandling skal gi forutsigbarhet og likhet i håndteringen av kulturminneverdier i Akershus.

7. RETNINGSLINJER FOR FORVALTNING OG SAKSBEHANDLING

Offentlige forvaltning har et særskilt ansvar for å sikre at de nasjonale målene for kulturminnevernet oppfylles. Myndighet og forvaltningsansvar for kulturminner er fordelt mellom stat, fylkeskommune og kommuner. Kapittel 9 omhandler dette nærmere.

Hensikten med å utarbeide retningslinjer for forvaltning og saksbehandling av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap, er å oppnå mer **forutsigbarhet** og **likhet** i håndteringen av kulturminneverdiene i Akershus. Det er spesielt lagt vekt på å tydeliggjøre skillet mellom lokalt/kommunalt og regionalt/fylkeskommunalt forvaltningsansvar. **Alle fagområdene** som arbeider med saker som berører kulturminner bør kjenne til retningslinjene i dette kapittelet.

Fylkeskommunen skal som sektormyndighet påse at statlige og regionale kulturminneinteresser ivaretas. Fylkeskommunen har først og fremst ansvar for å vurdere, og å gi uttalelser til tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av **regional** og **nasjonal** verdi, mens tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av mer **lokal** verdi skal vurderes av kommunen. Nasjonal, regional og lokal verdi omtales nærmere i *kapittel 4.1* og *kapittel 4.2*.

- **Kapittel 7.1** er en opplisting av hvilke saker som skal, bør, kan og ikke skal oversendes til fylkeskommunen som regional kulturminneforvaltning.
- **Kapittel 7.2** gir utdypende retningslinjer for hvordan de forskjellige planer og enkeltsaker skal behandles med hensyn til kulturminneverdier.

Retningslinjene legges ut og oppdateres på Akershus fylkeskommunes nettsider www.akershus.no.

Benevnelser og forkortelser brukt i retningslinjene

- *Arkeologiske kulturminner eldre enn 1537* er automatisk fredet iht kulturminneloven. Noen steder brukes bare benevnelsen arkeologiske kulturminner.
- *Automatisk fredete kulturminner* er arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra 1537–1650, samiske kulturminner og skipsfunn eldre enn 100 år. Retningslinjene her vedr. automatisk fredete kulturminner gjelder arkeologiske kulturminner eldre enn 1537.
- *Nyere tids kulturminner* er yngre enn 1537.
- *SEFRAK-registeret* er et landsomfattende register over kulturminner eldre enn 1900.
- *Pbl* er plan- og bygningsloven.
- *Kml* er kulturminneloven.
- *Nvl* er naturvernloven.
- *LNF-områder* er landbruks-, natur- og friluftsområder.

7.1 Hvilke saker behandler fylkeskommunen som regional kulturminneforvaltning?

7.1.1 Saker som SKAL sendes til fylkeskommunen

I henhold til kulturminneloven, statlige forskrifter, retningslinjer og rundskriv, plan- og bygningsloven samt regionale føringer *skal* følgende saker sendes til fylkeskommunen som regional kulturminneforvaltning:

AUTOMATISK FREDETE ARKEOLOGISKE OG MARINARKEOLOGISKE KULTURMINNER

- Arealplaner, tiltak og inngrep i sjø og vassdrag må avklares i forhold til kulturminner i og under vann, jf pkt 7.2.13.
- Byggesaker og andre tiltak som berører automatisk fredete kulturminner (arkeologiske kulturminner eldre enn 1537) og deres sikringssoner (*kml § 4*), jf pkt 7.2.12.
- Søknader om nydyrking, driftsveger i landbruk og skogbruk, kabel- og rørledningsgrøfter. Tiltak må avklares i forhold til automatisk fredete kulturminner, jf pkt 7.2.12.

- Planer om hogst i områder som berører automatisk fredete kulturminner, jf pkt 7.2.12.
- Deling av grunneiendommer i LNF-områder i forbindelse med nybygging. Tiltak må avklares i forhold til automatisk fredete kulturminner, jf pkt 7.2.12.
- Henvendelser om registrering av automatisk fredete kulturminner, jf pkt 7.2.12.
- Henvendelser angående skjemming av automatisk fredete kulturminner, jf pkt 7.2.12.
- Skjotselsplaner og tilretteleggingsprosjekter for automatisk fredete kulturminner, jf pkt 7.2.12.

FREDETE OG LISTEFØRTE, SAMT ANDRE BYGGVERK,

ANLEGG OG OMRÅDER AV NASJONAL/REGIONAL VERDI

- Byggesaker og andre tiltak som berører automatisk fredete stående byggverk fra perioden 1537-1650 (*kml § 4*), jf pkt 7.2.11. *Unntatt fra dette er kirker eldre enn 1650 som skal behandles av Riksantikvaren, jf pkt 7.2.16.*
- Tiltak på vedtaksfredete kulturminner og kulturmiljøer (*kml §§ 15, 19, 20*), jf pkt 7.2.11.
- Tiltak på forskriftsfredete byggverk og anlegg (*kml § 22 a*) som ikke lenger er i statens eie, jf pkt 7.2.11. *Tiltak på forskriftsfredete kulturminner i statens eie behandles av Riksantikvaren, jf pkt 7.1.5.*
- Søknad og vedtak om riving eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk eller anlegg oppført før 1850 (*kml § 25 Meldeplikt for offentlige organer*).
- Tiltak på statens listeførte bygninger og kulturminner prioritert i sektorvise landsverneplaner som ikke er i statens eie, herunder jernbanebygninger, prestegårder og fyr, selv om de er i statens eie. *Tiltak på andre kulturminner i statens eie behandles av Riksantikvaren, jf pkt 7.1.5.*
- Tiltak innenfor områder av *nasjonal og/eller regional* verdi som er regulert til *spesialområde bevaring* iht pbl § 25.6, herunder tiltak på eksisterende byggverk og anlegg av nasjonal/regional verdi, samt søknader og meldinger om nye bygg og andre tiltak innenfor området, jf pkt 7.2.3.

KIRKEGÅRDER OG KIRKENS OMGIVELSER

- Arealplaner og tiltak knyttet til middelalderkirkegårder. Stiles til Riksantikvaren, men sendes til fylkeskommunen. (rundskriv T-3/2000), jf pkt 7.2.16.
- Arealplaner og tiltak knyttet til kirkegårder og gravminner (rundskriv T-3/2000), jf pkt 7.2.16.
- Arealplaner og tiltak i kirkens omgivelser (rundskriv T-3/2000), jf pkt 7.2.16.

KULTURMILJØER OG LANDSKAP

- Søknader og meldinger om større tiltak innenfor kulturmiljøer og kulturlandskap som er vurdert å være av nasjonal og/eller regional verdi. Eksempler på dette er nye driftsbygninger, masseuttak og andre større tiltak i landbruket som er unntatt fra plankrav iht pbl, jf pkt 7.2.5.
- Arealplaner og tiltak innenfor landskapsvernområder og naturreservater vernet etter naturvernloven, for å avklare forholdet til automatisk fredete kulturminner og andre kulturminner, jf pkt 7.2.6.

AREALPLANER, DISPENSASJONER OG KONSEKVENsutredninger

- Kommuneplaner, kommunedelplaner, reguleringsplaner og bebyggelsesplaner: Varsel om oppstart av planarbeid og offentlig ettersyn av planforslag, samt vedtatt plan, iht planveileder fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Akershus fylkeskommune, revidert 2007, jf pkt 7.2.2 og 7.2.3.
- Dispensasjonssøknader etter pbl § 7 som berører nasjonale/regionale kulturminneverdier, iht dispensasjonsveileder fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Akershus fylkeskommune, revidert 2007, jf pkt 7.2.7.
- Konsekvensutredninger: Planprogram, melding med forslag til utredningsprogram, fastsatt utredningsprogram og selve konsekvensutredningen (*pbl kap VIII-a og forskrift T-1446*), jf pkt 7.2.4.

7.1.2 Saker som BØR sendes til fylkeskommunen

- Tiltak på bygg og anlegg av lokal verdi som er regulert til spesialområde bevaring iht pbl § 25.6. Det står som regel i reguleringsbestemmelsene at saken skal sendes regional kulturminneforvaltning, men dette må også vurderes i forhold til fagkompetansen den enkelte kommune besitter.
- Søknad om tilskudd til kulturminner gjennom SMIL – Spesielle miljøtiltak i jordbruket, jf pkt 7.2.18.
- Tiltak på ikke listeførte kirker bygget etter 1850 (*rundskriv T-3/2000*). jf pkt 7.2.16.
- Bygge- og rivesaker på bygninger som i kommunale kulturminnevernplaner er vurdert å være av høy verneverdi. Dette må også vurderes i forhold til fagkompetansen den enkelte kommune besitter.

7.1.3 Saker som KAN sendes til fylkeskommunen

- Tiltak som berører SEFRAK-registrerte bygninger oppført etter 1850 som kommunen anser har kulturhistorisk interesse ut over lokal verdi. Her bør kommunen foreta en vurdering først, men ved tvil kan fylkeskommunen kontaktes. *NB! Det er ingen regel at tiltak på alle SEFRAK-registrerte hus skal sendes til fylkeskommunen. Det at en bygning er SEFRAK-registrert medfører ikke automatisk noen vernestatus eller verneverstrikasjon. Se kapittel 8.2.7 om SEFRAK-registeret.*
- Tiltak som berører bygninger og bygningsmiljøer fra 1900-tallet som ikke er SEFRAK-registrert, men som er godt bevart/typisk for sin tid etc, og som kommunen anser har kulturhistorisk interesse ut over lokal verdi. Kommunen bør foreta en vurdering først, men kan ved tvil kontakte fylkeskommunen.

7.1.4 Saker som IKKE SKAL sendes til fylkeskommunen

- Henvendelser fra private utbyggere og grunneiere i forbindelse med rullering av kommuneplanens arealdel. Slike henvendelser skal gå til kommunen.
- Bygge- og rivesaker på bygninger som i kommunale kulturminnevernplaner har lav verneverdi.
- Bygge- og rivesaker på bygninger av kun lokal verdi som er yngre enn 1850. *Kommuner som ikke har gode nok oversikter over sine kulturminner, fordi det f.eks. ikke er laget kulturminnevernplaner, bør ved tvil konsultere lokale fagressurser.*
- Lokale tilretteleggingsprosjekter og skjøtselsplaner. *NB! Dette gjelder ikke for arkeologiske kulturminner, der fylkeskommunen er delegert myndighet iht kml, jf pkt 7.1.1 og 7.2.12.*
- Henvendelser fra eiendomsmeglere, selgere og kjøpere om planstatus og vernestatus i forbindelse med kjøp og salg av eiendommer.

7.1.5 Saker som skal sendes direkte til RIKSANTIKVAREN

- Tiltak på og i kirker bygget før 1650 (automatisk fredet, vernekategori 1), alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 (vernekategori 2), listeførte kirker bygget etter 1850 (vernekategori 3) (*rundskriv T-3/2000*), jf pkt 7.2.16. Se kapittel 8.2.5 om fredete og listeførte kirker i Akershus.
- Enhver bygging nærmere enn 60-meter fra kirker bygd før 1850 eller listeførte kirker bygd etter 1850 som ligger i spredtbygd område. Gjelder også bygg under 15m² som ikke er melde- og søknadspliktig iht pbl. (*rundskriv T-3/2000*), jf pkt 7.2.16.
- Tiltak på bygninger og anlegg i statens eie. *Unntatt fra dette er tiltak på jernbanestasjoner, prestegårder og fyr, som skal behandles av fylkeskommunen, jf pkt 7.1.1.*

7.1.6 Krav til DOKUMENTASJON i saker som oversendes fylkeskommunen

For å få en raskere, mer effektiv og god saksbehandling, er det viktig at saker som oversendes er så godt opplyst at fylkeskommunen kan gi en uttalelse uten å måtte be om mer informasjon. Dersom saken ikke er tilstrekkelig opplyst, kan man påregne at den blir returnert.

I REGULERINGSPLANER SKAL DET ALLEREDE I VARSELET VÆRE MED FØLGENDE OPPLYSNINGER

- Tydelige kart med stedsnavn, gatenavn, gårdsnavn, gård- og bruksnummer
- Status i kommuneplanen og eventuell vernestatus
- Formålet med planen
- Beskrivelse av planområdet med landskap, eksisterende bebyggelse og kjente kulturminner

- Foreløpig vurdering fra kommunen
- Navn på tiltakshaver og saksbehandler i kommunen.

I BYGGE- OG RIVESAKER SKAL DET VÆRE MED FØLGENDE OPPLYSNINGER

- Planstatus og vernestatus
- Navn på eventuell reguleringsplan bygningen ligger innenfor, samt bestemmelser og plankart
- Om tiltaket er en dispensasjonssak iht pbl § 7
- SEFRAK-nummer (finnes i GAB)
- Tydelige kart med stedsnavn, gatenavn, gårdsnavn, gård- og bruksnummer
- Plan- og fasadetegninger av eksisterende og ny situasjon
- Bilder av bygningen og næromgivelsene
- Byggeår, byggemåte, materialbruk, teknisk tilstand og eventuelle skader
- Beskrivelse av tiltak
- Foreløpig vurdering fra kommunen
- Navn på tiltakshaver og saksbehandler i kommunen.

PRIVATE PLANFORSLAG OG BYGGESAKER OVERSENDT FRA PRIVATE

- Private varsel om oppstart av reguleringsplaner bør ha vært tatt opp med kommunen i forhåndskonferanse eller på annen måte FØR de blir sendt til fylkeskommunen. Referat fra oppstartmøte bør oversendes (*pbl § 30*).
- Byggesaker oversendt fra private bør ha vært tatt opp med kommunen i forhåndskonferanse eller på annen måte FØR de sendes til fylkeskommunen. Kommunens forhåndsvurdering bør følge saken.

7.2 Hvordan behandle planer og enkeltsaker med hensyn til kulturminner?

Planer: Alle arealplaner og temaplaner som utarbeides med hjemmel i plan- og bygningsloven, dvs fylkesplaner, kommuneplaner, reguleringsplaner og bebyggelsesplaner.

Enkeltsaker: Alle saker som ikke er plansaker, dvs dispensasjonssaker iht kml og plan- og bygningsloven, byggesaker, rivings- og endringssaker, nydyrking, landbruksveger og kabelgrøfting.

7.2.1 Kommunale kulturminnevernplaner

En kulturminnevernplan er kommunens egen sammenstilling og evaluering av kulturminner og kulturmiljøer, og vil være et meget godt utgangspunkt for at forvaltningen av kulturminneverdiene får en tydeligere plass i saksbehandling og arealforvaltningen i kommunen. En kulturminnevernplan kan også brukes som ledd i tilrettelegging av kulturminner og formidling av kommunens kulturhistorie. For å utnytte lokalkunnskap og sikre eierskap for kulturminneplanen blant befolkningen, bør den utarbeides i samråd med innbyggerne, folkebibliotek, museer, historielag og andre interesseorganisasjoner. Kommunale kulturminnevernplaner og fylkesdeplanen for kulturminner og kulturmiljøer vil utfylle hverandre.

EN KULTURMINNEVERNPLAN KAN LAGES MED FØLGENDE INNHOLD / ETTER FØLGENDE OPPLEGG

- Formålet med kulturminnevernplanen, hva den skal brukes til.
- Kommunens / områdets utvikling, historie og samfunnsforhold. Dagens situasjon for kulturarven.
- Kartlegging av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i kommunen. Informasjon hentes fra SEFRAK-registeret, Askeladden, fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer, lokale registreringer, historielag og andre informanter, samt supplerende registreringer om nødvendig. Husk å få med kulturminner fra 1900-tallet.
- Vurdering av verneverdi. Dersom det blir for omfattende og ressurskrevende å vurdere alle enkeltobjekter, anbefales det at man prioriterer å verdivurdere bygningsmiljøer og helhetlige anlegg, områder og landskap.
- Utpeking / prioritering av hvilke landskap, historiske strukturer og bygningsmiljøer som skal tas vare på. Kommunene har ansvar for kulturminner av lokal verdi, og kan selv velge å sikre kulturminner som er viktige for lokalsamfunnet, selv om de ikke vurderes å ha regional eller nasjonal verdi.

7.2.2: Området Nordby-Melby i Ås er i kommuneplanens arealdel avmerket som LNF-område med sterke kulturlandskapskvaliteter. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.3: Parti fra Gamle Drøbak som er regulert til spesialområde bevaring etter plan- og bygningsloven § 25.6. Foto: Akershus fylkeskommune

- Gode kart som både planleggere, saksbehandlere og innbyggerne har nytte av.
- Handlingsprogram som sier noe om hvordan kulturminneverdiene skal forvaltes og utvikles. Dette kan omfatte både juridiske og økonomiske virkemidler, retningslinjer for kommunal saksbehandling, skjøtsel og tilrettelegging, formidling og verdiskaping.
- Kulturminnevernplanen bør kobles til kommunens arealplanlegging og utgjøre en del av premisene for den overordnede arealdisponeringen gjennom kommuneplanens bindende arealdel, jf pkt 7.2.2.
- Kulturminnevernplanen bør ha status som tematisk kommunedelplan og bør evalueres / rulleres.

Utfyllende informasjon finnes i Riksantikvarens veileder *Kulturminner og kulturmiljøer. Plan- og bygningsloven (2001)*, samt i rapporter fra Riksantikvarens kommuneprosjekter *Kulturarven i lokalmiljøet*.

7.2.2 Kommuneplanens arealdel

I kommuneplanens arealdel kan kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap sikres / avmerkes ved følgende arealbrukskategorier:

- Byggeområder (*pbl § 20-4 nr. 1*). Det kan vedtas bestemmelser og retningslinjer som styrer utforming, omfang og lokalisering av nye bygninger.
- Landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF) (*pbl § 20-4 nr. 2*). Det kan vedtas bestemmelser og retningslinjer som styrer utforming, omfang og lokalisering av ny bebyggelse.
- Områder som er båndlagt eller skal båndlegges (*pbl § 20-4 nr. 4*). For kulturminner og kulturmiljøer gjelder dette områder som er regulert, eller skal reguleres til spesialområde bevaring etter pbl, områder som er fredet, eller som skal fredes i medhold av kml, og kulturlandskap som fredes etter naturvernloven. Båndleggingen gjelder i 4 (+2) år og må etterfølges av fredning eller reguleringsplan for å bli varig. For båndlagte områder som er fredet eller regulert til spesialområde bevaring gjelder frednings- eller reguleringsbestemmelsene.
- Alle kjente automatisk fredete kulturminner iht kml avmerkes på arealplankartet med «rune-R».
- Forholdet til automatisk fredete kulturminner blir normalt ikke avklart gjennom kommuneplanens arealdel, men først gjennom behandlingen av de enkelte regulerings- og bebyggelsesplaner, eller i byggesaker der det ikke er krav om detaljplan før byggetiltak, jf pkt 7.2.12.
- Dersom forholdet til automatisk fredete kulturminner ikke er avklart i byggeområder avsatt i kommuneplanens arealdel, har regional kulturminnemyndighet ikke sagt seg enig i arealbruken.
- LNF-områder med spesielle kulturlandskapsinteresser kan avmerkes på arealplankartet, og de vil ha status som retningslinje, iht nr. 18: i ny SOSI-standard Plan v.4.0.
- I temakart / illustrasjonskart til kommuneplanens arealdel kan det avmerkes andre viktige kulturminner og kulturmiljøer som kommunen anser som bevaringsverdige, men som ikke er underlagt formelt vern gjennom kommuneplan, reguleringsplan eller ved fredning.

Utfyllende informasjon finnes i Riksantikvarens veileder *Kulturminner og kulturmiljøer. Plan- og bygningsloven (2001)* samt i Miljøverndepartementets veileder *Kommuneplanens arealdel*.

7.2.3 Reguleringsplaner og bebyggelsesplaner

I regulerings- og bebyggelsesplaner kan kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap sikres ved følgende arealbrukskategorier med tilhørende bestemmelser og retningslinjer:

- Spesialområde bevaring (pbl § 25.6) med bestemmelser (pbl § 26), kombinert med andre arealbruksformål.
- Kombinerte formål (pbl § 25) med bestemmelser.
- Bestemmelser og retningslinjer til andre reguleringsformål enn spesialområde bevaring (pbl § 26).
- Pkt 7.1.6 redegjør for krav til opplysninger i varsel om oppstart av reguleringsarbeid.
- Pkt 7.2.12 redegjør for avklaring av forholdet til automatisk fredete kulturminner i planarbeid og utbyggingstiltak.

SPESIALOMRÅDE BEVARING ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 25.6

- Dersom det er fredete kulturminner innenfor planområdet skal det opplyses i reguleringsplanen hvilke kulturminner som er fredet og hvilke fredningsbestemmelser som gjelder.
- Automatisk fredete, vedtaksfredete og forskriftsfredete kulturminner som inngår i et reguleringsplanområde skal reguleres til spesialområde bevaring. En tilstrekkelig sikringszone / beskyttelsessone rundt bør også reguleres til spesialområde bevaring.
- Andre kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal, regional verdi og lokal verdi bør reguleres til spesialområde bevaring.
- Bygninger som er regulering til spesialområde bevaring kan ikke rives eller endres utvendig.
- Dersom en bygning som er regulert til spesialområde bevaring søkes revet, kan kommunen ikke dispensere fra reguleringsplanen, men må behandle saken som vesentlig reguleringsendring.
- Regulering til spesialområde bevaring utløser normalt ikke rett til erstatning.
- Bygninger og byggverk som skal bevares avmerkes på plankartet med tykk strek og skravur.
- Automatisk fredete kulturminner avmerkes på plankartet med «rune-R».
- Områder som inngår i spesialområde bevaring avmerkes med skravur.

Reguleringsbestemmelser til spesialområde bevaring

Følgende typer reguleringsbestemmelser er aktuelle i forhold til vern av kulturminner og kulturmiljøer:

- Størrelse / volum / høyde på bygninger og anlegg.
- Plassering / lokalisering.
- Karakter og utforming av bebyggelse, terreng og fysisk miljø generelt.
- Rekkefølge og tidsplan for gjennomføring av ulike tiltak i reguleringsområdet.
- Fredningsbestemmelser går alltid foran reguleringsbestemmelser. Reguleringsbestemmelser skal være i overensstemmelse med fredningsbestemmelsene.

REGULERINGSBESTEMMELSER FOR ANDRE OMRÅDER ENN SPESIALOMRÅDE BEVARING

- Det kan gis detaljerte bestemmelser også for områder som ikke er regulert til spesialområde bevaring.
- Det kan bl.a. gis bestemmelser for å tilpasse arealer og bygninger som grenser opp til områder som er regulert til bevaring.

Forslag til detaljerte reguleringsbestemmelser og annen utfyllende informasjon finnes i Riksantikvarens veileder *Kulturminner og kulturmiljøer. Plan- og bygningsloven (2001)* samt i Miljøverndepartementets veileder *Reguleringsplan. Bebyggelsesplan*.

7.2.4 Konsekvensutredninger – KU

- Planprogram, melding med forslag til utredningsprogram, fastsatt utredningsprogram og konsekvensutredningen skal oversendes regional kulturminneforvaltning.
- Regional kulturminneforvaltning er hovedhøringsinstans for kulturminnetema. Kulturminneforvaltningen skal bidra til at utredningsprogrammet blir godt nok med hensyn til kulturminner og kulturmiljø. Det er videre viktig å påse at selve utredningen oppfyller programmet.
- Det må avklares tidligst mulig om KU og undersøkelsesplikten i kml § 9 vedr. automatisk fredete kulturminner skal samordnes, og hvordan de skal samordnes.

Utfyllende informasjon finnes i *plan- og bygningsloven kap. VIII-a. Konsekvensutredninger, forskrift T-1446 Konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven (1. april 2005)*, samt Riksantikvarens rapport nr. 31 (2003) *Rettleiar. Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar*.

7.2.5 Kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal / regional verdi

For områder som pr. i dag ikke har noe juridisk vern, innebærer oversikten i *kapittel 8* over kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal / regional verdi kun en vurdering av verneverdi, og betyr ikke at områdene er båndlagt. Framtidig arealbruk og utnyttelse må behandles

7.2.5: Kulturlandskap av nasjonal/ regional verdi ned mot Øyeren ved Gan i Fet. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.6: Husmannsplassen Kølabbonn ligger innenfor Semsvannet landskapsvernområde i Asker. Foto: Akershus fylkeskommune

gjennom ordinære planprosesser, eventuelt gjennom fredningsprosesser dersom det er aktuelt. Forslag til retningslinjer:

- Kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal/ regional verdi skal forvaltes slik at kulturminneverdiene i områdene blir bevart.
- Kulturminneverdiene bør være premissgiver for behandling av planer og enkeltsaker, og i utviklingen av områdene.
- Forslag om nye planer og utbyggingstiltak innenfor kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal/ regional verdi, som vurderes å være i strid med viktige kulturminneverdier, vil kunne medføre at fylkeskommunen vurderer innsigelse eller klage.
- Kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal / regional verdi som ligger i LNF-områder kan avmerkes på kommuneplanens arealdel som «LNF-områder med spesielle kulturlandskapsinteresser», iht nr. 18: i ny SOSI-standard Plan v.4.0, jf pkt 7.2.2.
- I kommuneplanens arealdel kan det lages bestemmelser og retningslinjer som styrer utforming, omfang og lokalisering av ny bebyggelse og andre tiltak innenfor kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal/ regional verdi. Dette gjelder både byggeområder og LNF-områder.
- Søknader og meldinger om større tiltak innenfor kulturmiljøer og kulturlandskap som er vurdert å være av nasjonal/ regional verdi skal oversendes fylkeskommunen. Eksempler på dette er:
  - større tiltak i LNF-områder som er unntatt fra plankrav og søknadsplikt iht pbl, slik som nye driftsbygninger, bakkeplanering, driftsveier, jf pkt 7.1.1.
  - tiltak i landskapet rundt / omgivelsene til middelalderkirker og andre kirkesteder, jf pkt 7.1.1.
  - andre tiltak som vil kunne få konsekvenser for de kulturhistoriske verdiene i et område,
  - andre tiltak som iht pkt 7.1.1 skal, bør og kan oversendes fylkeskommunen.
- I store sammenhengende jordbruksområder er det viktig å hindre tiltak som fragmenterer landskapet og fører til uheldige utbyggingsstrukturer. Oppfølging gjennom arealplanlegging og landbruksforvaltning er viktig for å sikre områdene på lang sikt.
- Fylkesmannen har et særskilt ansvar for å beskytte jordressursene mot irreversible inngrep, samtidig som virkningen av tiltak på kulturlandskapet som helhet også tas med i vurderingen.

Mer informasjon om hvordan plan- og miljøvernforvaltningen bør arbeide med landskap finnes i *Strategi for arbeid med landskap* utgitt av Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning, september 2005.

7.2.6 Tiltak innenfor landskapsvernområder og naturreservater i henhold til naturvernloven

- I landskapsvern- og naturreservater er fylkesmannen forvaltningsmyndighet.
- Ved utarbeidelse av forvaltningsplaner og skjøtsel i landskapsvernområder er det viktig med nær kontakt mellom fylkesmannen og fylkeskommunen.
- Ved skjøtsel og andre tiltak som vil kunne berøre automatisk fredete og vedtaksfredete kulturminner skal det innhentes godkjenning fra regional kulturminneforvaltning.
- Ved tiltak på kulturminner som ikke er fredet skal det samarbeides med og innhentes faglige råd fra regional kulturminneforvaltning.

Utfyllende informasjon finnes i forskrifter knyttet til de enkelte verneområdene og hos fylkesmannen i Oslo og Akershus.

7.2.7 Dispensasjon fra arealplaner etter plan- og bygningsloven § 7

- I henhold til pbl kan kommunen når det foreligger særlige grunner gi dispensasjon fra vedtatte kommuneplaner, reguleringsplaner og bebyggelsesplaner.
- Søknad om dispensasjon skal forelegges regional kulturminneforvaltning når den berører kulturminner og kulturmiljøer som er innenfor saksområdet til regional kulturminneforvaltning. Kommunens foreløpige vurdering skal følge saken.

Hvilke saker som skal oversendes regional kulturminneforvaltning samt annen utfyllende informasjon finnes i *Veileder – dispensasjon etter plan- og bygningsloven § 7*. FMOA og AFK, revidert 2007.

7.2.8 Byggesaksbehandling i henhold til plan- og bygningsloven og forskrifter

Byggetiltak blir etter loven og forskriftene delt inn i 3 kategorier med ulike regler for saksbehandling:

- 1. Full søknad:** Alle større tiltak som bygging, endring og riving av hus, bruksendring, eiendomsdeling og tiltak på ubebyggt areal skal ha tillatelse etter § 93.
- 2. Meldingssaker:** Driftsbygninger i landbruket (§ 81), midlertidige anlegg (§ 85), mindre arbeid på bebyggt eiendom (§ 86a) og byggearbeid innenfor en enkelt bedrifts område (§ 86b) behandles som melding. Krav og forskrifter til pbl, planbestemmelser og annet regelverk, bl.a. kml, skal følges.
- 3. Tiltak unntatt fra byggesaksbehandling:** Etter forskrift om saksbehandling og kontroll (SAK) §§ 5-7 er en rekke mindre byggetiltak unntatt fra kravet om søknad og melding. Tiltakene skal likevel være i samsvar med bestemmelser etter pbl eller annet regelverk, bl.a. kml.

- Kommunen plikter å samarbeide med berørte myndigheter når saker som angår vedkommende myndighet skal behandles (§ 95, 1 og 2).
- Pkt 7.1.1 redegjør for hvilke byggesaker / rivesaker som skal, bør, kan og ikke skal oversendes fylkeskommunen, og hvilke saker som skal sendes direkte til Riksantikvaren.
- Pkt 7.1.6 redegjør for krav til opplysninger i bygge- og rivesaker som oversendes fylkeskommunen.

VIKTIGE BESTEMMELSER I PBL I FORHOLD TIL BYGNINGSVERN OG OMGIVELSER

- § 74 nr. 2: «Skjønnhetsparagrafen» medfører f.eks. at oppføring og endring av bygninger og anlegg i flere tilfeller må tilpasses kulturmiljøet.
- § 89 2. punktum: Bestemmelsen gir kommunen rett til å gi pålegg om vedlikehold eller utbedring av skjemmende byggverk.
- § 92 tredje ledd: *Ved endring av bestående byggverk og ved oppussing av fasade gjelder § 74 nr. 2 tilsvarende. Kommunen skal se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart.* Bestemmelsen har sin selvstendige betydning for bygninger som verken er fredet eller regulert til bevaring. Siste setning blir ofte kalt «vernebestemmelsen».

DOKUMENTASJON VED FLYTTING ELLER RIVING AV BYGNINGER OG ANLEGG

- Når det ikke lar seg gjøre å bevare kulturminner på stedet, kan flytting/riving vurderes.
- For å kunne forsvare at viktige kulturminner blir flyttet eller revet, bør kommunen stille krav om antikvarisk dokumentasjon før tiltaket blir gjennomført.
- Dokumentasjonen bør inneholde historikk med kildehenvisninger, oppmålingstegninger og foto.
- Hvor detaljert dokumentasjonen må vurderes i forhold til bygningens/anleggets kulturhistoriske verdi.

7.2.9 Vedlikehold og istandsetting av verneverdige bygninger

For å opprettholde den kulturhistoriske verdien av en bygning eller et anlegg bør vedlikehold og istandsetting utføres etter følgende antikvariske retningslinjer:

- Mest mulig av bygningens egenart bør bevares. Opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som panel, listverk, vinduer, dører og takdekking bør bevares i så stor utstrekning som mulig. Eventuelle tilbakeføringer til opprinnelig utseende skal gjøres på et sikkert dokumentert grunnlag. Tidligere situasjon kan for eksempel dokumenteres ved hjelp av gamle foto, tegninger og lignende.
- Ved restaurering og vedlikehold bør inngrepene være så små som mulig, og det bør brukes tradisjonelle materialer og metoder.
- Det er bedre å vedlikeholde framfor å reparere, og det er bedre å reparere enn å skifte ut.
- Ved nødvendig utskifting av bygningsdeler bør det brukes identiske kopier av opprinnelige materialer. Ta eventuelt vare på utskiftede deler som dokumentasjon.
- Skjulte deler av bygningen – konstruksjonen – er like viktig å bevare som de synlige.

7.2.8: Nytt samdriftsfjøs for parkering på Asak i Sørum. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.9: Sperretak med takstol i verneverdig bygning på Sør-Gardermoen. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.9: Inngangsparti med tofløyet fyllingsdør og overlysvinduer i den gamle hovedbygningen på Nesoddtangen gård. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.9: Vindu med to rammer og tresprosser med kittfals på husmannsplassen Engerholm i Enebakk. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.9: Enkeltkrum uglassert takstein av tegl på husmannsplassen Engerholm i Enebakk. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.10: Den nye bioteknologibygningen ved det gamle «Palasset» på Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås. Foto: Akershus fylkeskommune

- Tidligere endringer og ombygginger er en del av en bygnings historie, og kan i mange tilfeller være viktig å bevare.

TILBYGG PÅ BEVARINGSVERDIGE BYGNINGER

- Det er ikke alle bevaringsverdige bygninger som «tåler» tilbygg.
- Tilbygg til bevaringsverdige bygninger bør utformes slik at det ikke forringer den eksisterende bygningens form og arkitektoniske kvaliteter.
- Tilbygg bør underordnes den eksisterende bygningen og plasseres tilbaketrukket i forhold til dens hovedfasader.
- Utforming og plassering av tilbygg bør ta hensyn til omkringliggende bebyggelse, miljø og landskap.

VIL DU VITE MER?

- For råd om istandsetting av gamle hus anbefales bøkene «Gamle trehus» (Drange, Aanensen og Brønne, 1992) og «Gamle hus» (Else Rønnevig, 2004).
- På Fortidsminneforeningens hjemmesider www.fortidsminneforeningen.no kan serien «Gode råd» bestilles.
- Ved å kontakte Fortidsminneforeningen (tlf 23 31 70 75) kan man få en liste over håndverkere og arkitekter med erfaring fra istandsetting av bevaringsverdige bygninger.
- Riksantikvarens hjemmeside www.Riksantikvaren.no har gode informasjonsark med råd om bygningsvern.
- Statsbygg har laget byggevettregler ved vedlikehold og reparasjoner, og ved ombygging. Se Statsbyggs hjemmeside: www.statsbygg.no/kulturminnevern/.

7.2.10 Hvordan utvikle verneverdige tettsteder og bygningsmiljøer?

STEDSUTVIKLING

Samspeilet mellom bevaring og nyskaping er et vesentlig element i bærekraftig utvikling av tettsteder og bygningsmiljøer. God forvaltning av stedenes kulturarv krever at hensynet til denne innarbeides på alle nivåer av plan- og byggesakshåndtering.

For mer veiledning vises det til rapporten *Bærekraftig historiske byer – med kulturarven som utviklingsressurs*, som er et nytt analyseverktøy fra Riksantikvaren utgitt i februar 2006. Det er et praktisk planleggerverktøy som skal hjelpe kommunene til å forbedre forvaltningen av historiske kvaliteter i byer og tettsteder. Rapporten inneholder en firetrinns modell for kulturhistorisk by- og landskapsanalyse.

Steder kan imidlertid ikke bare forstås som fysiske strukturer, eller som resultat av fysisk planlegging. Sosiokulturelle stedsanalyser, der et sted betraktes som en sosial og kulturell konstruksjon og et samfunnsmessig produkt, kan gi verdifull kunnskap til bruk i arbeidet med stedsutvikling. Veilederen *Sosiokulturelle stedsanalyser*, utgitt av Akershus fylkeskommune januar 2007, viser hvordan stedsbilder, stedsbruk og stedsinteresser kan analyseres med tanke på å forstå hva et sted er, og for å gi et bedre grunnlag for beslutninger om utvikling av stedet.

HVORDAN BYGGE NYTT?

Det finnes ulike måter å bygge nytt i verneverdige bygningsmiljøer og områder. Hvordan det skal bygges må vurderes i forhold til hva slags type sted eller område det er, hvor godt bevart og autentisk det er, og hvor sårbart det er. Her vises ulike tilnæringsmåter:

- Tradisjonelt har offentlige bygg og publikumsbygg i det offentlige rom, som kirker, rådhus, skoler, kulturbygg og andre spesiell bygninger vært mer synlige i miljøet enn private bygg.
- Nye bygg kan tilpasses et sted med utgangspunkt i plassering, dimensjoner, hovedform, takform, proporsjoner, materialbruk, bygningsdetaljer og farger. De førstnevnte kan sies å være det mest avgjørende.
- I visse tilfelle kan det være riktig å gjenoppbygge kopier av hus som er revet eller brent.
- Andre ganger kan svaret være å tilpasse det nye med utgangspunkt i plassering, størrelse, form og materialbruk.
- I noen tilfelle kan nye bygg med et moderne formspråk være en heldig løsning. Dette må vurderes i forhold til bl.a. hva det kulturhistoriske miljøet kan tåle.

7.2.11 Tiltak på og i bygninger, anlegg og områder fredet i henhold til kulturminneloven

VEDTAKSFREDETE OG FORSKRIFTSFREDETE BYGNINGER OG ANLEGG

- Forvaltningen av bygninger, anlegg og områder som er vedtaksfredet iht kml §§ 15, 19 og 20 er delegert fra Riksantikvaren til den enkelte fylkeskommune.
- Forvaltningen av bygninger, anlegg og områder som er forskriftsfredet iht kml § 22 a, og som ikke lenger er i statens eie, er delegert fra Riksantikvaren til den enkelte fylkeskommune.
- Dersom det i fredningsvedtak for bygninger og anlegg fredet iht kml §§ 15 og 22 a ikke er gitt nærmere regler om fredningens innhold, må ingen rive, flytte, påbygge, endre, forandre materialer eller farger eller foreta andre endringer som går lenger enn vanlig vedlikehold. Enhver forandring av bygningers eksteriør, interiør eller konstruksjon som går ut over vanlig vedlikehold skal forhåndsgodkjennes av fylkeskommunen. Der det foreslås tiltak som går utover vanlig vedlikehold, kan det iht kml § 15 a gis dispensasjon til tiltaket, men det forutsetter at tiltaket ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete kulturminnet.
- For områder fredet iht kml §§ 19 og 20 kan det i særlige tilfelle gjøre unntak fra vedtak om fredning og fredningsbestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete området.

FREDETE KIRKER OG FREDETE BYGGVERK M.V. I STATENS EIE

- Riksantikvaren kan i særlig tilfelle gjøre unntak fra vedtak om fredning og fredningsbestemmelser for fredete kirker fra perioden 1537 – 1649, samt fredete byggverk m.v. i statens eie, jf kml § 15a.
- For nærmere detaljerte kategorier av fredete byggverk m.v. i statens eie kan Riksantikvaren bestemme at myndighet etter kml § 15 a skal overføres til regional kulturminnemyndighet. Dette omfatter for tiden prestegårder, jernbanestasjoner og fyr.

7.2.12 Avklaring av forholdet til automatisk fredete kulturminner

UNDERSØKELSESPLIKT (KML § 9)

- Ved planlegging av offentlige og større private tiltak kan fylkeskommunen kreve at det foretas arkeologiske registreringer forut for eventuelle godkjenning av planen / tiltaket. Tiltakshaver (kommunen) har etter kml § 9 plikt til å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk fredete kulturminner. Plikten er knyttet til tiltak både på land og i vann.

SAKSGANGEN I FORHOLD TIL PLAN- OG BYGNINGSLOVEN

- Arkeologiske undersøkelser eller registreringer skal være gjennomført i forkant av at fylkeskommunen avgir endelig uttalelse ved offentlig ettersyn av regulerings- og bebyggelsesplaner.
- Bakgrunnen for dette er at registreringen kan medføre at planforslaget må endres for å ta hensyn til arkeologiske funn avdekket i registreringsarbeidet.
- Tiltakene skal også vurderes i forhold til skjemming av kulturminnene og kulturmiljøet.
- Kommunen kan ikke fatte endelig vedtak i saken før registrering er gjennomført og fylkeskommunens endelige vurderinger av disse er gjort.

GJENNOMFØRING AV ARKEOLOGISKE UNDERSØKELSER

- Det er fylkeskommunen som eventuelt stiller krav om omfang og organiserer gjennomføring av arkeologiske registreringer. Fylkeskommunen retter tidlig i planprosessen krav om registrering til kommunen, med kopi til tiltakshaver.
- Kommunen eller tiltakshaver står så fritt i å velge hvem av dem som bestiller slik registrering, og når i planprosessen registreringen ønskes utført.
- Registreringer kan bare foretas når bakken er snø- og telefri, så bestilling bør gjøres i god tid. Hvis registreringen først gjennomføres ved offentlig ettersyn, kan dette medføre behov for forlenget høringsfrist.
- Kommunen er ansvarlig for at et område blir registrert i forkant av at en detaljplan vedtas.

TILTAKSHAVER HAR ANSVAR FOR FØLGENDE VED ARKEOLOGISKE REGISTRERINGER

- Å stille med gravemaskin i de tilfellene det skal graves søkesjakter. Utgifter til maskin er ikke medregnet i det kostnadsoverslaget fylkeskommunen setter opp. Med mindre annet er avtalt må gravemaskinen være av mellomstor størrelse og forsynt med bred skuff uten tenner (pusseskuff).

7.2.11: Dragvoll vokterbolig på Hovedbanen ble vedtatt fredet i 1998. Bildet viser bygningen i 2002 før den ble istandsatt. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.11: Enebakk prestegård ble fredet i 1991 og eies av Staten ved Opplysningsvesenets fond. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.12: Sild brukes til å sikte jord for å finne flint, keramikk og annet som forteller om menneskelig aktivitet. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.12: Salding under prøvestikking etter steinalderboplasser langs Andelva i Eidsvoll.
Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.12: Maskinell sjakting på innmark ved Gjøding i Hurdal.
Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.12: Uttak av kullprøve fra kullgrop ved Sundbyveien i Eidsvoll.
Foto: Akershus fylkeskommune

- I større saker å stille brakke eller annen type fasilitet til rådighet i forbindelse med spise-pauser og for lagring av utstyr, kart, tegninger osv.
- Påse at kabelpåvisning utføres.
- Være behjelpelig med innmåling av sjakter, eventuelle funn og automatisk fredete kulturminner.
- Erstatte eventuell avlingsskade til grunneier.
- Merke ut området med merkestikker hvis det er behov.
- Varsle grunneiere i god tid (senest tre uker) før registreringen settes i gang. Varselet må skje i brev form med kopi til regional kulturminneforvaltning.

OMKOSTNINGER (KML § 10)

- De økonomiske omkostningene som er forbundet med arkeologisk registrering belastes tiltakshaver.
- Ved såkalte «mindre, private tiltak» kan staten bære kostnadene ved undersøkelsene helt eller delvis (kml § 10). Med mindre tiltak menes mindre utbyggingstiltak som f.eks. bolig, tilbygg, garasje, grøftegraving, nydyrking eller lignende i regi av privatpersoner, jf Rundskriv T-02/2007: «Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak».

REGULERING TIL SPESIALOMRÅDE MED FORMÅL BEVARING

- Er det påvist automatisk fredete kulturminner vil det ha konsekvenser for den videre behandlingen av saken. Automatisk fredete kulturminner skal i utgangspunktet bevares. I en reguleringsplan gjøres det ved at kulturminnet, med et nødvendig vernebelte, reguleres til spesialområde bevaring, med hjemmel i pbl § 25.6. Størrelsen på vernebeltet må vurderes i forhold til planens innvirkning på kulturmiljøet, jf kml § 6 første ledd.
- Etterkommes ikke reguleringskravet kan fylkeskommunen fremme innsigelse til planforslaget. Saken vil da gå til mekling og må eventuelt avgjøres av Miljøverndepartementet. Ved øvrige saker søkes det å holde inngrep utenom kulturminner som da sikres på annen måte enn ved en regulering.

SØKNAD OM DISPENSASJON FRA KULTURMINNELOVEN

- I de tilfellene hvor tiltak har stor samfunnsmessig betydning eller det gjelder små inngrep, kan det være aktuelt å frigi automatisk fredete kulturminner, eller deler av deres sikrings-sone på fem meter. Det gjøres ved at tiltakshaver søker om dispensasjon fra kulturminne-lovens bestemmelser, jf kml § 8. Melding om et planlagt tiltak som kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne er å anse som en søknad om dispensasjon for tiltaket. Fylkeskommunen vil formulere søknaden og tilrå overfor Riksantikvaren. Riksantikvaren avgjør om, og i tilfelle på hvilken måte, tiltaket kan iverksettes.
- Hvis det gis dispensasjon fra kulturminnelovens bestemmelser vil det som regel bli krevd at tiltakshaver bekoster en arkeologisk utgraving av det frigitte kulturminnet. Ved mindre private tiltak kan staten bekoste deler eller hele utgravingen. Kostnadsdekning skal vurderes i forbindelse med dispensasjonssøknaden ved mindre private tiltak. Dekningen utbetales til den institusjon som er ansvarlig for det arkeologiske arbeidet.
- Dersom det i forbindelse med plansaker blir søkt om dispensasjon, skal en eventuell dispensasjon foreligge og innarbeides i planen før den kan vedtas av kommunen.
- Før en plan som omfatter et dispensert kulturminne skal realiseres må fylkeskommunen kontaktes for gjennomføring av et kostnadsvedtak etter kml § 10. Ved Riksantikvarens vedtak om kostnader etter § 10 er det tilknyttet en tre ukers klagefrist.
- En eventuell utgraving planlegges og gjennomføres av Kulturhistorisk museum (KHM) i Oslo.

STRAFFEANSVAR

- Ifølge loven kan den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelsene i kml straffes med bøter eller fengsel i inntil 2 år. Medvirkning straffes på samme måte.
- På grunn av dårlig kunnskap om kulturminnelovens detaljbestemmelser kan tiltakshavere komme til å overtre loven og ødelegge kulturminner. Ingen må foreta inngrep direkte eller indirekte, som kan medføre fysisk skade, ødelegging, utgraving, flytting, forandring, tildekking, skjuling eller utilbørlig skjemming av automatisk fredete kulturminner og kulturmiljøet. Dette gjelder også tiltak som kan fremkalle at slik kan skje. Det skal sendes søknad/melding til fylkeskommunen dersom en planlegger å foreta seg noe i området ved eller rundt automatisk fredete kulturminner.

- Med til et automatisk fredet kulturminne hører et område rundt dets synlige eller kjente ytterkant så langt som det er nødvendig for å verne det mot utilbørlige tiltak, jf kml §§ 3 og 6. Størrelsen på dette området vurderes av kulturminnemyndigheten i den enkelte sak.

REGISTRERINGSMETODER

Det anvendes forskjellige metoder for å registrere kulturminner. Mange synlige automatisk fredete kulturminner er registrert tidligere og markert med R på Økonomisk kartverk. De fleste registreringene er innarbeidet i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Mange kjente automatisk fredete kulturminner er ikke innarbeidet i dette registeret. Opplysninger om kulturminner på en eiendom kan fås ved å henvende seg til kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen.

Registreringene på Økonomisk kartverk er langt fra fullstendige, ofte er bare de synlige kulturminnene registrert. Det vil derfor i de fleste tilfellene være nødvendig med ytterligere registreringer av kulturminner, både de som er synlige og de som ikke er synlige på overflaten. Av synlige kulturminner kan blant mange nevnes gravhauger, hustufter, gamle veifar, jernvinneanlegg, dyregraver m.m. Kulturminner som er skjult under overflaten kan for eksempel være boplasser fra steinalderen og fram til middelalderen, graver uten markering, kavlebroer i myr, helleristninger m.m.

Kulturminner som er synlige på markoverflaten

Registrering av kulturminner som er synlige på markoverflaten skjer normalt ved at arkeologen går over de områdene der det er potensial for automatisk fredete kulturminner. Eventuelle automatisk fredete kulturminner måles inn med GPS eller landmåler, og plottes på kart. Kulturminnene dokumenteres ved mål, beskrivelse og foto.

Kulturminner som ikke er synlige på markoverflaten

Framgangsmåten for å registrere kulturminner som ikke er synlige på overflaten kan grovt sett deles i to; en metode for bruk i utmark, og en annen på innmark.

I **utmark** foregår registreringen ved at man graver små prøvegroper (prøvestikk) for blant annet å påvise eventuell bosetting. Prøvestikk er små kikkhull i bakken. I praksis vil det si at det med spade graves ruter på 0,5 x 0,5 meter i områder som ut fra beliggenhet og grunnforhold anses som potensielle for tilhold i forhistorisk tid og middelalder. Den oppgravde massen gjennomføres nøye for å finne tilslått flint, keramikk eller annet som forteller om menneskelig aktivitet. Er en heldig kan en også støte på ildsteder eller rester av hus. Potensialet for å finne slike spor er spesielt stort langs vann og vassdrag.

På **innmark** foregår registreringene ofte i større skala, ved bruk av gravemaskin. Metoden omtales ofte i fylkeskommunale uttalelser som «registreringer ved hjelp av maskinell sjaktning». Med gravemaskinen graves det søkesjakter i utvalgte områder av åkeren. Søkesjaktene legges normalt parallelt med 10-15 meters mellomrom, og er gjerne 4 meter brede mens lengden varierer etter topografien på stedet. Etter dokumentasjon av sjaktene og eventuelle spor etter forhistorisk aktivitet, vil søkesjaktene bli gjengravid umiddelbart. På grunn av sikkerhetshensyn og arbeidets karakter bør det alltid være to personer som følger gravemaskinen. Registreringer ved hjelp av maskinell sjaktning foretas alltid først etter avtale med grunneier, og så vidt mulig før såing eller etter innhøsting. Hvis dette ikke lar seg gjøre kan det bli aktuelt med avlingsskadeerstatning til gårdbrukeren. I de tilfellene hvor tiltakshaver ikke er grunneier, er tiltakshaver den erstatningspliktige.

Maskinell sjaktning er en effektiv metode til belysning av arkeologiske kilder som lenge har vært betraktet som tapt på grunn av markbearbeiding. Eventuelle spor etter slettede og overpløyde, skjulte kulturminner vil kunne avdekkes i grunnen under pløyelaget. Dette kan være spor etter bosetting som stolpehull, vegggrøfter og ildsteder, kokegroper og andre nedgravninger, eller gravhauger og flatmarksgraver. Landskapets topografi, samt nærheten til kjente kulturminner spiller en stor rolle når man vurderer bruk av denne metoden.

7.2.13 Avklaring av forholdet til kulturminner i og under vann

- Kulturminner i og under vann omfatter kategorier som bl.a. steinalderboplasser, skipsvrak, kulturlag og løsfunn.
- Arealplaner, tiltak og inngrep i sjø og vassdrag må avklares i forhold til kulturminner i og under vann. Dette omfatter både Oslofjorden og ferskvann som innlandsvann, elver og vassdrag.
- Norsk Sjøfartsmuseum (NSM) er kulturminnemyndighet i forhold til kulturminner i sjø og vassdrag. Saken skal sendes til Akershus fylkeskommune, som vil be om uttalelse fra NSM og innarbeide eventuell uttalelse i aktuelle saker., jf pkt 7.1.1.
- Kulturminner under vann er oftest usynlige fra land, men de inngår alltid i en større helhet som kan avgrenses som maritime kulturmiljøer / kulturlandskap. Det er viktig med en helhetstenkning i planarbeid, slik at kulturmiljøer på land blir satt i sammenheng med kulturmiljøer i vann.

7.2.14 Om innsigelse og klage i henhold til plan- og bygningsloven

- Fylkeskommunen har et delegert ansvar for flere oppgaver i forhold til kml, jf forskrift om faglig ansvarsdeling mv etter kulturminneloven av 9. februar 1979 (ansvarsforskriften) Kap. 1 § 1 andre punkt og Kap. 3 § 12 andre punkt.
- Fylkeskommunen som sektormyndighet skal påse at statlige og regionale kulturminneinteresser ivaretas i planer og byggesaker.
- For å ivareta sine oppgaver er fylkeskommunen innsigelsesmyndighet i forhold til kulturminner av regional og nasjonal verdi. Fylkeskommunene har selv organisert hvordan de vil behandle sine innsigelser. I Akershus fylkeskommune er innsigelsesinstituttet lagt til fylkesutvalget. Fylkeskommunens behandling skal være forankret i solide, faglige vurderinger, jf Rundskriv T-2/1998 Nasjonale mål og interesser i fylkes- og kommuneplanleggingen.
- Dersom fylkeskommunen selv ikke ønsker å reise innsigelse til plansaker der nasjonale kulturminneinteresser er truet, er fylkeskommunen forpliktet til å sende saken til Riksantikvaren., jf Rundskriv T-04/1992, T-05/1995 og ansvarsforskriften.
- Det samme gjelder i saker der fylkeskommunen ikke ønsker å klage på plan- og byggesaksvedtak som vil medføre at nasjonale kulturminneinteresser ødelegges.
- Riksantikvaren har en selvstendig innsigelses- og klagerett og kan ta over de aktuelle sakene for å sikre nasjonale verneverdier.

7.2.15 Tidsfrister

Akershus fylkeskommune tilstreber å overholde frister som er satt i forbindelse med uttalelser til planer og enkeltsaker. Dette forutsetter bl.a. at saker som fylkeskommunen skal behandle er tilstrekkelig opplyst. I saker som angår forholdet til automatisk fredete kulturminner går kulturminnelovens bestemmelser i § 9 om tidsfrister foran plan- og bygningslovens. Ved spesielle forhold kan det være behov for ytterligere frister. Ytterligere forlenget frist kan gis av kommunen eller Riksantikvaren, jf kml § 9.

TYPISKE TILFELLER HVOR DET OFTE ER BEHOV FOR FORLENGET FRIST ER

- Politisk behandling av planer og tiltak i fylkeskommunen.
- Søknad til Riksantikvaren om dispensasjon fra kulturminneloven ved frigivelse av automatisk fredete kulturminner (jf utgraving/gransking ovenfor).

TIDSRISTER VED KLAGE PÅ VEDTAK OG INNSIGELSER

- Fylkeskommunen må treffe vedtak om eventuell innsigelse før høringsfristen utløper.
- Fylkesrådmannen har adgang til å fremme administrativ innsigelse og klage på vedtak i påvente av politisk behandling.
- Riksantikvaren har adgang til å tre inn i og overta saker der nasjonale kulturminneinteresser berøres og det ikke er fremmet innsigelse fra fylkeskommunen, jf pkt 7.2.14.
- Dersom Riksantikvaren trer inn som innsigelsesmyndighet, må kommunen gi Riksantikvaren rimelig utsettelse av fristen.

Utfyllende informasjon finnes i rundskriv T-2/2003: *Om endringer i plan- og bygningsloven. Tidsfrister i planleggingen, kart og stedfestet informasjon.*

7.2.16 Kirke, kirkegård og kirkens omgivelser

Forvaltningen av kirke og kirkegård (etter kirkeloven og gravferdsloven) samt kirkens omgivelser skal samordnes med plan- og bygningsloven og kulturminneloven. Kommunen / kirkelig fellesråd / biskopen skal oversende planer og tiltak til kulturminneforvaltningen etter følgende rutiner:

SAKER SOM SKAL SENDES TIL FYLKESKOMMUNEN, JF PKT 7.1.1

- Planer og tiltak knyttet til middelalderkirkegårder. Stiles til Riksantikvaren, men sendes til fylkeskommunen
- Planer og tiltak knyttet til kirkegårder og gravminner
- Planer og tiltak i kirkens omgivelser

SAKER SOM BØR SENDES TIL FYLKESKOMMUNEN, JF PKT 7.1.2

- Tiltak på ikke listeførte kirker bygget etter 1850.

SAKER SOM SKAL SENDES DIREKTE TIL RIKSANTIKVAREN, JF PKT 7.1.5

- Tiltak på og i kirker bygget før 1650 (automatisk fredet, vernekategori 1), alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 (vernekategori 2), og listeførte kirker bygget etter 1850 (vernekategori 3).
- Enhver bygging nærmere enn 60-meter fra kirker bygd før 1850 eller listeførte kirker bygd etter 1850 som ligger i spredtbygd område. Gjelder også bygg under 15m² som ikke er melde- og søknadspliktig etter pbl.

Utfyllende informasjon om rutiner og saksbehandlingsregler finnes i rundskriv T-3/2000 *Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminner og kulturmiljø*, utgitt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Miljødepartementet. Rundskrivet omfatter kirker, kirkegårder m.v. tilknyttet Den norske kirke.

7.2.17 Statens kulturhistoriske eiendommer

Regjeringen vedtok 01.09.2006 en kongelig resolusjon om felles overordnede retningslinjer for vedlikehold av statlige kulturhistoriske eiendommer, herunder heleide statlige selskaper og foretak som forvalter egne kulturhistoriske eiendommer. Hovedpunkter i resolusjonen:

- Statens eiendommer skal forvaltes på en slik måte at de kulturhistoriske og arkitektoniske kvalitetene til bygningene blir tatt vare på og synliggjort. Ansvar for dette ligger hos de statlige eiendomsforvalterne.
- Fagdepartementene er ansvarlige for at det lages sektorvise landsverneplaner og forvaltningsplaner for de enkelte eiendommene.

Fornyings- og administrasjonsdepartementet har i tillegg til resolusjonen gitt ut veilederen *Forvaltning av statens kulturhistoriske eiendommer*, som skal hjelpe statlige aktører i deres arbeid med å ta godt vare på statens kulturhistoriske eiendommer. Med statlig kulturhistoriske eiendommer menes i denne sammenheng bygning eller gruppe av bygninger med naturlig tilhørende uteområde, eid av rettssubjektet staten, og som enten er:

- A) fredet i medhold av kulturminneloven
- B) administrativt fredet (statlige kulturminner listeført i Fortidsminneforeningens årbøker 1933/34)
- C) regulert til bevaring etter plan- og bygningsloven
- D) del av en sektors landsverneplan som er godkjent av Riksantikvaren
- E) vurdert av eiendomsforvalteren og/eller Riksantikvaren til å være en kulturhistorisk eiendom

- Riksantikvaren behandler tiltak på bygninger og anlegg i statens eie, jf pkt 7.1.5. *Unntatt fra dette er tiltak på jernbanestasjoner, prestegårder og fyr, som behandles av fylkeskommunen, jf pkt 7.1.1.*

7.2.18 Spesielle miljøtiltak i jordbruket – SMIL

Gjennom SMIL kan det gis tilskudd til tiltak og prosjekter for å ivareta natur- og kultur-

7.2.16: Gravminne ved Feiring kirke i Eidsvoll. Foto: Akershus fylkeskommun

7.2.16: Mari kirke i Enebakk fra 1761 har vernekategori 2 i Riksantikvarens liste. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.17: Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås eies og forvaltes av staten. Grisen, kua, hesten og sauen vokter hovedportalen på Urbygningen. Foto: Akershus fylkeskommune.

7.2.17: Behandlingsinstitusjonen Dikemark i Asker eies av både Oslo kommune og staten. Administrasjonsbygningen er fra 1908. Foto: Akershus fylkeskommune

minneverdiene i jordbrukets kulturlandskap, samt redusere forurensingen fra jordbruket. Eksempler på tiltak innen kulturlandskap er ivaretagelse av biologisk mangfold, gammel kulturmark, kulturminner og kulturmiljøer.

- Søknader om tilskudd til SMIL sendes til de kommunale landbrukskontorene
- Ved behandling av søknader om tilskudd til kulturminner bør landbrukskontorene innhente faglige råd fra regional kulturminneforvaltning
- Ved istandsetting av verneverdige bygninger i landbruket anbefales det at antikvariske retningslinjer presiseres overfor tiltakshaver, jf pkt 7.2.9
- Tiltak som berører automatisk fredete kulturminner og deres sikringszone (kml § 4) skal godkjennes av fylkeskommunen, jf pkt 7.2.12
- Tiltak som berører vedtaksfredete, forskriftsfredete bygninger, anlegg og områder (kml §§ 15, 19 og 29) skal godkjennes av fylkeskommunen, jf pkt 7.2.11

Utfyllende informasjon om SMIL finnes hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

7.2.19 Regionalt miljøprogram i landbruket – RMP

Gjennom RMP gis det årlige tilskudd til regionale miljøtiltak i landbruket. I Oslo og Akershus gis det tilskudd bl.a. til årlig skjøtsel av arkeologiske kulturminner i jordbrukets kulturlandskap.

- Søknader om årlige tilskudd til skjøtsel av arkeologiske kulturminner gjennom RMP sendes på felles søknadsskjema for RMP til Fylkesmannen i Oslo og Akershus
- Skjøtsel av arkeologiske kulturminner skal utføres i tråd med vilkår gitt i veiledningen for RMP. Det må bl.a. lages en enkel skjøtselplan for tiltaket, og fylkeskommunen skal kontaktes før tiltak gjennomføres, jf pkt 7.2.12

Utfyllende informasjon om RMP finnes hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

7.2.20 Nærings- og miljøtiltak i skog – NMSK

I områder der det drives skogbruk kan det gis tilskudd til å ivareta og videreutvikle miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner. Tilskudd kan gis til skjøtsel av skog i sammenheng med kulturminner og kulturmiljøer. Det kan også gis tilskudd til delvis dekning av økonomiske tap knyttet til langsiktig bevaring av spesielle miljøverdier, der hensyn til disse krever at skogeieren avstår fra hogst eller legger om skogsdriften.

- Søknad om tilskudd til miljøtiltak i skog sendes til kommunale landbrukskontorene
- Ved behandling av søknader om tilskudd bør kommunene innhente faglige råd fra regional kulturminneforvaltning

Utfyllende informasjon om NMSK finnes hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

7.2.21 Fylkeskommunale midler til kulturminner

Akershus fylkeskommune fordeler egne midler til bygningsvern. Ved tildeling av midler prioriteres fredete bygninger etter kml og bygninger regulert til spesialområde bevaring etter pbl.

- Midlene skal gå til merkostnader ved istandsetting etter antikvariske prinsipper.
- Søknad om fylkeskommunale midler sendes til Akershus fylkeskommune.
- Søknadsfrist blir kunngjort i dagspressen og på AFKs nettsider.

SØKNADER OM TILSKUDD MÅ INNEHOLDE OPPLYSNINGER OM

- hvilket objekt og beskrivelse av tiltak det søkes støtte til
- hvilken post (statlig, fylkeskommunal) det søkes fra
- navn og adresse på eiendommen, gårds- og bruksnummer
- eiers navn og adresse
- tydelige kart
- eventuelle oppmålingstegninger
- fotografier og annen relevant informasjon
- kostnadsoverslag for tiltaket, egeninnsats i form av arbeid og finansiering, søknadssum

7.2.18: Gjennom SMIL kan det søkes om tilskudd for å ivareta kulturminner i jordbrukets kulturlandskap. Smie på Sjødal i Oppegård. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.19: Gjennom RMP kan det gis årlig tilskudd til skjøtsel av arkeologiske kulturminner i jordbrukets kulturlandskap. Gravhaug i et stort gravfelt ved Asak i Skedsmo. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.22 Statlige midler til kulturminner

TILSKUDD OVER STATSBUDDSJETTET KAPITTEL 1429

Miljøverndepartementet har tilskuddsordninger til vern og sikring m.m. av kulturminner og kulturmiljøer, over statsbudsjettets kapittel 1429, post 50, 72, 73, 74 og 77. Målgruppe er eiere og forvaltere av fredete eller bevaringsverdige kulturminner og kulturmiljøer. Tilskuddsordningene (for 2007) omfatter:

- Samisk kulturminnevernarbeid (post 50)
  - Arkeologiske undersøkelser ved mindre private tiltak (post 72.1)
  - Vern og sikring av fredete og verneverdige bygninger (post 72.2)
  - Middelalderbygninger og anlegg (post 72.3)
  - Kystkultur (post 72.4)
  - Fredete og andre særlige verdifulle kulturmiljøer og landskap (post 72.5)
  - Skjøtsel av arkeologiske kulturminner (post 72.6)
  - Brannsikring og beredskap (post 73)
  - Fartøyvern (post 74)
  - Verdiskapingsprogram på kulturminneområdet (post 77)
- Søknad om midler fra Miljøverndepartementets tilskuddsordninger skal som hovedregel sendes til Akershus fylkeskommune, som må sende søknadene til Riksantikvaren innen 31. desember.
  - Søknadsfrist til Akershus fylkeskommune vil som regel være i slutten av november. Dette blir kunngjort i brev til private eiere av fredete bygninger, i dagspressen og på AFKs nettsider.

Årlige oppdaterte rundskriv om tilskuddsordninger på miljøområdet legges om høsten ut på Miljøverndepartementets nettsider.

NORSK KULTURMINNEFOND

Norsk kulturminnefond er et statlig organ som hører inn under Miljøverndepartementet. Kulturminnefondet er et tillegg til eksisterende statlige tilskuddordninger, og et virkemiddel for å utvikle fleksible samarbeidsformer mellom offentlig og privat kapital. Kulturminnefondet er ikke en del av den ordinære forvaltning som utføres av fylkeskommunen eller Riksantikvaren, men det forutsettes at tiltak som berører kulturminner av nasjonal/regional verdi er godkjent av vedkommende myndighet. Det gis tilskudd til restaureringstiltak for kulturminner og kulturmiljøer som omfattes av kategoriene:

- Automatisk fredet kulturminne
- Bygg og anlegg med omgivelser
- Park, landskap
- Veier og stier, anlegg, installasjoner
- Teknisk-industrielle kulturminner, jernbane, sporvei, luftfartsanlegg
- Fartøyer

Den primære målgruppen for tilskudd er private eiere (enkeltpersoner, private stiftelser og frivillige organisasjoner). I tilfeller der det inngår betydelige allmenninteresser kan kommuner være søkere. Bidrag forutsetter samspill mellom offentlige og private midler.

Norsk kulturminnefond har søknadsfrister 1. mars og 1. september. Nærmere informasjon og søknadsskjema finnes på www.kulturminnefondet.no.

Informasjon om fylkeskommunens og andre aktuelle tilskuddsordninger legges ut på AFKs nettsider.

7.2.22: Skrivergården Hovin i Ullensaker er en av de fredete bygningene i Akershus som er under istandsetting. Foto: Akershus fylkeskommune

7.2.22: Båthus ved Oslo brannfunksjonærers feriehem Sandviken ved Digerud i Frogn. Foto: Akershus fylkeskommune

A: Boplass fra yngre steinalder på Nøkleby i Ski. Foto: Akershus fylkeskommune

A: Fangstgrop på Eksismoen i Aurskog-Høland. Foto: Akershus fylkeskommune

B: Skrukkelia kirke i Hurdal er langkirke i tre fra 1923, tegnet av H. Nissen d.y. Verneklasse 3 i Riksantikvarens liste. Foto: Akershus fylkeskommune

B: Drøbak kirke i Frogn er en korskirke i tre fra 1776. Verneklasse 2 i Riksantikvarens liste. Foto: Akershus fylkeskommune

8. KULTURMINNER, KULTURMILJØER OG KULTURLANDSKAP

Formålet med dette kapittelet er å informere om kjente kulturminneverdier i Akershus.

- **Kapittel 8.1** går gjennom **15 kulturminnetemaer** som gjenspeiler kulturhistorien i Akershus.
- **Kapittel 8.2** gir en oversikt over **eksisterende planer og registre** med vurderinger og prioritering av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Akershus. Oversikten viser bl.a. hva som ut fra dagens tilgjengelige kunnskap vurderes å være av nasjonal og/eller regional verdi.

Materialet er en sammenstilling av mange ulike registreringer utført gjennom mange år, og det er ikke alltid de samme verdier og utvalgskriterier som er vektlagt i de ulike registreringene. Materialet gjenspeiler også at registreringsmaterialet varierer mellom delregionene i fylket. Det er et omfattende arbeid å oppnå samme omfang og kvalitet på registreringene for hele fylket, men det er likevel behov for å få fram den informasjonen som pr. i dag foreligger. Registreringene er vist på fem vedlagte kart.

Kulturminnetemaene og registrene legges ut og oppdateres på AFKs nettsider – www.akershus.no.

8.1 15 kulturminnetemaer som gjenspeiler kulturhistorien

Som et hjelpemiddel til å belyse mangfoldet og særpreget i Akershus' kulturhistorie, og med det de regionale kulturminneverdiene, er kulturarven i denne planen gruppert under 15 kulturminnetemaer. Det er ikke klare grenser mellom temaene, og et kulturminne eller kulturmiljø kan knyttes til flere temaer. Det er lagt vekt på at kulturminnetemaene skal betegne fysiske miljøer, slik at det er mulig å knytte dem til bygninger, anlegg og steder i Akershus.

Vi har pr. i dag ikke en fullstendig oversikt over alle verdifulle kulturminner og kulturmiljøer innenfor det enkelte kulturminnetemaet, men her redegjøres det for hvilke **kategorier** og **typer** kulturminner og kulturmiljøer som finnes innenfor hvert kulturminnetema. Det er også listet opp (i parentes) eller vist bilder av **eksempler** på kulturminner og kulturmiljøer innen hvert tema.

- Med **kulturminnetema** menes her større hovedgrupper av kulturminner og kulturmiljøer, f.eks. jordbruk, skogbruk og utmarksnæringer.
- Med **kulturminnekategori** menes her mer avgrensede grupper av kulturminner og kulturmiljøer, f.eks. husmannsplasser.
- Med **kulturminnetype** menes her grupper av kulturminner på objektnivå, f.eks. de forskjellige bygningstyper på et gårdstun.

Oversikten er en oppstilling i stikkords form og ikke uttømmende. Sammen med publikasjonen «Spor i landskapet – et riss av kulturhistorien i Akershus» gir den et bredt grunnlag for å vurdere hvilke kulturminneverdier som bør tas vare på for framtiden.

Oversikten kan også brukes som en «huskeliste» for kommunene når man skal vurdere hvilke verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som finnes. Inndelingen gjenspeiler også i hovedtrekk de kulturminnetemaene som det er fokusert på i de kommunale kulturminnevernplanene som hittil er laget:

KULTURMINNETEMAER

- A. Vår eldste historie
- B. Kirker og kirkesteder
- C. Kystkulturen – fjorden og kysten som arena for sjøfart, handel og næring, bosetting og rekreasjon
- D. Vassdragene som ressurs for transport, industri og bosetting
- E. Jordbruk, skogbruk og utmarksnæringer
- F. Samferdsel
- G. Bergverk, industri og kraftproduksjon
- H. Forsvarsanlegg, militærleire og krigsminner
- I. Demokratihistorien, samfunnsinstitusjoner og møteplasser
- J. Tettsteder
- K. Ferie og fritid, rekreasjon og friluftsliv
- L. Steder knyttet til myter og tradisjon, kunst og kultur, historiske hendelser og personer
- M. Det flerkulturelle Akershus
- N. Byggeskikk, stilhistorie og arkitektur
- O. Vår nyeste historie

A. Vår eldste historie

LANDSKAP OG LOKALITETER MED ARKEOLOGISKE KULTURMINNER KNYTTET TIL:

- steinalder, bronsealder, jernalder og middelalder
- jakt, fiske, fangst, sanking
- landsbyer
- enkeltgårder
- gravminner
- fangstgroper
- bygdeborger
- råstoffutvinning – jernutvinning, klebersteinbrudd, trekullbrenning, saltutvinning
- veisystemer – oldtidsveier, hulveier, kirkeveier
- kultsteder
- kalkbrenning

SENTRALE OMRÅDER MED OG KATEGORIER/TYPER AV ARKEOLOGISKE KULTURMINNER:

- Nøstvetboplassen, steinalderboplass i Ås
- Stunnerboplassen, steinalderboplass i Ski
- Dalbo-helleristningene i Bærum
- Solli, jernaldergård i Asker
- Gravhaugfelt
- Fangstanlegg i skog

B. Kirker og kirkesteder

MIDDELALDERENS KIRKER OG KIRKEGÅRDER SAMT ANDRE KIRKER BYGD FØR 1650:

- med tilhørende landskap og kulturmiljø (kirker eldre enn 1650 er automatisk fredet)

KIRKER OG KIRKESTEDER ETABLERT ETTER REFORMASJONEN:

- Listeførte kirker på Riksantikvarens liste = Alle kirker mellom 1650 og 1850, samt utvalgte kirker bygd etter 1850
- Andre nye kirker – vurdert ut fra arkitektur, bruksområde etc.
- Kirkegårder og gravplasser

C. Kystkulturen – fjorden og kysten som arena for sjøfart, handel og næring, bosetting og rekreasjon

HANDEL OG SJØFART:

- Ladesteder og utskipingshavner for trelast og is – handel og næringsliv, tollvesen, losvesen og havnevesen
- Fyr, sjømerker og signaler
- Rutefart med dampskip – dampskipsbrygger (se også under tema samferdsel)

C: Svestad brygge på Nesodden var dampskipsbrygge fra slutten av 1800-tallet. Foto: Akershus fylkeskommune

D: Tømmerrenna i Hvervelva i Aurskog-Høland ble bygd i 1890 og er en del av Sootkanalen. Her ved utløpet i Setten. Fotograf: Trond Taugbøl

E: Sommerfjøs med 6 båser bygd ca. 1955 på gården Aschjem i Ås. Foto: Akershus fylkeskommune

F: Sjøflyhavna på Fornebu i Bærum. Foto: Akershus fylkeskommune

G: Børter elektrisitetsverk fra 1914 ved elva Igna i Kirkebygda i Enebakk. Foto: Akershus fylkeskommune

G: Industribygning i Bønsdalen i Eidsvoll. Foto: Akershus fylkeskommune

H: Telthus på gården Riis på Nordby i Ås. Stod tidligere ved Nordby kirke. Foto: Akershus fylkeskommune

I: Hurdal rådhus er tegnet av arkitektene Lund og Slaatto. Foto: Akershus fylkeskommune

FJORDEN OG KYSTEN SOM RESSURS FOR NÆRINGS LIV OG INDUSTRI:

- Industri – saltkokeri, isekspert, oljeraffineri, steinbrudd, kalk, båtbyggeri, skipsbyggeri
- Fiske – fiskerhjem og strandsitterhus, garntørker m.m.

D. Vassdragene som ressurs for transport, industri og bosetting

- Anlegg og samfunn bygd i tilknytning til innsjøer, elver og fosser
- Marinarkeologiske kulturminner i ferskvann

E. Jordbruk, skogbruk og utmarks næringer

GÅRDEN OG JORDBRUKETS KULTURLANDSKAP:

- Storgårder – godseiere, borgerskapet, embetsgårder, prestegårder
- De mellomstore gårdene
- Husmannsplasser og håndverkerplasser
- Småbruk
- Hagebruk og gartneri
- Bureisingsbruk
- Bygningstyper knyttet til gårdsdrifta – på tunet (fjøs, stall, potetkjellere) og utenfor tunet (smier, kjoner)
- Jordbrukslandskapets elementer – innmark, hagemark, beite, eiendomsskiller, steingjerder, fegater, styvingstrær, hager og alléer, fruktgårder, gårdsdammer

SKOGBRUK OG UTMARKSNÆRINGER:

- Jakt, fiske og fangstanlegg
- Jernutvinning
- Kullmiler
- Bergverk og gruvedrift
- Seteranlegg
- Skogsplasser, skogsarbeiderplasser
- Finneplasser
- Skogsdrift – koier og staller, fløtningsanlegg med dammer, damvokterboliger, tømmerveier
- Jaktbuer og jaktlott
- Store skogeierdommer og allmenninger

F. Samferdsel (vann, vei, bane, luft – linjer og punkter)

FJORDEN, INNSJØENE OG ELVENE SOM TRANSPORTÅRE

- Fyr, sjømerker og signaler
- Losvesen, havnevesen
- Ankringsplasser, fortøyningsbolter
- Dampskipsbrygger, ferjeleier, sundsteder
- Innsjøer og elver – sundsteder, brygger, vadesteder, vinterveger, tømmerveger, marinarkeologiske kulturminner i sjø og ferskvann

VEGER

- Oldtidsveier, Kirkeveier, Bispeveien, Kongeveier, Pilgrimsleder, Postveier, Chausseer, Bruer, Vinterveger, gamle veger metter etterledd –gata
- Gjestgiverier og skysstasjoner
- Bygg fra privatbilismens og rutebiltrafikkens pionertid – bensinstasjoner, rutebilstasjoner

JERNBANE

- Jernbanestrekninger – banelegeme og bruer
- Jernbanestasjoner og annen bebyggelse langs linja

LUFTFART

- Flyplasser (Kjeller, Gardermoen, Fornebu)
- Sjøflyhavner (Ingierstrand, Fornebu)

G. Bergverk, industri og kraftproduksjon

VERKSSAMFUNN, BYGNINGER OG ANLEGG KNYTTET TIL UTVINNING OG BEARBEIDING AV NATURRESSURSER OG LANDBRUKSPRODUKTER, SAMT PRODUKSJON AV VARER:

- Bergverk gruvedrift, kalkbrenneri, isproduksjon, glassverk, teglverk, glassverk, jernverk, steinindustri
- Tømmer og trelast – fløtingsanlegg, lense- og sorteringsanlegg, sagbruk, trelastindustri, treforedling
- Næringsmiddelindustri – kverner, møller, meieri
- Moderne industri – med dampkraft og elektrisitet som energikilde
- Kraftproduksjon – kraftstasjoner, elverk, transformatorstasjoner

H. Forsvarsanlegg, militærleire og krigsminner

FORSVARVERK

- Bygdeborger, varder, kystfort og grensefort, skanser, beleiringer, skytestillinger, telthus,

MOTSTANDSBEVEGELSE OG OKKUPASJONSMAKT UNDER 2. VERDENSKRIG

- Slepp-plasser, depotbrakker, flyktningruter, krigsminnesmerker
- Hus og anlegg bygd av tyskerne under krigen

MILITÆRLEIRE OG MILITÆRANLEGG

- Gardermoen, Hauer seter, Trandum, Ski, Nikebatteriet

I. Demokratihistorien, samfunnsinstitusjoner og møteplasser

EIDSVOLL 1814

- Eidsvoll-bygningen, Wergelands Hus, Ekeland-galleri, Bønsdalen, Eidsvoll Verk

LOKALDEMOKRATIET

- Herredshus, rådhus, kommunehus

SAMFUNNSINSTITUSJONER OG MØTEPLASSER

- Offentlige institusjoner – universitet og høyskoler, folkeskoler, yrkesskoler, gymnas, videregående skoler, rådhus, samfunnshus, sykehus, sykehjem, kulturhus, barnehager, polititingshus, posthus, telefonsentraler, etc.
- Møteplasser til kulturelle formål og i det frie organisasjonslivet – forsamlingshus, kino, teater, ungdomshus, festlokaler, bedehus, frikirker, danseplasser, buddhisttempler, moskeer etc.
- Møteplasser ute i det offentlige rom – parker, torg, plasser, løkker

J. Tettsteder

TETTSTEDSTYPER MED UTSPRING I SAMFERDSEL, LOKALDEMOKRATI OG NÆRINGS LIV

- Sjøfarten – ladestedene ved fjorden (Son, Hølen, Hvitsten, Drøbak)
- Rutebåtene – (Flaskebekk)
- Elver og innsjøer – sundsteder (Vormsund, Nitsund, Fetsund, Hagasund, Uvesund, Eidsvoll sund, Blakersund, Minnesund)
- Jernbanen – stasjonsbyene (langs 5 hovedstrekninger + Urskog-Hølandsbanen)
- Vegene – grendesentra og bygdesentra
- Kommunesentra – gamle og nye
- Industristeder – verkssamfunn (Bærums Verk, Eidsvoll Verk; Heggedal)
- Nyere veibaserte tettsteder (Lørenskog)
- Det offentlige rom – parker, plasser, gater og veier

HANDEL OG SERVICE, HÅNDVERK OG MERKANTIL VIRKSOMHET

- Bygninger og anlegg i tettstedene knyttet til handel og service, håndverk og merkantil virksomhet, bl.a. meieri, kornmagasin, møller, forretningsbygg, bank, hotell etc.

J: Eksempel på etterkrigstidens kollektive boligbygging. Firemannsbolig fra 1954 i Ås. Foto: Akershus fylkeskommune

K: Badehus med trapp ned til sandstrand ved Bunnefjorden i Ås. Foto: Akershus fylkeskommune

L: Toverudbautaen i Aurskog-Høland er et minne om slaget ved Toverud i 1808. Fotograf: Morten Spaberg

N: Funkishus i Drøbak.
Foto: Akershus fylkeskommune

N: Driftsbygning ved Asker prestegård. Foto: Akershus fylkeskommune

O: Ski storsenter i Ski sentrum åpnet i 1995. Foto: Akershus fylkeskommune

O: Den nye jernbanen til Gardermoen åpnet i 1998.
Foto: Akershus fylkeskommune

BOLIGOMRÅDENE

- Borgerkapets hjem
- Arbeiderboligen
- Egne hjem
- Eneboliger
- Boligfelt – boligbyer
- Kollektiv boligbygging i borettslag og sameier – rekkehus, flerfamiliehus, blokker
- Forstadsbebyggelse
- Hager og parker

K. Ferie og fritid, rekreasjon og friluftsliv

FERIE- OG FRITIDSBEBYGGELSEN VED FJORD OG VANN, I SKOG OG MARK

- Landsteder, sommerhus, badehus, «pappabåtbyggene»
- Hyttefelt, fagforeningenes feriehjem, feriekolonier

BADEANLEGG OG SPORTSANLEGG

- Helsebad og friluftsbad (Ingierstrand bad, Hvalstrand bad)
- Hoppbakker (grendebakker, Skuibakken)
- Turist- og sportshytter

L. Steder knyttet til myter og tradisjon, kunst og kultur, historiske hendelser og personer

KUNSTNERMILJØER

- Ved fjorden – Drøbak, Hvitsten, Rammebråte, Son, Hølen
- Fleskum-malerne i Bærum
- Kunstnerdalen (Hvalstaddalen) i Asker
- Kunstnerhjem
- Lysakerkretsen ved Fornebu
- Heggedal i Asker
- Askerkretsen

MINNESMERKER

- Krigsminnesmerker

M. Det flerkulturelle Akershus

- Den flerkulturelle kulturarven i Akershus, innvandringshistorie før og nå.
- Utveksling av kulturuttrykk, og hvordan det har påvirket samfunnet og bruken av fellesområder og det offentlige rom (f.eks. restauranter, nærbutikker tatt over av innvandrere, hus for utøvelse av religion)
- Møtesteder i flerkulturelle miljøer
- Fem nasjonale minoriteter i Norge – jøder, kvener, rom (sigøynere), romani (tatere), skogfinner
- 200 andre minoriteter i Norge – rommer alt fra innvandrere fra våre naboland til innvandrere fra såkalte ikke-vestlige land

N. Byggeskikk, stilhistorie og arkitektur

- Eksempler på byggeskikk i landbruket
- Arkitektoniske mesterverk og bygg tegnet av kjente arkitekter
- Bygninger, hager, parker som representerer arkitekturhistorie / stilhistorie (se eksempler i «Spor i landskapet»)

O. Vår nyeste historie

DET 20. ÅRHUNDRETS KULTURMINNER

- Nye institusjoner, bygninger og anlegg som har kommet etter andre verdenskrig – innen bl.a. transport, boliger, fritid, kultur, gudshus, offentlig myndighet, helse, skole, arbeid, handel (offentlige institusjoner, kjøpesentre, flypasser)
- Etterkrigstidens boligområder – borettslag og sameier, gjenreisingshus, feltutbygging, bilbaserte boligområder
- Innvandrerulturens kulturarv (se også under M)

8.2 Kulturminneregistre

Eksisterende registre, vurderinger og prioriteringer av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Akershus

8.2.1 Kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal og/eller regional verdi (kart A)				
Nr	Områdets eller eiendommens navn	Juridisk vern PBL/KML/NVL (hele eller deler av området)	Registrert, vurdert eller prioritert i	Kulturminnetema/-type og sentrale elementer (stikkord)
VESTOMRÅDET				
219	BÆRUM			
1	Bispeveien	KML: deler av veitrase	Kulturminnevernplan	Middelaldervei, beskrevet av biskop Jens Nilsøn i 1594. Særlig viktig gjennom Lommedalen.
2	Tanum kirkeveier	KML: arkeologi	Kulturminnevernplan	Middelaldervei ved Tanum kirke. Ligger på partier av Gml. Jarenvei.
3	Ankerveien	KML: 1 km av vegen	Kulturminnevernplan	Veifar; Peder Anker i 1792, mellom Fossum – Bærums Verk
4	Gamleveien		Kulturminnevernplan	Den Bergenske kongevei gjennom Lommedalen.
5	Hoslegata	KML: kirke	Kulturminnevernplan	Gammel kirkevei. Haslum middelalderkirke, Haug skole, Sauejordet, kalkbrudd
6	Gamle Drammensvei	KML: deler av veitrase	Kulturminnevernplan	Veimiljø Stabekk – Sandvika med villabebyggelse fra rundt 1900. Veianlegg fra 1660-tallet.
7	Bærums Verk	PBL § 25.6 KML: 3 bygn	Kulturminnevernplan	Industri, jernverksmiljø fra 1600-t. Hovedbyggn, ind. bygn, arb.boliger
8	Høvik Verk		Kulturminnevernplan	Industri, glassverk fra 1856. Nyere og gamle bygninger; parkanlegg.
9	Lysaker-vassdraget		Kulturminnevernplan	Sentral vassdrag fra tidligere utnytting av vasskraft. Industri, møller, sagbruk. Bevarte miljøer.
10	Sandvika nord	KML: 3 bygn	Kulturminnevernplan	Tettsted, stasjonssted, eldre villa-bebyggelse, Malm-skrivergården
11	Lagåsen	PBL § 25.6	Kulturminnevernplan	Kunstnermiljø, Lysaker-kretsen. Norsk arkitektur-historie rundt 1900
12	Wøyen gård (østre og vestre)	KML: 5 bygn	Kulturminnevernplan	Fredete gårdsanlegg. Kulturminner knyttet til Lomma. Eldre veifar.
A	Grinjordene	KML: arkeologi	Kulturminnevernplan	Jordbrukslandskap med store gårdsanlegg. Øverlandselva. Kalkmiljø
B	Lommedalsjordene	KML: arkeologi	Kulturminnevernplan	Jordbrukslandskap med mindre gårdsbruk, arkeologi
C	Frogner/Tandbergjordene	KML: arkeologi	Kulturminnevernplan	Jordbrukslandskap med gårdsmiljøer. Listeført kirke, arkeologi
D	Bryn/Wøyenjordene		Kulturminnevernplan	Jordbrukslandskap med gårdsmiljøer.
E	Tanumplatået	KML: kirke	Kulturminnevernplan. Nasj. reg. kulturlandskap	Middelalderkirke fredet, jordbrukslandskap med gårdsmiljøer og rikt på arkeologi.
50	Kolsås – Dælivann	NVL: landskapsvern KML: arkeologi	Landskapsvernområde	Jordbrukslandskap. Helleristninger på Dalbo. Motiv for kunstnere.. Fire bygdeborg på Kolsåsmassivet
	Kalkovner og andre minner fra kalkindustri			Spor fra kalkindustri flere steder; foreløpig ikke kartfestet i AFK
220	ASKER			
8	Vollen	PBL § 25.6	Kulturminnevernplan.	Kystkultur; skipsfart og fraktfart. Senter for båtbygging. Polarskuta Maud. Kystkultursenter. Gartnerier. Arkeologi

17 (del av)	Askergårdene, Venskaben og Hasselbakken ved Asker sentrum	PBL § 25.6	Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Gårdsanlegg. Handels- og bygdesentrum. Forsamlingshus. Kongeveien med askekaller
12	Hvalstad, Solstad, Skustad, Berger, Torstad, Åstad		Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Jordbrukslandskap, gårdsanlegg, Kongeveien, Skustadgata. Villaer. Jernbanestasjon, pensjonatskole.
15	Hvalstaddalen (Kunstnerdalen)	PBL § 25.6 KML: 3 bygn på Labråten + 2 bygn på Hvalstad øvre	Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Villaområde tilknyttet kjente kunstnere og kulturpersonligheter. Asker museum, Labråten. Kongeveien.
20	Semsvannet	NVL: landskapsvern	Kulturminnevernplan (men ikke prioritert) Landskapsvernområde	Jordbrukslandskap med storgårder; husmannsplasser og småbruk. Landbruksskole. Sag og kvern. Flere gamle veifar.
22	Solli	KML: arkeologi	Kulturminnevernplan (men ikke prioritert) Kommuneplan areal	Gårdsanlegg i skogsterreng. Beitelandskap. Arkeologi, kølabonner. Veifar.
25	Dikemark		Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Behandlingsinstitusjon. Tidl. jernverk anlagt i 1697. Egne hjem-boliger. Parkaktig kulturlandskap.
27	Foliefabrikken, Bondibroen		Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Industriemiljø. Fabrikk, boliger, butikker, bedehus, gårdsbruk.
5	Konglungen (Holmen og ytterst på halvøya)	PBL § 25.6: deler av omr. KML: Esvika – 3 bygn + område	Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Kystkultur; fiskere, sjøfolk, losere, strandsitter, ferie og fritid
6	Løkenes, Vettre, Åby (Konglungenhalvøya)		Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Kystkultur; jordbrukslandskap, kalkovner; isdammer, mølle, fiske og sjøfart, ferie og fritid,
32	Gui, Gisle, Østern, Yggeset og det gamle veifaret	KML: arkeologi	Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Jordbrukslandskap med gårdstun. Leirslette Gui – Yggesetplatået. Hagebruk. Gravhauger. Veifar.
3 (del av)	Hvalstrand bad	KML: Hele anlegget	Kulturminnevernplan (men ikke prioritert) 20. århundres arkitektur	Ferie og fritid, kystkultur, friluftsbad og restaurant. Funksjonalisme.
18	Asker kirke, prestegården og Haugbo	KML: 5 bygn på prestegården.	Kulturminnevernplan (men ikke prioritert)	Middelalderkirkested, prestegård. Listeført kirke. Gammelt bygdesentrum. Store gravhauger.
28	Heggedal	KML: Heggedal hovedgårds hovedbygning	Kulturminnevernplan. Kommuneplan areal	Industri- og tettstedsmiljø. Fabrikbygning, demning, boliger, meieri, Heggedal hovedgård.
	Kalkovner og andre minner fra kalkindustri			Spør fra kalkindustri flere steder, men foreløpig ikke kartfestet i AFK.
FOLLO				
211	VESTBY			
48	Hvitsten	PBL § 25.6: sentrale deler KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Kystkultur; ladested, ferie og fritid. Sjeldent godt bevart tettsted. Listeført kirke. Arkeologi
50	Vestby kirke med omgivelser	PBL § 25.6 KML: 3 bygn. på prestegård KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirkested, listeført kirke, prestegård. Jordbrukslandskap, gravminner fra jernalder.
51	Garder kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirkested, førkristelige gravminner; gammel vegnett, Jordbrukslandskap
52	Eriksstadbygda	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Jordbrukslandskap, gammelt veifar, rikt kulturmiljø. Arkeologi
54	Hølen	PBL § 25.6: sentrale deler KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Ladested, trelast, industri, tidl. handels- og kommunesenter; vei-historie, jernbanebro. Arkeologi

55	Såner kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirkested, ny kirke, jordbrukslandskap, steinalderbopl., kongeveg, bygdeveger.
56	Son	PBL § 25.6: sentrale deler KML: 3 bygn. KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Kystkultur; ladested, hollendertid, utskipingssted for trelast, ferie og fritid, kunstnermiljø. Arkeologi
213	SKI			
58	Ski kirke med omgivelser	KML: kirke KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirke fredet. Arkeologi. Skimorenen. Stor tidsdybde., To kongeveger: Stunnerboplassen nord for området.
59	Jordbrukslandskapet mellom middealderkirkestedene i Ski	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Jordbrukslandskap med store landskaps- og kulturhistoriske verdier. Arkeologi. To kongeveger.
60	Kråkstad kirke med omgivelser	KML: kirke, 2 bygn på prestegården KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirke fredet. Arkeologi. Prestegård. Jordbrukslandskap med stor tidsdybde og kontinuitet. Gravhauger. To Kongeveger.
214	ÅS			
35	Nordby kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirkested, listeført kirke, storskala jordbrukslandskap på morenerygg. Arkeologi. Veifar; kongeveg
38	Ås kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirkested, listeført kirke, møte mellom ferdselsårer; kongeveg, Jordbrukslandskap
39	Universitetet for miljø- og biovitenskap (tidligere NLH)	PBL § 25.6: sentralområdet	Follo kulturlandskap	Statlig utdanningsinstitusjon.
		KML: arkeologi		Campus med eldre bygninger og nyklassistisk parkanlegg. Arboret. Boligomr. Kaja. Kongeveg. Arkeologi
41	Kroer kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirkested, listeført kirke, Jordbrukslandskap, store gårdsanlegg og husmannsplasser; industritufter; bygdeveier. Arkeologi
45	Ås-Frogn-morenen med Korsegården	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Jordbrukslandskap på endemorene. Arkeologi. Stor tidsdybde. Gammelt veifar: Korsegården er gammelt senter og krysningspunkt
215	FROGN			
12	Søndre Langåra	KML: anlegget med tåkeklokke	Follo kulturlandskap Landsverneplan	Kystkultur; fredet tåkeklokke
18	Brannmennesenes feriehjem Sandviken, Digerud	KML: Hele anlegget	Follo kulturlandskap 20. århundres arkitektur	Kystkultur; ferie og fritid, fredet feriehjem for fagbevegelsen
21	Håøya nordre	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Sprengstoffindustri, trelastalg, fiske, frakt, handel, husmannsplass, Arkeologi
22	Kaholmene – Bergholmen – Håøya søndre (Oscarsborg)	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap Landsverneplan	Forsvarsanlegg, kystartilleri i Drøbaksundet. Arkeologi
23	Drøbak	PBL § 25.6: KML: 3 bygn. KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Kystkultur; ladested, utførselshavn for trelast og is, kjøpstad, ferie og fritid, kunstnermiljø, listeført kirke
25	Frogn kirke – Froengodset	KML: hoved-bygn. og 2 port-stuer. Varslet område-fredning KML: arkeologi	Follo kulturlandskap. Nasj. reg. kulturlandskap	Middelalderkirkested, ny kirke. Froengodset. Jordbrukslandskap, morene- og fjordlandskap, industri, bygdeborg, flere veifar. Arkeologi
216	NESODDEN			
1	Nesoddtangen – Flaskebekk	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Kystkultur; ferie og fritid, samferdsel. Arkeologi

2	Ildjernet- Kavringen – Sjøstrand	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Kystkultur; ferie og fritid, industri. Arkeologi
3	Steilene – Alvern		Follo kulturlandskap	Kystkultur; oljeindustri
5	Berger – Røer – Løes – Torget	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap Nasj.reg.kulturlandskap	Jordbrukslandskap, gammelt handelssentrum. Arkeologi
7	Nesodden kirke med omgivelser	KML: kirke og området rundt KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirke fredet, Jordbrukslandskap, veifar, knutepunkt, kystkultur. Arkeologi
10	Fjellstrand – Dalbo		Follo kulturlandskap	Kystkultur; dampskipsbryggemiljø, ferie og fritid
11	Svestad – Spro	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Kystkultur; isdammer; gruveindustri. Arkeologi
217	OPPEGÅRD			
27	Bålerud – Sjødal	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Ferie – og fritid. Eldre kyst- og jordbrukskultur. Gruvedrift. Veifar. Arkeologi
28	Oppegård kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirkested, listeført kirke. Jordbrukslandskap. Arkeologi
30	Gjersjøelvdalen – Hvitebjørn	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Industriminne fra Ljansbruket, trelast og sagbruk, veifar. Arkeologi
31	Ingjerstrand	KML: fredning igangsatt KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Kystkultur. Friluftsbad og restaurant. Et av hovedverkene i norsk funksjonalisme. Arkeologi
32	Gjersjøen med omgivelser	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Landskapsrom med kulturlandskap, åser; innsjø, elveos, slorer. Samferdsel fra oldtid til moderne tid. Arkeologi
229	ENEBAKK			
62	Rausjøgrenda		Follo kulturlandskap	Skogsgrend, industrisamfunn med tømmerdrift og sager; demninger; plasser; skole. Plankevegen
63	Kulturlandskapet rundt Våg	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Jordbrukslandskap, kirkested, listeført kirke, storgårder; industri, veifar. Golfbane. Arkeologi
67	Kirkebygda	KML: kirke, hovedbygning på prestegården, husmannsplass PBL: prestegård KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Middelalderkirke fredet. Prestegård Husmannsplass fredet, herredshus, bygdetun, ravine-/elvelandskap. veifar og båtanløp, industri. Arkeologi
68	Ekebergdalen	KML: hovedbygning Børter KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Storgårdslandskap med spesiell industrihistorie. Arbeiderboliger; husmannsplasser. Arkeologi
70	Ravinelandskap ved Tysdal	KML: arkeologi	Follo kulturlandskap	Intakt ravinelandskap med godt bevarte kulturmarkstyper. Arkeologi
NEDRE ROMERIKE				
226	SØRUM			
2	Vilberg gård	KML: hovedbygning	Grøntstruktur Romerike	Storgård, fredet hovedbygning. Jordbrukslandskap med raviner.
5	Frogner kirke med omgivelser	KML: kirke KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirke, fredet og ny trekirke, listeført. Gårder med markant beliggenhet. Oldtidsvei
7	Sørum kirke med omgivelser	KML: kirke KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirke fredet. Prestegård og gårdsbebyggelse,. Gravfelt. Se også KM-I.
11	Rånåsfoss kraftverk	PBL: Under regulering	Grøntstruktur Romerike. Landsverneplan	Industriemiljø. Kraftverk i Glomma. «Hageby» med boliger for ansatte.
12	Blaker tettsted	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested. Blaker skanse. Gårdstun og tettsted. Gravhauger. Oldtidsvei, sundsted, stasjon. Jordbrukslandskap

13	Bingsfoss bru – Elvestad	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Strandområder langs Glomma. Helleristninger. Sundsted
14	Bingen lenser		Grøntstruktur Romerike	Fløtingsanlegg i Glomma siden vassaga kom på 1500-tallet.
17	Urskog-Hølandsbanen	KML: 3 km bane	Grøntstruktur Romerike. Landsverneplan	«Tertitten», Nedlagt jernbane, nå museumsbane, fredet.
KM- I	Sørum	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi Agrart kulturlandskap med 50 lokaliteter med arkeologi Suderheimsæt- ten.
227	FET			
6	Fetsund (Fetsund stasjon, Fetsund lenser)	KML. stasjon, lenseanlegg	Grøntstruktur Romerike Landsverneplaner	Jernbanestasjon på Kongsvingerb. Tømmerflø- tingsanlegg, i dag fløtingsmuseum og naturinfo- senter.
7	Fet kirke med nære omgi- velser	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke. Prestegård. Ridderhaugen. Oldtidsvei. Jordbrukslandskap.
8	Området rundt Fet kirke		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gårdsmiljøer.
10b	Høgås batteri	KML: hele anleg- get	Grøntstruktur Romerike.	Festning fra 1903-04, del av forsvarslinje mot Sverige
	(Høgås fort)		Landsverneplan.	
11a	Gan	KML. hovedbyggn Gan	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gårdsanlegg, husmannsplasser. Gansbruket sagbruk, brygge ved Øyeren,
11b	Bye	KML: hovedbyggn Bye	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gårdsanlegg.
12a	Eiendommer utskilt fra Søn- dre Bye		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Husmannsplasser
12b	Mindre gårdsbruk sør for Tunnerud		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Småbruk inne i skogen
13	Tunnerud gård		Grøntstruktur Romerike	Gårdsanlegg i sveitserstil. Jordbrukslandskap med park.
228	RÆLINGEN			
3	Rælingen kirke med omgi- velser	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kirkested, listeført kirke. Oldtidsvei Gårdstun. Bygdetun. Jordbrukslandskap med raviner
5	Skovholt og Årnes		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap med raviner. Gårdstun
230	LØRENSKOG			
4	Lørenskog kirke med omgi- velser	KML: kirke KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirke fredet. Olavskilde, oldtidsvei, gamle gårder. Jordbrukslandskap
5	Losbydalen	PBL § 25.6: Losbydalen spesi- alområde	Grøntstruktur Romerike	Losby bruk, bruksmiljø med hovedbruk, arbei- derboliger, skole, sagbruk, vasshjul, husmannspl. Jordbrukslandskap. Golfbane.
231	SKEDSMO			
3	Huseby		Grøntstruktur Romerike	Tidl. prestegård, nå bygdemuseum
4	Skedsmovollen	KML: kirke KML: 3 bygn på prestegård KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, fredet kirke, prestegård. Jordbrukslandskap, gårdstun, skole. Gravhauger;
5a	Farseggen	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Oldtidsveg langs ravinerygg mellom Leirsund og Skedsmo kirke
5b	Bølerveien		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap med raviner; gårdstun. Vei langs ravineryggen

13	Oldtidsveien over Gjelleråsen	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Veifar mellom Stovner og Lahaugmoen. Gravhauger og festningsverk.
233	NITTEDAL			
2	Ås gård		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Storgårdsmiljø, husmannsplasser. Dam og kraftverk
3	Hakadal Verk		Grøntstruktur Romerike	Bruksmiljø. Jernverk trolig fra 1400-t. Dammer, fosser og industribygninger. Hovedbygning, arbeiderboliger, skole, husmannspl
4	Hakadal	KML: kirke KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, fredet kirke. Tidl. kommunesenter. Glitre sanatorium
5	Rotnes Bruk		Grøntstruktur Romerike	Storgårdsmiljø, husmannsplasser. Sagbruk og mølle. Industribygn.
7	Skyset		Grøntstruktur Romerike	Gårdsbebyggelse. Jordbrukslandskap med raviner og beitebakker.
8	Nittedal kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke. Jordbrukslandskap, gårdstun
221	AURSKOG-HØLAND			
1	Mangen		Grøntstruktur Romerike	Ved Viksjøen. Mangen kapell. Gård og småbruk.
2	Sot		Grøntstruktur Romerike	Ved Sotsjøen. Oppr. finneboplass. Engebret Soots fødested, bauta.
3	Søndre Mangen		Grøntstruktur Romerike	Ved Mangen. Jordbrukslandskap, gårdstun. Sag.
6	Urskog Fort		Grøntstruktur Romerike	Ruiner etter forsvarsverk fra 1900-02. Kommandantbolig
9	Toverud		Grøntstruktur Romerike	Minnesmerke etter slaget i 1808. Gårdstun
11	Aurskog kirke med omgivelser	KML: 3 bygn på prestegården	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke, prestegård. Margaretakilden
13	Haugrim og Haneborg	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Store gårder, hageanlegg, husmannsplasser.
16	Eidsverket		Grøntstruktur Romerike	Industristed, utvinning jernmalm. Kraftverk, rørgate. Hovedbygning, park Husmannspl. Krigsminne
ØVRE ROMERIKE				
234	GJERDRUM			
3	Torshov	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gårdstun. Store gravhauger. Se også KM-4.
4	Henni kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke. Jordbrukslandskap, gårdstun
5	Gjerdrum kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke. Prestegård og gårdstun. Jordbrukslandskap med raviner
KM-4	Torshov	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi. Åpent agrart landskap med flere store gravhauger.
235	ULLENSAKER			
2	Risebru	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Gammelt lokalsentrum. Oldtidsvei, kongevei, steinhvelvbru,
4	Trandumskogen		Grøntstruktur Romerike	Krigsminne fra 2. verdenskrig, gravpass for fanger, bauta. Panserskytebane.
7a	Kulturaksen, Gardermoen Vest: Gravhauger Aurstad Parkering	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Gravhauger. Se også KM-6.

7b	Kulturaksen, Gardermoen Vest: Sør-Gardermoen, Sundby		Grøntstruktur Romerike	Militærleir med oppr. og tilflyttede hus. Gårdstun. Se også KM-6.
9	Romerike landskapsvernområde	NVL: landskapsvern	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, kjerneomr. i landets største smh. ravineområde,
10	Bjøringstad – Hovin	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap med raviner Gårdstun. Kirker i middelalderen.
13	Hovin	KML: Hovedbyggn på Hovin KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke. Jordbrukslandskap, raviner: Gårdstun. Raknehaugen. Oldtidsveier. Se også KM-3.
15a	Furuset	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke. Grend gårdstun. Husm.plass
19	Plogstad og Lundberg		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Stor gårder
20	Ullensaker kirke med omgivelser	KML: 2 bygn på prestegården KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke Prestegård. Grend med gårder. Jordbrukslandskap. Oldtidsvei, Galgehaug.
KM-3	Haug	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi Ravine- og bakkelandskap med flere store landskapsdominerende arkeologi, bl.a. Raknehaugen.
KM-6	Garder	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi. Åpent agrart landskap mellom sandmo og ravine med flere store gravhauger og skogsgravfelt.
KM-8	Kisa	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi. Mangefasettert landskap med 140 lokaliteter med boplasslevninger fra jernalderen.
236	NES			
8	Svanfoss sluser		Grøntstruktur Romerike	Sluser for båter i Vorma, reguleringsdam. Bøndenes hus
10	Fenstادتunet	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke og to gårder rundt et tun. Jordbrukslandskap
17	Seterstøa	KML: stasjonsbyggn	Grøntstruktur Romerike	Jernbanestasjon, gårdstun. Ferjested ved Glomma
			Landsverneplan	
18	Nestangen	KML: Nes kirkeruin KML: 2 bygn på prestegården	Grøntstruktur Romerike. Nasj. reg. kulturlandskap	Middelalderkirkested, fredet kirkeruin. Listeført kirke. Prestegård, gårdstun, herredshus, Jordbrukslandskap med raviner. Sundsted ved Glomma
25	Hvam videregående skole	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Tidl. landbruksskole. Arkitekt Arnstein Arneberg. Arkeologi
26	Ravinelandskap mellom Gamle Hvam og Glomma	KML: 5 bygn på Gamle Hvam KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke Gamle Hvam er gammel storgård, i dag museum, Husmannsplass. Jordbrukslandskap med raviner
29	Auligrenda		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Grend med flere gårder. Kapell.
30a	Kjærnsmo gård		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Storgård. Hovedbyggn brant 2003, Ny bygges
KM-7	Hvam	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi. Jordbrukslandskap med inn- og utmark mellom elv og lavfjell. 34 lokaliteter med arkeologi.
KM-9	Brårud	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi. Elvelandskap med vannvei og «landevei». Gravfelt og mulig kultsted på Horgen.

237	EIDSVOLL			
2a	Feiring nord: Torgunrud		Grøntstruktur Romerike	Bebyggelse i tilknytn. til gruvedrift, sagbruk og mølle. Jordbrukslandskap, gårdstun
2b	Feiring nord: Feiring jernverk		Grøntstruktur Romerike	Jernverk anlagt på 1600-t. Masovner og ruiner bevart
5	Morskogen: Skrårud		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Gårdstun.
6	Morskogen: Ulvin		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap. Gårdstun.
11	Ørbekk		Grøntstruktur Romerike. Nasj. reg. kulturlandskap	Grend med småbruk. Jordbrukslandskap, beiter, slåttenger, rydningsrøyer
14	Minnesund		Grøntstruktur Romerike	Sundsted, gjestgiveri, jernbanebru, stasjon, Mjøs-samlingene
15a	Gullverket		Grøntstruktur Romerike	Industrisamfunn, gruvedrift etter gull fra 1759. Ruiner: Laboratoriet på Knoffsløkken bevart.
15b				
19a	Eidsvollen (Eidsvoll kirke – Eidsvollbakken)	KML: kirke KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Tingsted, middelalderkirke fredet, prestegård, oldtidsvei, Eidsvoll bad
19b	Mork gård	KML: sidebygn	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap med raviner. Gårdstun.
19	Eidsvoll stasjon – Bårlidalen	PBL § 25.6	Grøntstruktur Romerike	Stasjon på Hovedbanen fra 1854. Industrimiljø tilknyttet Eidsvoll verk
22a	Eidsvoll Verk: Eidsvollsbygningen og Eidsvoll Verk	PBL § 25.6	Grøntstruktur Romerike	Storgård, industrisamfunn, arbeidermiljø, Riksforsamling 1814
22b	Eidsvoll Verk: Bønsdalen		Grøntstruktur Romerike	Industrimiljø, fabrikkbygninger, arbeiderboliger. Ravinelandskap
22c	Eidsvoll Verk: Bråtenveien og Sagmoen		Grøntstruktur Romerike	Småbruk eid av arbeidere på Eidsvoll Verk
22d	Eidsvoll Verk: Berger Bruk		Grøntstruktur Romerike	Gårdsbruk, tidl. industri.
28	Elvelandskapet langs nordsiden av Rissa	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gårdstun, oldtidsvei.
238	NANNESTAD			
7a	Bjerke kirke med omgivelser	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke Jordbrukslandskap, flere gårder
7b	Kringlerdalen, sørsiden av Leira		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gårder: Mølleruiner, meieri, butikk,
8b	Kringlerdalen, vestsiden av Leira		Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gårder: fløterhytte, gamle veifar
8a	Sø-Kringler	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Dobbelttun med 1800-talls bygn. Gravhauger. Jordbrukslandskap
10a	Nannestad sentrum, syd	KML: kirke KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Middelalderkirke, fredet. Prestegård, gårder, husmannspl. Gravhaug. Se også KM-2.
10b	Låke, Hafstad, Homle, Færstad, Heggeli	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, gamle gårder: Lensmannsgård, skysstasj. Slag i 1240. Se også KM-2.
12a	Kulturaksen, Gardermoen vest: Vigsteinmoen	KML: arkeologi	Grøntstruktur Romerike	Gravhauger; Vigsteinen. Se også KM-6
12b	Kulturaksen, Gardermoen vest:		Grøntstruktur Romerike	Gravhauger slettet på Travbanen. Gårdstun. Se også KM-6
12c	Kulturaksen, Gardermoen vest: Granvollen – Ullensaker grense		Grøntstruktur Romerike	Gårdstun. Moreppen gamle skole. Se også KM-6

13	Ukustadøya og Nordre Eik		Grønstruktur Romerike. Nasj. reg. kulturlandskap..	Jordbrukslandskap, kjerneområde i ravinelandskapet. Gårdstun med trad. driftsformer og byggeskikk.
14a	Holter kirke	KML: kirke KML: arkeologi	Grønstruktur Romerike	Middelalderkirkested, fredet kirke fra 1600-t. Jordbrukslandskap. gårdstun
14b	Området omkranser Holter kirke		Grønstruktur Romerike	Jordbrukslandskap, kjerneområde i ravinelandskapet, gårdstun. Grendesenter
KM-2	Nannestad	KML: arkeologi	Grønstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi. Ravine- og bakkelandskap med landskapsdominerende arkeologi og agrare kulturminner.
KM-5	Bergermoen	KML: arkeologi	Grønstruktur Romerike	Kulturmiljø med arkeologi. Mangefasettert landskap med utmarks- og innmarksminner.
239	HURDAL			
1	Skrukkeli: Vollenga og Rugrota		Grønstruktur Romerike. Nasj. reg. kulturlandskap.	Jordbrukslandskap, gårdstun med trad. driftsformer og byggeskikk.
4	Flaen		Grønstruktur Romerike	Storgård med hovedbygning i empirestil
7	Hurdal Verk		Grønstruktur Romerike	Tidl. glassverk og storgård («herregods»). Folkehøgskole
9	Øvre Rognestad		Grønstruktur Romerike. Nasj. reg. kulturlandskap.	Jordbrukslandskap. Grend med gårdsbruk, trad. driftsformer
13	Hurdal kirke med omgivelser	PBL. § 25.6 KML: arkeologi	Grønstruktur Romerike	Middelalderkirkested, listeført kirke. Prestegård. Ulvegraver
	Knaisetra		Nasj. reg. kulturlandskap	Seteranlegg. Den største og best bevarte setervollen i Akershus

Arkeologi i tabellen er en forkortelse for arkeologiske kulturminner eldre enn 1537 (automatisk fredet). Kan omfatte kulturminner knyttet til en eller flere av de arkeologiske periodene steinalder, bronsealder, jernalder og middelalder.

FORKLARING TIL OVERSIKTEN:

Oversikten viser i hovedsak større områder av nasjonal og/eller regional verdi. Verdifulle enkeltobjekter og anlegg er ikke listet opp. Ikke alle områder regulert til spesialområde bevaring iht plan- og bygningsloven § 25.6 er tatt med i dette registeret, fordi oversikten forløpig er mangelfull. Nærmere beskrivelse og verdivurdering av områdene finnes i dokumentene som er nevnt nedenfor.

For områder som pr. i dag ikke har noe juridisk vern, innebærer denne oversikten kun en vurdering av verneverdi, og betyr ikke at områdene er båndlagt. Framtidig arealbruk og utnyttelse må behandles gjennom ordinære planprosesser, eventuelt gjennom fredningsprosesser dersom det er aktuelt.

Oversikten bygger på bl.a. følgende planer, registreringer og prosjekter:

GRØNTSTRUKTUR ROMERIKE. FMOA OG AFK, SLUTTRAPPORT JUNI 2002

Overordnet grøntstruktur på Romerike innenfor temaene friluftsliv, biologisk mangfold, kulturlandskap/kulturmiljø og jordvern. Kulturlandskap/kulturmiljø er inndelt i følgende områder:

- Kulturmiljøer med arkeologiske kulturminner (KM): På temakartet er det avmerket ni områder / landskap som inneholder komplekse sett av kulturminner fra før 1537 som samlet har stor nasjonal verdi.
- Kulturmiljøer/kulturlandskap med kulturminner fra nyere tid: Temakartet omfatter områder/landskap som i hovedsak ligger innenfor jordbrukets åpne landskap, men områder med tekniske og industrielle kulturminner og veifar er også vurdert. Områdene er inndelt i følgende kategorier:

► Oversikten er en sammenstilling av mange ulike registreringer utført gjennom mange år.

- KMNRV: Kulturmiljø av nasjonal og regional interesse.
- SKL: Sammenhengende kulturlandskap, langs vassdrag og i jordbruksområder.
- KMLV: Sammenhengende kulturmiljø av lokal verdi.

I denne tabellen er kun områder av *nasjonal/regional* verdi listet opp, men på kartet er også kulturmiljøer av lokal verdi og sammenhengende kulturlandskap avmerket (med grønn skravor, men ikke nummerert). I tabell og kart er det brukt samme nummer som områdene har i Grønstruktur Romerike.

KULTURLANDSKAP I FOLLO – REGISTRERING OG VERDIVURDERING. AFK, SLUTTRAPPORT 2007
Registrering og verdivurdering av kulturlandskap med fokus på kulturminnespektet. Det er lagt vekt på jordbrukets kulturlandskap, men rapporten berører også temaene kystkultur, kirkesteder, skogbruksdrift, industri og samferdsel. Områdene er inndelt i følgende kategorier:

- Områder med regional og/eller nasjonal interesse.
- Andre verdifulle kulturlandskapsområder (lokal verdi)
- Landskap/kulturmiljø med viktige, sammenhengende arkeologiske funn eller stort potensial for funn.

I denne tabellen er kun områder av *nasjonal/regional* verdi tatt med. På kartet er også andre verdifulle kulturlandskapsområder (lokal verdi) avmerket (med grønn skravor, men ikke nummerert). Videre er landskap/kulturmiljø med arkeologiske funn/potensial for funn avmerket på kartet, men ikke nummerert. Arkeologien er beskrevet under de nummererte områdene. I tabell og kart er det brukt samme nummer som områdene har i Kulturlandskap i Follo.

ASKER OG BÆRUM – KOMMUNEPLANENES AREALDEL OG KOMMUNALE KULTURMINNEVERNPLANER
I Asker og Bærum er det ikke foretatt tilsvarende regional kartlegging og vurdering av kulturmiljøer og kulturlandskap som i Follo og på Romerike, men kommunene har gjennomført egne vurderinger av kulturmiljøer og kulturlandskap som er lagt inn i denne oversikten. Dette er områder som også fylkeskommunen i uttalelser til planer og tiltak har vurdert som verdifulle, og kan således vurderes å være av *nasjonal/regional* verdi. I tabell og kart er det brukt samme nummer som områdene har i kulturminnevernplanene. Følgende områder er tatt med i denne tabellen:

- *Asker*: Prioriterte områder med stort kulturhistorisk innhold. Avmerket i kommuneplanens arealdel og beskrevet i kulturminnevernplanen.
- *Bærum*: 5 kulturlandskap med spesiell høy verneverdi. 12 spesielle kulturvernområder, høyest prioritet. Avmerket i vedlegg til kommuneplanens arealdel og beskrevet i kulturminnevernplanen.

NASJONAL REGISTRERING AV VERDIFULLE KULTURLANDSKAP. FMOA, 1994

Prosjekt som prioriterte verdifulle kulturlandskap med biologiske/økologiske og kulturhistoriske verdier i hvert fylke. I prioriteringen av områder i Oslo og Akershus ble det lagt vekt på biologiske verdier. I Oslo og Akershus ble 16 områder prioritert – 3 i Oslo og 13 i Akershus.

LANDSKAPSVERNOMRÅDER. FMOA / DN

Områder vernet etter naturvernloven. Kart over verneområder i Oslo – Akershus utarbeidet av FMOA 2002 viser bl.a. landskapsvernområder, som er vernet pga av egenartet eller vakkert natur – eller kulturlandskap. Områder med store kulturhistoriske verdier er tatt med i denne tabellen.

FREDNINGSLISTE OVER VEDTAKSFREDETE OG FORSKRIFTSFREDETE KULTURMINNER MED HJEMMEL I KML

Informasjon hentet fra Askeladden, Riksantikvaren. Se egen tabell i kapittel 8.2.3.1.

Fredete, verneverdige og listeførte kirker i Akershus som skal behandles av Riksantikvaren
Informasjon hentet fra Askeladden, Riksantikvaren. Se egen tabell i kapittel 8.2.3.2.

STATENS KULTURHISTORISKE EIENDOMMER OG LANDSVERNEPLANER

Informasjon hentet fra de ulike landsverneplaner. Se egen tabell i kapittel 8.2.3.3.

8.2.2 Arkeologiske perioder med eksempler på funnsteder

Periode	Underperiode	Kulturminnetyper	Eksempler på funnsteder i Akershus
Steinalder	Eldre steinalder Tidlig mesolitikum 9500-8200 f.Kr. Mellomesolitikum 8200-6300 f.Kr. Senmesolitikum 6300-4000 f.Kr. Yngre steinalder Tidligneolitikum (TN) 4000-2800 f.Kr. Mellomneolitikum (MN) 2800-2400 f.Kr. Senneolitikum (SN) 2400-1750 f.Kr.	Boplasser med flintredskaper og avfall etter redskaps- produksjon Ildsteder Keramikk Introduksjon av jordbruk	Stunner i Ski funn av steinalderboplass fra tidlig mesolitisk tid antatt alder ca. 9200-8800 f.Kr. Nøstvet i Ås, tidlig til senmesolitisk har gitt navn til egen fase i steinalder. Skoklefall på Nesodden, funn av kjøkkenmødding med godt bevart organisk materiale som fiskebein, storfugl, bever og fiskekroker av bein. Boplassen dateres til ca. 5950 f.Kr.
Bronsealder	Deles i perioder Eldre bronsealder Periode I-III 1750-1100 f.Kr. Yngre bronsealder Periode IV-VI 1100-500 f.Kr.	Stolpehull etter langhus Gravhauger Gravrøyser Rydningrøyser Helleristninger Flintdolker og -sigder	Stolpebårne hus på Haug i Ullensaker. Gravrøys på Jong i Bærum med funn av to graver med barberkniver og stein med helleristning Dalbo i Bærum. Helleristninger som viser utviklingstrekk av båt teknologi. Mest oppsiktsvekkende er funnet av skipsristning med årer. En del av ristningene kan ha vært ristet i før-romersk jernalder
Jernalder	Eldre jernalder Før-romersk jernalder 500-0 f.Kr. Romertid 0-400 e.Kr. Folkevandringstid 400-ca. 570 e.Kr. Yngre jernalder Merovingertid ca. 570-800 e.Kr. Vikingtid 800-ca. 1030 e.Kr.	Flatmarksgraver; gravhauger og -røyser Bosetningsspor som stolpehull etter langhus, kokegroper, ildsteder Rydningrøyser Åkerreiner Ardspor Kleberbrudd Veifar Bygdeborger Offerfunn Nausttuft Hellere Stokkebåt	Gravfeltet på Tanum i Bærum, Asak i Skedsmo, Kråkstad i Ski, Randem i Vestby, Vardehaug i Ski, ved Asker kirke i Asker. Det finnes 37 bygdeborger i Akershus: 17 i Romerike, 12 i Follo og 8 i Asker og Bærum Skandinavias største gravhaug, Raknehaugen i Ullensaker Kleberbrudd i bl.a. Nes, Sørums og Fet. Jernaldergården Moer i Ås Stokkebåten i Sørums
Middelalder	Tidlig middelalder 1030 – 1240 e.Kr. Høymiddelalder 1240-1350 e.Kr. Seinmiddelalder 1350-1537 e.Kr.	Tufter Rydningrøyser Åkerreiner Kirker Veifar Fangstanlegg	Det er 12 middelalderkirker i Akershus. Kirkeruinen på Nes på Romerike og Asak i Skedsmo Bispeveien i Bærum, Oldtidsveien i Oppegård og Farseggen i Skedsmo Pilgrimsleden
Etter-reformatorisk tid	Nyere tid 1537-	Tufter og husmannsplasser Rydningrøyser Steingarder Kalkovner Isdammer Kalkovner Veifar Kull- og tjæremiler	Tufter og ruiner er ikke automatisk fredet, men har en «arkeologisk karakter». Ingen kalkovner er automatisk fredet, men antallet middelalderkirker murt med kalk tilsier at en del kalkovner kan være fra middelalderen Kongeveier gjennom Follo, gjennom Asker og Bærum og på Romerike

8.2.3 Registrerte arkeologiske kulturminner fordelt på kommuner (kart B)										
Kommune	Gravminner/ gravfelt	Bygdeborg	Fossile dyrkningsspor	Fangstgrop	Bosetnings-/aktivitetsområde	Funnsteds	Bergkunst	Middelalderkirkegårder	Annet	Totalt antall lokaliteter
Bærum	50	5	40	1	34	32	11	2	182	357
Asker	84	3	28	1	48	20	0	1	106	291
Vestby	153	1	11	3	76	27	5	3	153	432
Ski	114	2	0	4	25	18	7	3	50	223
Ås	133	2	8	0	159	29	5	2	107	445
Frogn	57	2	6	3	56	34	11	1	146	316
Nesodden	4	0	0	0	3	5	0	1	21	34
Oppegård	3	1	0	1	23	7	0	1	53	89
Enebakk	23	4	3	5	8	9	0	1	27	80
Sørum	60	3	1	7	18	36	1	5	39	170
Fet	32	1	0	2	12	23	0	3	26	99
Rælingen	5	0	1	0	2	5	0	1	21	35
Lørenskog	11	0	0	0	7	6	0	1	31	56
Skedsmo	17	3	3	1	3	6	0	2	17	52
Nittedal	3	0	2	1	14	4	0	2	36	62
Gjerdrum	18	0	0	0	1	14	0	2	18	53
Aurskog-Høland	94	3	8	29	9	19	0	2	72	236
Ullensaker	90	1	1	7	24	67	0	5	219	414
Nes	93	2	1	14	39	32	0	6	64	251
Eidsvoll	108	3	5	34	35	30	0	2	149	366
Nannestad	80	1	0	73	39	21	0	4	262	480
Hurdal	11	0	0	58	3	6	0	1	51	130
Sum lokaliteter Akershus	1243	37	118	244	638	450	40	51	1850	4671

FORKLARING TIL OVERSIKTEN:

Tallene i oversikten er hentet fra den offisielle kulturminnedatabasen Askeladden (siden februar 2004). Tallene gjenspeiler situasjonen i Akershus pr. februar 2007. Skjevheten mellom regionene i antall funn gjenspeiler hva som er registrert, og ikke hva som faktisk finnes. Kulturminnene er ikke sortert i forhold til vernestatus, så de omfatter både automatisk fredete og nyere tids lokaliteter. Hovedtyngden av nyere tids kulturminner ligger imidlertid under kategorien «Annet». En **lokalitet** kan omfatte flere **enkeltninner**. Et gravfelt kan for eksempel bestå av flere gravhauger og –røyser, samt veifar, rydningsrøyser, kokegropes osv. I Askeladden er det for Akershus registrert 10 884 enkeltninner. Tallet er økende ettersom det stadig gjøres nye registreringer. Antall lokaliteter har økt fra 3813 i februar 2004. Antall enkeltninner har i tiden februar 2004 til april 2007 økt fra 8406 til 10 884, mao en økning på 29,5 %.

8.2.4 Vedtaksfredete og forskriftsfredete bygninger, anlegg og områder (kart C)

Områdets eller eiendommens navn	Eier	Fredet når	Fredningen omfatter
BÆRUM			
Ankerveien	Privat	V: 1962	Vei – ca. 1 km
Bærums verk	AS	V: 1939	Bolig – hovedbygning Vaktbygning – portstue Gjestgiveri, «Diget» Kontor
Høvik søndre	AS	V: 1939	Bolig – hovedbygning
Kjørbu (Kjørbo)	Annen	V: 1939	Interiør – kamin
Løkeberg øvre	Privat	V: 1939	Bolig – hovedbygning
Malmskrivergården	AS	V: 1973	Bolig/kontor – hovedbygning. Uthus Uthus
Vinsvoll-loftet	Privat	V: 1941	Loft
Vøyen vestre (Vøien)	Kommunen	V: 1939	Bolig – hovedbygning Stabbur Uthus
Vøyen østre (Wøien)	Kommunen	V: 1939	Bolig – Hovedbygning Bolig – sidebygning
Fornebu hovedgård	AS	F: 2002	Bolig
Ringstadbekk	AS	F: 2003	Bolig/skole – «Slottet» Skole Stabbur
ASKER			
Asker prestegård	Staten	V: 1991	Bolig – hovedbygning Bolig – drengestue Stabbur Driftsbygning Lysthus
Heggedal hovedgård	Privat/Stiftelse	V: 1975	Bolig – hovedbygning
Hvalstad øvre (Asker museum)	Kommunen	V: 1941	Loft Stabbur
Hvalstrand bad	Kommunen	V: 1994	Restaurant/kafe Stupetårn Leskur – uværsskur Røde Kors-kiosk Kontor – «Direksjonen» Billett-kiosk Området rundt bygning.
Kalkovn i Sandbukta, Brønnøya		V: 1999	Kalkovn
Labråten	Kommunen	V: 1997	Bolig/kunstnerbolig Uthus Bryggerhus Området rundt bygning.
Asker NIKE-batteri	Staten	F: 2004	1 Vaktbygning 4 Annen bygningsart 3 Teknisk diverse 1 Vognhus 1 Skytterstilling
Esvika	Kommunen	F: 2006	Hovedbygning Kjøkkenbygning, Mellombygning Uthusbygning Området rundt

VESTBY			
Jonsrud østre – Wesselstua	Kommunen	V: 1946	Bolig/Kunstnerbolig
Spinderigården	Privat	V: 1923	Hovedbygning
Stoltenberggården	Privat	V: 1923	Hovedbygning
Thornegården	Privat	V: 1923	Hovedbygning
Vestby prestegård	Kommunen	V: 1991	Bolig – hovedbygning Bolig – forpakterbolig Stabbur
SKI			
Kråkstad prestegård	Staten	V: 1991	Bolig – hovedbygning Telthus
Ski magasinleir	Staten	F: 2004	Lager Garasje Garasje
ÅS			
-			
FROGN			
Oslo brannfunksjonærers feriehem Sandviken, Digerud	Privat	V: 1995	9 Hytter Bolig – våningshus Uthus Naust – båthus Området rundt bygn.
Elle tåkeklokke	Museum	V: 1997	Tåkeklokke Området rundt bygn.
Froen herregård	Privat	V: 1923	Bolig – hovedbygning Vaktbygning – portstue Vaktbygning – portstue
Hospitalet	Kommunen	V: 1924	Hospital/sykehjem
Solgry – Skrivergården	AS	V: 1924	Bolig/kontor
Søndre Langåra tåkeklokke	Staten	V: 1997	Tåkeklokke Bolig Uthus med do Naust Området rundt bygn.
NESODDEN			
Området rundt Nesodden kirke og prestegård		V:	Området rundt kirken og prestegården
OPPEGÅRD			
-			
ENEBAKK			
Børter gård	Privat	V: 1923	Bolig – våningshus
Enebakk prestegård	Staten	V: 1991	Bolig – hovedbygning
Engerholm	Kommunen	V: 1999	Bolig – våningshus Låve/fjøs/grisehus Uthus – vedskjul Utedo Området rundt bygn.
SØRUM			
Urskog-Hølandsbanen -Tertitten	Stiftelse	V: 1982	Skinnegang – ca. 3 km, inkl. tekniske innretninger og bygninger
Vilberg øvre	Privat	V: 1924	Bolig – hovedbygning

FET			
Fetsund lenser	Staten/ Kommunen/ /Stiftelse	V: 1989	Sorteringsanlegg for fløtingstømmer: 25 objekter: 1 Tårn/Materialbod 2 Materialbod 2 Hvilerom/kantine 1 Smie 2 Teknisk diverse 1 Kai/brygge 1 Annen bygningsart 3 Verksted 1 Ukjent 1 Kontor 2 Bolig 1 Fjøs/stall/Vognhus 2 Lager 1 Produksjonslokale 1 Verksted/Materialbod 3 Arbeiderbolig/Bolig Området rundt bygn. på land og i vann
Fetsund stasjon	AS	V: 1996	Stasjonsbygning Godsbygning Lager – «Sparebua» Området rundt bygn.
Gan gård	Privat	V: 1923	Bolig – hovedbygning
Søndre Bye	Privat	V: 1941	Bolig – hovedbygning
Fetsund batteri	Staten	F: 2004	Uthus/skjul Bur/stabbur/loft Lager Lager
Høgås fort	Staten	F: 2004	Forsvarsverk/installasjon
RÆLINGEN			
-			
LØRENSKOG			
-			
SKEDSMO			
Skedsmo prestegård	Staten	V: 1992	Bolig – hovedbygning Stabbur Bolig – sidebygning
Lahaugmoen	Staten (solgt?)	F: 2004	Vaktbygning Hvilerom/kantine Kontor Museum
NITTEDAL			
Markerud	Privat	V: 1923	Bolig – hovedbygning
GJERDRUM			
-			
AURSKOG-HØLAND			
Aurskog prestegård	AS	V: 1991	Bolig – hovedbygning Bolig – forpakterbolig Stabbur/kornmagasin

ULLENSAKER			
Dragvoll vokterbolig	AS	V: 1998	Bolig – vokterbolig Uthus Området rundt bygn.
Jessheim stasjon	AS	V: 1996	Stasjonsbygning
Nordre Hovin	Privat	V: 1923	Bolig – hovedbygning
Ullensaker prestegård	Staten	V: 1992	Bolig – hovedbygning Stabbur
Hauersetser lager	Staten	F: 2004	52 objekter: 45 Lager 3 Annen bygningsart 2 Uthus/skjul 1 Kontor/Garasje 1 Teknisk diverse
NES			
Nes prestegård	Staten	V: 1991	Bolig – hovedbygning Stabbur
Seterstøa jernbanestasjon	AS	V: 1996	Stasjonsbygning Godsbygning Området rundt bygn.
Store Hvam	AFK	V: 1923	Bolig – hovedbygning (sval)
(Gamle Hvam museum)			Bolig – hovedbygning Fjøs – steinfjøs Låve m/stall Stabbur
EIDSVOLL			
Dal stasjon	AS	V: 1996	Godsbygning Skinnegang utenfor godsbygningen
Mork gård	Privat	V: 2004	Bolig – «Gamlebygningen»
NANNESTAD			
-			
HURDAL			
-			

FORKLARING TIL OVERSIKTEN:

Vedtaksfredet (V) = Fredet etter vedtak med hjemmel i Lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50, eller etter eldre lover som denne avløste.

Forskriftsfredet (F) = Byggverk og anlegg i statens eie som det er vedtatt forskrift om fredning av. Hvis byggverk eller anlegget selges ut av statens eie skal fredningen tinglyses.

I Akershus er 132 kulturminner vedtatt fredet etter Lov om bygningsfredning av 1920 eller den senere Lov om kulturminner av 1978. Disse er fordelt på 53 eiendommer og ligger i 14 av fylkets 22 kommuner.

I tillegg er 78 objekter fordelt på 8 eiendommer forskriftsfredet, dvs vedtatt fredet ved forskrift med hjemmel i Lov om kulturminner § 22a. Dette er statlige eiendommer som bl.a. skal avhendes eller er blitt avhendet.

Fredningsarkivet inneholder historisk data, tegninger, bilder og andre opplysninger om den enkelte bygning/det enkelte anlegg. Fredningsregisteret ligger i den offisielle kulturminne-databasen *Askeladden*.

8.2.5 Fredete og listeførte kirker i Akershus (kart C)

Kommune	Kirkens navn	Datering	Arkitekt	Planform	Materiale	Konstruksjon	Vernekategori
Bærum	Haslum	Middelalder		Korskirke	Stein	Mur	1
	Tanum	Middelalder		Langkirke	Stein	Mur	1
	Bryn	1861	Holtermann P H	Langkirke	Tegl	Mur	3
	Høvik	1898	Nissen H	Korskirke	Tegl	Mur	3
	Snarøya	1968	Østbye O og Hille H	Langkirke	Betong	Mur	3
	Østerås	1974	Kippenes V og Krishna A	Vifteplan/ sirkelplan	Tegl	Mur	3
Asker	Asker	1879	Nordan J W	Langkirke	Tegl	Mur	3
	Holmen	1965	Knutsen K	Langkirke	Betong	Mur	3
Vestby	Vestby	1885	Nissen H og Munthe H	Langkirke	Tegl	Mur	3
	Hvitsten	1903	Sundby H	Langkirke	Tre	Bindingsverk	3
Ski	Kråkstad	Middelalder		Langkirke	Stein	Mur	1
	Ski	Middelalder		Langkirke	Stein	Mur	1
	Siggerud	1905	Sinding Larsen H	Langkirke	Tre	laft	3
Ås	Nordby 2	1827		Langkirke	Tre	Laft	2
	Ås	1867	Nordan J W	Langkirke	Tegl	Mur	3
	Kroer	1925	Sund H	Langkirke	Tre	Laft	3
Frogn	Drøbak	1776		Korskirke	Tre	Laft	2
Nesodden	Nesodden	Middelalder		Langkirke	Stein	Mur	1
Oppegård	Oppegård	1876	Keitel A	Langkirke	Tre	Laft	3
Enebakk	Enebakk	Middelalder		Langkirke	Stein	Mur	1
	Mari kirke	1761		Langkirke	Tre	Laft	2
Sørum	Sørum	Middelalder		Langkirke	Stein	Mur	1
	Frogner	Middelalder; 1981		Langkirke	Stein	Mur	1
	Frogner	1925	Stein O	Langkirke	Tre	Reisverk	3
Fet	Fet	1890	Schüssler G	Korskirke	Tre	Bindingsverk	3
Rælingen	Rælingen	1828	Paulsen B	Langkirke	Tre	Laft	2
Lørenskog	Lørenskog	Middelalder		Langkirke	Stein	Mur	1
Skedsmo	Skedsmo	Middelalder		Langkirke- korskirke	Stein	Mur	1
	Strømmen	1929	Olson O	Langkirke	Stein	Mur	3
	Lillestrøm	1935	Morseth D	Langkirke	Betong	Mur	3
Nittedal	Hakadal	ca. 1600		Langkirke	Tre	Laft	1
	Nittedal	1869	Nordan J W	Langkirke	Tre	Bindingsverk	3
Gjerdrum	Gjerdrum	1686	Gulbrandsen (1859-61)	Korskirke	Tre	Laft	2
	Heni	1864		Langkirke	Tre	Laft	3
Aurskog-Høland	Aurskog	1882	Schønheyder O	Langkirke	Tre	Bindingsverk	3
	Løken	1883	Furuholmen A C, Nordan J W	Langkirke	Tre	Bindingsverk	3

Ullensaker	Hovin	1695		Korskirke	Tre	Laft	2
	Furuset	1879	Nissen H	Langkirke	Tegl	Mur	3
	Ullensaker	1958	Arneberg A og P Solemslie	Langkirke	Betong	Mur	3
Nes	Fenstad	1703		Korskirke	Tre	Laft	2
	Udenes	1708		Korskirke	Tre	Laft	2
	Nes	1860	Holtermann P H	Langkirke	Tegl	Mur	3
Eidsvoll	Eidsvoll	Middelalder		Korskirke	Stein	Mur	1
	Langset	1859	Grosch Chr C	Langkirke	Tre	Laft	2
	Feiring	1875	Johnsen G	Langkirke	Tre	Laft	3

FORKLARING TIL OVERSIKTEN:

Oversikten er basert på kirkelisten fra Riksantikvaren. Kirkene i Akershus ligger under henholdsvis Oslo (Asker og Bærum) og Borg (øvrige kommuner) bispedømmer.

VERNEKATEGORI

- 1. Fredete:** Alle kirker oppført før 1650 er automatisk fredet og skal derfor behandles etter både kirkeloven og kulturminneloven. Vedtak etter kulturminneloven fattes av Riksantikvaren.
- 2. Listeførte:** Alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 er listeført. Saker som angår disse skal til Riksantikvaren for rådgivning før det fattes vedtak av kirkelig myndighet etter kirkeloven.
- 3. Listeførte:** En rekke kirker oppført etter 1850 er listeført. Saker som angår disse skal til Riksantikvaren for rådgivning før det fattes vedtak av kirkelig myndighet etter kirkeloven.

Rutiner og saksbehandlingsregler for forvaltning av kirker på denne listen, samt kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø finnes i:

Rundskriv T-3/2000:

«Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø.»

Med bakgrunn i kirkeloven, gravferdsloven og kulturminneloven gir KUFU og MD regler og veiledning for hvordan kirkens kulturminner skal forvaltes. Omfatter kirker, kirkegårder m.v. tilknyttet Den norske kirke.

Mer informasjon om kirker finnes hos www.riksantikvaren.no under Råd og veiledning – for kirkeverger og menighetsråd.

8.2.6 Statens kulturhistoriske eiendommer og landsverneplaner (kart D)

Verneplan/liste – Eiendom	Kommune	Type kulturminne (byggeår, etableringsår etc.)	Status i dag
STATENS LISTEFØRTE BYGNINGER (1933-34)			
Nasjonalmonumenter:			
Eidsvollsbygningen	Eidsvoll	Hovedbygningen på Eidsvoll verk	1
Prestegårder:			
Vestby prestegård	Vestby	Hovedbygning	2
Kråkstad prestegård	Ski	Hovedbygning	2
Syverud prestegård	Ås	Hovedbygning (revet)	5
Nesodden prestegård	Nesodden	Stabbur	1
Aur prestegård	Aurskog-Høland	Forpakterbolig Stabbur	2 2
Løken prestegård	Aurskog-Høland	Hovedbygning	1
Enebakk prestegård	Enebakk	Hovedbygning	2
Sørum prestegård	Sørum	Hovedbygning Stabbur	1 1
Ullensaker prestegård	Ullensaker	Hovedbygning	2
Nes prestegård	Nes	Hovedbygning Stabbur Kapellgård	2 2 1
Nannestad prestegård	Nannestad	Hovedbygning	1
Hurdal prestegård	Hurdal	Hovedbygning Stabbur	1 1
Asker prestegård	Asker	Hovedbygning Fjøs Potetkjeller Forpakterbolig Lysthus	2 2 1 2 2
Forskningens og undervisningsvesenets bygninger:			
Norges Landbrukshøgskole	Ås	Telthus (revet) Kornbod/arbeiderbolig (revet) Hovedbygning Vollebæk	5 5 1
Statens husflidsskole på Blaker skanse	Sørum	Hovedbygning/kommandantbolig Magasinet Artillerihus Krutthus	1 1 1 1
Statens Småbrukslærerskole på Sem	Asker	Hovedbygning Bryggerhus	1 1
Bjerke, Bærums skolehjem for forsømte piker	Bærum	Kjøkkenbygning Bryggerhus	1 1
Statens lærerinneskole i husstell på Stabekk	Bærum	Tidl. hovedbygning «Slottet»	2
Fyr:			
Steilene fyr	Nesodden	Den gamle fyrbygning Det eldste beboelseshus Naust fra anleggstiden	1 1 1
VERNEPLAN FOR JERNBANEBYGNINGER. NSB			
Valgt ut for fredning:			
Dragvold vokterbolig, Hovedbanen	Ullensaker	Vokterbolig Fjøs/uthus	2 2
Jessheim stasjon, Hovedbanen	Ullensaker	Stasjonsbygning	2

Dal godshus, Hovedbanen	Eidsvoll	Godshus	2
Fetsund stasjon, Kongsvingerbanen	Fet	Stasjonsbygning Godshus Sparebua Området med perrong og stasjonspark	2 2 2 2
Seterstøa stasjon, Kongsvingerbanen	Nes	Stasjonsbygning Godshus med hestebom Området med hageanlegg	2 2 2
Valgt ut for vern:			
Strømmen stasjon, Hovedbanen	Skedsmo	Stasjonsbygning Privet	3? 3?
Lillestrøm stasjon, Hovedbanen	Skedsmo	Stasjonsbygning Plattformoverdekninger Spor 2+3 og spor 4+5 Lagerbygg Lokstall	4 3? 3? 3? 3?
Eidsvoll stasjon, Hovedbanen	Eidsvoll	Stasjonsbygning Godshus Lokstall	4 3? 3?
Bjørkelangen stasjon, Urskog-Hølandsbanen	Aurskog-Høland	Stasjonsbygning Vanntårn	3? 3?
Morskogen, Eidsvoll-Dombåsbanen	Eidsvoll	Fritidshus/vokterbolig	3
Kråkstad stasjon, Østfoldbanen – østre linje	Ski	Stasjonsbygning Privet	4 4
Stabekk stasjon, Drammensbanen	Bærum	Gammel stasjonsbygning	3
Sandvika stasjon, Drammensbanen	Bærum	Gammel stasjonsbygning Stillverkshus	4? 3?
Hvalstad stasjon, Drammensbanen	Asker	Gammel stasjonsbygning Ekspedisjonsbygning	3? 3?
Asker transformatorstasjon, Drammensbanen	Asker	Trafo/omformerstasjon	3?
NASJONAL VERNEPLAN FOR KULTURMINNER I JERNBANEN			
Hele sterkninger, vern ved fredning:			
Urskog-Hølandsbanen, Sørumsand- Fossum	Sørum	3,7 km museumsbane med bygninger er fredet. Damp, smalsporet (tertiær).	2
Hele sterkninger, vern ved tradisjonsbasert formingsveileder:			
Kongsvingerbanen, Lillestrøm – Riksgrensen	Fet Sørum Nes	Norges første mellomriksbane. Elek- trisk, første normalspor, Verdifulle sveitserstilstasj. og Fetsund bro. Fetsund og Seterstøa st. er fredet	3 3 2
Gjøvikbanen, Grefsen – Gjøvik	Nittedal	Elektrisk, normalspor. Stasjonsbygninger tegnet av Paul Due	3
Objekter og miljøer:			
Bøn stasjon, Hovedbanen	Eidsvoll	Stasjon bevart med en komplett samling bygninger: Stasjonsbygning, privat/uthus, platt- former, godshus m/ramper og spor, garasje, sidespor m/tømmerkran, landskapsrom.	3
Bønsparsellen, Hovedbanen	Eidsvoll	Nedlagt jernbanetrasé. De eldste steinhvelvbroene på det norske jernbanenettet, og landets første jernbanetunnel.	3
Hølenviadukten, Østfoldbanen – vestre linje	Vestby	Jernbanebro over elva Sâna, pendel- pilarbro i stål. På nedlagt jernbane- trasé.	4

HISTORISK LINJER. VERNEPLAN FOR TELENORS BYGNINGER OG INSTALLASJONER			
Nordby kabelhus	Ås	Et av de første fjernkabelhusene, 1924/25	3
Enebakkneset sentral	Fet	Automatisk telefonsentral, 1946. Flyttet til Norsk Vegmuseum.	3
Kråkstad sentral	Ski	Automatisk telefonsentral, 1970	3
Rakeie sentral	Nes	Automatisk telefonsentral, 1960. Flyttet til Norsk Folkemuseum?	3
Smie på Stabekk, Gamle Drammensvei 25	Bærum	Komplett smie, 1924.	3
Aurskog fjernkabelager	Aurskog-Høland	Beredskapslager for reservekabel, 1964.	3
Åvlien (Ovlien) automatiske telefonsentral på Nordre Mangen	Aurskog-Høland	Automatisk telefonsentral, 1960	
Privat telefonkiosk på Nesodden	Nesodden	Sekskantet telefonkiosk i sveitserstil	3
Den røde telefonkiosken	Hele landet	Telefonkiosk tegnet av arkitekt Georg Fasting i 1933. Utarbeides egen verneplan.	3
NORSKE FYR. NASJONAL VERNEPLAN FOR FYRSTASJONER			
Elle tåkeklokke	Frogn	Tåkeklokke, 1911	2
Søndre Langåra tåkeklokke	Frogn	Tåkeklokke, 1896	2
LANDSVERNEPLAN FOR FORSVARET – VERNEPLAN FOR EIENDOMMER, BYGNINGER OG ANLEGG			
Stjernås siktestasjon	Vestby	Siktestasjon (orografstasj), 1908. Knyttet til Oscarsborg festning	3
Ski magasinleir	Ski	Depot, 1897	2
		Vognmagasin, 1897	2
		Vognmagasin, 1897	2
		Oppsynsmannsbolig, 1897	3
		Verkstedbygning, 1897	3
		Magasinbygning, 1897	3
		Uthus til oppsynsmannsbolig, 1900	3
		Magasinbygning, 1902	3
Brannstasjon, 1940	3		
Oscarsborg festning	Frogn	Kystbefestning i Drøbaksundet, 1845. Omfatter anlegg på Kaholmene, Håøya og Bergholmen. Egen verneplan utarbeides. Et av anleggene i Nasjonale festningsverk.	3
Seiersten skanse og Veisvingbatteriet	Frogn	Landbefestningsanlegg knyttet til Oscarsborg festning, 1894. Omfatter anlegg på Seiersten skanse og Veisvingbatteriet.	3
Heer skanse	Frogn	Utenverker for Oscarsborg, 1900. Omfatter Heer skanse (nordre, midtre og søndre batteri), Kringerud mitraljøsestilling.	3
Husvik etablissement	Frogn	Utenverk for Oscarsborg, 1893. Omfatter Husvik og Kopås batterier	3
Fetsund batteri	Fet	Depotleiren til Fetsund batteri, 1898:	
		Kanonskur, ca. 1900	2
		Telthus, 1808	2
		Depot, ca. 1900	2
Ammunisjonsmagasin, ca. 1900	2		
Høgås fort	Fet	Grensebefestning øst for Øyeren, 1900.	2

Lahaugmoen	Skedsmo	Ekserserplass og sjefsgård, 1728: Vaktbygning, 1940 Offisersmesse, 1940 Administrasjonsbygning, 1940 Telthus, 1728 2 brakker	2 2 2 2 3
Kjeller flypass	Skedsmo	Flyplass, 1912. Av antikvarisk og militærhistorisk verdi er: Kjeller gård Villaer i Gladbakkveien Bygningsrekke med bl.a. kontorbygning langs Fetveien	3 3 3
Hauerseter leir (lager)	Ullensaker	Øvingsområde og skytebane, ca. 1900. Ammunisjonslager fra 1946. 52 bygninger/objekter er fredet 17 bygninger ikke fredet, men verneverdig	2 3
FSTN Kløfta radiostasjon	Ullensaker	Radiostasjon, 1943 Kortbølgesender etablert av den tyske hær	3
Nes eskadron telthus	Nes	Telthus fra ca. 1750, oppført ved ekserserplassen Kulemoen, 1802	3
VEGVALG. NASJONAL VERNEPLAN FOR VEGER – BRUER – VEGRELATERTE KULTURMINNER			
Vegmiljøer:			
Eidsvoll Verk vegmiljø	Eidsvoll	Bjelkebru, 1813 Kjøreveg, Fv 506, 1760/1813 Bjelkebru, 1958 Kjøreveg, FV 501, 1958	3 3 3 3
Minnesund vegmiljø	Eidsvoll	Ferjekai, 1800 Fagverksbru, 1925 Buebru, 1959 Bjelkebru, 1993	3 3 3 3
Gjelleråsen vegmiljø	Skedsmo/ Nittedal	Rideveg, 1500 Kjøreveg, fransk prinsipp, 1770 Kjøreveg, Rv 4 og Rv 22, 1874	2 3 3
Enkeltojekter:			
Sølveien	Asker	Kjøreveg, 1665	3
Fredrikshaldske Kongevei	Ås	Kjøreveg, 1760	3
Gamle Mosseveg	Ås/Oppegård	Kjøreveg, chausse, 1859	3
Heksebergveien	Sørum/ Gjerdrum	Kjøreveg, Fv 254 og Fv 426, 1903	3
Rånåsfoss bru	Sørum	Hengebru, 1927	3
Langveg strøandsilo	Eidsvoll	Strøandsilo, 1968	3
Høvik støyskjerm	Bærum	Utsmykning/støyskjerm langs E 18, 1994	3
Sonsvegen – Gjølstad	Vestby	Fritt frambyggbru på ny E6, 1999	3
Sonsvegen – Gjølstad	Vestby	Fritt frambyggbru på ny E6, 1999	3
Sonsvegen – Gjølstad	Vestby	Motorveg A, ny E6 1999	3
KULTURMINNER I NORSK KRAFTPRODUKSJON – EN EVALUERING AV BEVARINGSVERDIGE KRAFTANLEGG, NVE			
Rånåsfoss kraftstasjon	Sørum	Kraftstasjon i Glomma, 1921	3
VERNEPLAN FOR TEKNISKE OG INDUSTRIELLE KULTURMINNER			
Fetsund Lenser	Fet	Lenseanlegg for fløting, tømmermåling og sortering	2

DET 20. ÅRHUNDRES ARKITEKTUR			
Hvalstrand Bad	Asker	Restaurant og friluftsbad	2
Oslo Brannfunksjonærers feriehjem Sandviken, Digerud	Frogn	Feriehjem	2
BEVARING AV BENSINSTASJONER			
«Hjulets» kafeteria ved Gjersjøen	Ås	Kafeteria med bilhjul langs chausseen gamle Mosseveg	3
Bensinstasjon ved Skedsmokorset	Skedsmo	Bensinstasjon oppført 1935, Trondheimsveien 111	3
Haakensen-smia ved Skedsmokorset	Skedsmo	Verkstedbygning ved bensinstasjonen	3
ICOMOS 2006: 20. ÅRHUNDRE RAPPORTEN			
Ingierstrand Bad	Oppegård	Restaurant og friluftsbad	
Gardermoen lufthavn, Oslo Airport Gardermoen	Ullensaker	Hovedflyplass	

Status:

1. Administrativt fredet
2. Vedtaksfredet eller forskriftsfredet (står også i egen tabell)
3. Prioritert i landsverneplan eller i andre landsomfattende vurderinger, men ikke formelt vernet
4. Regulert til spesialområde bevaring etter PBL § 25.6
5. Brent/revet

FORKLARING TIL OVERSIKTEN:

STATENS LISTEFØRTE BYGNINGER – «ADMINISTRATIVT FREDET»

Statens bygninger har tradisjonelt ikke vært fredet etter kml. I stedet har man operert med en liste over «statens gamle bygninger» som ble presentert i Fortidsminneforeningens årbøker for 1933 og 1934. På listen var det bare tatt med bygninger oppført før 1850.

Disse listeførte bygningene kalles «*administrativt fredet*». Intensjonen har vært at bevaringsverdige bygninger i statlig eie skal behandles som om de var fredet, og at staten skal gå foran med et godt eksempel når det gjelder å ivareta kulturarven. Intensjonen om at Riksantikvaren skal inn som rådgiver i forbindelse med endringer i bevaringsverdige statlige bygninger, har ikke alltid vært fulgt i praksis. Videre har det vært et problem at listen som ble utarbeidet på 1930-tallet, i liten grad er blitt ajourført. En del av prestegårdene er ikke lenger i statlig eie.

SKE-PROSJEKTET

SKE-prosjektet (Statens kulturhistoriske eiendommer) ble igangsatt i 2002 og er et prosjekt under Fornyings- og administrasjonsdepartementet som har følgende oppgaver:

- Registrere alle statens bygninger med hensyn til verneverdi.
- Initiere landsvernplaner for de ulike statlige sektorene, samt veilede sektorene i dette arbeidet.
- Lage overordnede retningslinjer for forvaltningen av Statens kulturhistoriske eiendommer.

Regjeringen vedtok 01.09.2006 en kongelig resolusjon om felles overordnede retningslinjer for forvaltning av statlige kulturhistoriske eiendommer.

LANDSVERNEPLANER

Et grunnleggende prinsipp i miljøforvaltningen er at alle samfunnssektorer har et selvstendig ansvar for miljøet, herunder kulturmiljøet. Fagdepartementene er ansvarlige for at det blir utarbeidet landsverneplaner for statlige kulturhistoriske eiendommer i sine sektorer. Fra 1990-tallet har flere statlige sektorer utarbeidet landsverneplaner for kulturminner og

► Et grunnleggende prinsipp i miljøforvaltningen er at alle samfunnssektorer har et selvstendig ansvar for miljøet.

► En landsverneplan er sektorenes og Riksantikvarens felles vurdering av hvilke bygninger og anlegg innenfor sektoren som skal gis et formelt vern.

kulturmiljøer. Ifølge SKE var 12 landsverneplaner i startfasen ved utgangen av 2005, og flere er under planlegging.

Formålet med landsverneplanene er å verne et utvalg kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer virksomheten og historien innenfor en sektor. En landsverneplan er sektorenes og Riksantikvarens felles vurdering av hvilke bygninger og anlegg innenfor sektoren som skal gis et formelt vern. Landverneplanene omhandler bare *nyere tids kulturminner*.

Ved større avhendingsprosjekter og endring av eierskapet til de statlige eiendomsforvalterne vil en landsverneplan gjøre det enklere å oppfylle kravene om vurdering av verneverdi som framgår av Avhendingsinstruksen. F.eks. er mange jernbanestasjoner ikke lenger eid av NSB. I Forsvaret pågår det også en omfattende avhending av forsvarsanlegg.

Sektorvise landsverneplaner som er utarbeidet:

- Verneplan for jernbanebygninger. NSB, 1993 (revidert utgave 1997)
- Historisk linjer. Verneplan for Telenors bygninger og installasjoner. Telenor/Norsk telemuseum, 1997 (ikke vedtatt)
- Norske fyr. Nasjonal verneplan for fyrstasjoner. Kystdirektoratet, 1997
- Landsverneplan for Forsvaret – verneplan for eiendommer, bygninger og anlegg. Forsvarsbygg, 2000
- Vegvalg. Nasjonal verneplan for veger – bruer – vegrelaterte kulturminner. Statens vegvesen/Norsk vegmuseum, 2002
- Nasjonal verneplan for kulturminner i jernbanen. Jernbaneverket. Foreløpig verneplan pr. 01.03.2007
- Kulturminner i norsk kraftproduksjon – en evaluering av bevaringsverdige kraftanlegg – KINK (omfatter både privat, kommunal og statlig kraftutbygging) NVE, 2006.

Tematiske verneplaner, prioriteringer og vurderinger som er gjort på landsbasis

- Bevaring av tekniske og industrielle kulturminner i Norge. Innstilling fra Utvalg for teknisk og industrielt kulturvern 1988. Norsk kulturråd 1988.
- Verneplan for teknisk-industrielle kulturminner. Riksantikvaren, 1994
- Det 20. århundres arkitektur. Riksantikvaren, 1990-tallet
- Bevaring av bensinstasjoner. Riksantikvaren, foreløpig oversikt 2006
- 20. Århundererapporten. ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) Norge 2006

8.2.7 SEFRAK-registeret (kart E)

Nr.	Kommune	Antalls stående bygninger på registreringstidspunktet (1973–99)	Antall stående bygninger pr. 01.01.2007	Bygninger antatt bygd 1650–1849 som står pr. 01.01.2007	Bygninger antatt bygd 1537–1649 som står pr. 01.01.2007
219	Bærum	2955	2564	421	11
220	Asker	1676	1329	239	13
211	Vestby	1069	1004	302	13
213	Ski	832	707	242	10
214	Ås	638	546	185	4
215	Frogn	949	850	321	5
216	Nesodden	1033	969	131	4
217	Oppegård	708	558	17	0
229	Enebakk	611	510	214	3
226	Sørum	532	456	181	3
227	Fet	800	742	124	0
228	Rælingen	496	426	46	0
230	Lørenskog	197	139	22	3
231	Skedsmo	911	671	120	1
233	Nittedal	525	413	101	9
234	Gjerdrum	268	207	35	1
221	Aurskog-Høland	2071	1790	905	6
235	Ullensaker	1780	1322	367	5
236	Nes	1212	1145	678	20
237	Eidsvoll	1660	1498	534	6
238	Nannestad	1350	1175	315	1
239	Hurdal	801	552	266	2
	SUM AKERSHUS	23074	19573	5766	120

Antall SEFRAK-registrerte objekter viser antall stående bygninger. Oversikten viser bare de bygningene som er koblet til GAB. 639 registrerte bygninger er ikke koblet til GAB, men det er lite trolig at særlig mange av disse står i dag.

FORKLARING TIL OVERSIKTEN:

SEFRAK-REGISTERET

Landsdekkende register for faste kulturminner yngre enn 1537 og i hovedsak eldre enn 1900. Noen kommuner i Akershus har imidlertid på eget initiativ registrert bygninger eldre enn 1920 eller 1940. Arbeidet ble ledet av SEKretariatet For Registrering Av faste Kulturminner (SEFRAK). Registreringene dekker først og fremst bygninger, og gir informasjon om eiendomsforhold, kulturminnets sosiale tilknytning, byggemåte, alder og endringer som er gjort over tid. Hvert objekt er registrert på et skjema, kartfestet og dokumentert med fotografi. I Akershus ble arbeidet gjennomført i årene 1973-1999.

Opplysningene i SEFRAK-registreringene bygger på informasjon gitt på stedet av eiere eller andre til registrator. I noen tilfeller er det også brukt informasjon fra bygdebøker, Norske gårdsbruk og lignende. Opplysningene er som regel ikke kvalitetssikret mot bygningsarkiv, riksarkiv eller andre skriftlige kilder.

I SEFRAK-registeret er objektene *verneverdi ikke vurdert*. Det at en bygning er registrert i SEFRAK gir den ikke automatisk noen vernestatus, og innebærer heller ikke i seg selv spesielle restriksjoner for hva som kan gjøres med huset. Registeret er imidlertid et svært nyttig hjelpemiddel for kommunene og kulturminneforvaltningen. En SEFRAK-registrert

► I SEFRAK-registeret er objektene *verneverdi ikke vurdert*.

bygning er en *indikasjon* på at bygningen kan være verneverdig, eller at den tilhører et verneverdig kulturmiljø eller kulturlandskap. SEFRAK-registeret kan bl.a. gi opplysninger om bygninger *kan være* eldre enn 1650 eller 1850. Disse er underlagt egne bestemmelser og saksbehandlingsregler i kulturminneloven:

BYGNINGER FRA PERIODEN 1537 – 1649

Bygninger eldre enn 1650 er automatisk fredet iht § 4 i kulturminneloven. Antall bygninger eldre enn 1650 er usikkert. Oversikten i denne tabellen bygger på opplysninger i SEFRAK-registeret om bygninger man antar er eldre enn 1650. Det er ikke tatt med nye opplysninger fra kommunene om bygninger man tror er eldre enn 1650. Middelalderkirkene er ikke medregnet i denne oversikten.

BYGNINGER FRA PERIODEN 1650 – 1849

Bygninger eldre enn 1850 er underlagt meldeplikt iht § 25 i kulturminneloven. Antall bygninger eldre enn 1850 er usikkert. Oversikten i denne tabellen bygger på opplysninger i SEFRAK-registeret om bygninger man antar er bygd mellom 1650 og 1849.

HVORDAN SAKSBEHANDLE TILTAK SOM OMFATTER SEFRAK- OBJEKTER?

Ikke alle tiltak som berører SEFRAK-registrerte objekter skal sendes til fylkeskommunen.

Planer og bygge-/rivesaker som berører følgende aldersgrupper SEFRAK-registrerte objekter SKAL sendes til fylkeskommunen:

- Bygninger fra perioden 1537-1649, iht § 4 og § 25 i kml, jf pkt 7.1.1 i retningslinjene.
- Bygninger fra perioden 1650-1849, iht § 25 i kml, jf pkt 7.1.1 i retningslinjene.

Planer og bygge-/rivesaker som berører følgende aldersgrupper SEFRAK-registrerte objekter KAN sendes til fylkeskommunen:

- Bygninger oppført etter 1850, som kommunen anser har kulturhistorisk verdi ut over lokal verdi. Her bør kommunen foreta en vurdering først, men ved tvil kan fylkeskommunen kontaktes, jf pkt 7.1.3 i retningslinjene. Dette må også vurderes i forhold til fagkompetansen den enkelte kommune besitter.

Det vises for øvrig til retningslinjene i *kapittel 7* som viser hvilke saker som skal oversendes fylkeskommunen som regional kulturminneforvaltning.

HVOR FINNES OPPLYSNINGER OM SEFRAK-REGISTRERTE OBJEKTER?

Originalskjemaene fra registreringen oppbevares av Akershus fylkeskommune. Kopier av skjemaene skal være sendt til kommunene etter at registreringsarbeidet var ferdig. Fotografier av objektene på skjemaene er små kontaktkopier, og filmnegativene oppbevares av Sefrak-laboratoriet ved Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana.

Det elektroniske SEFRAK-registeret ble i år 2000 koblet sammen med bygningdelen i Statens kartverks eiendomsregister **GAB** (Grunneiendom, Adresse, Bygning) til Nasjonalt Bygningsregister. SEFRAK-registreringene for **bygninger** kommer som tilleggsopplysning i dette dataregisteret, som skal være tilgjengelig for kommunene. I GAB er det mulig å søke på opplysninger fra SEFRAK-registeret, f.eks. hvor mange smier eller potetkjellere som er registrert i en kommune. Dagens skjerm bilde og søkemuligheter er imidlertid lite brukervennlig.

Statens kartverk arbeider med å omlegge GAB sammen med digitalt eiendomsKartverk (DEK) til det nye eiendomsregisteret **Matrikkelen** som skal tre i kraft i 2007. Dette vil forhåpentligvis gjøre det lettere å finne opplysninger fra SEFRAK-registeret.

Riksantikvaren har planer om å digitalisere originalskjemaene fra SEFRAK-registreringene, slik at de blir tilgjengelige over nett. Dette er et svært omfattende arbeid som vil ta flere år å gjennomføre, og det er avhengig av årlige bevilgninger fra både Riksantikvaren og fylkeskommunene.

I løpet av 2007 vil de *SEFRAK-registreringene som ikke er bygninger*, og som derfor ikke

finnes i GAB, bli konvertert over til Askeladden og lagt inn i kategorien «Andre kulturminner».

BLIR OPPLYSNINGENE I REGISTERET OPPDATERT?

Opplysningene om eiere, adresser og gårdsnummer/bruksnummer oppdateres automatisk gjennom GAB/Matrikkelen. Bygninger som blir revet, skifter status til «revet», men de slettes ikke fra databasen. Fylkeskommunene har fått ansvaret med å oppdatere SEFRAK-registeret (rette feil, legge inn nye opplysninger etc). men pga manglende kapasitet har Akershus fylkeskommune ikke prioritert dette.

HVOR STORT TAP AV SEFRAK-REGISTRERTE BYGNINGER ER DET?

Riksantikvarens overvåkningsprosjekter i utvalgte kommuner viser et årlig tap av SEFRAK-registrerte hus på ca. 1 % på landsbasis. Nittedal kommune er en av kommunene som undersøkes. Det foreligger egne tall for hele Akershus basert på GAB. Tall fra 1. januar 2007 viser at 11,6 % av bygningene i registeret er gått tapt siden registreringen, som i Akershus ble gjennomført i årene 1973-1999. Dette er litt høyere tall enn landsgjennomsnittet på 11,4 %.

▶ Tall fra 1. januar 2007 viser at 11,6 % av bygningene i registeret er gått tapt siden registreringen

---

8.2.8 Kommunale kulturminnevernplaner

Kommune	År	Navn	Prioritering / vurdering av kulturminner
Bærum	1990/ 1998	Plan for kulturvern.	Viser 5 kulturlandskap med spesiell høy verneverdi og 12 spesielle kulturvernområder
Asker	1994	Plan for forvaltning av faste kulturminner i Asker	Viser 20 områder med stort kulturhistorisk innhold, og de prioriterte områdene av dem
Vestby	-	-	-
Ski	2004	Kommunedelplan kulturminner	Viser prioriterte kulturminner og kulturmiljøer etter temaer / områder. I tillegg andre innsatsområder
Ås	1999	Plan for kulturminner	Viser prioriterte kulturminner og kulturmiljøer etter temaer / områder
Frogn	1997	Kulturminnevernplan for Frogn kommune	Peker ut kulturvernområder som viser spesielt karakteristiske trekk ved Frogns historie, fordelt på fem hovedtemaer
Nesodden	-	-	-
Oppegård	1999	Plan for forvaltning og vern av kulturminner og kulturmiljøer i Oppegård	Viser områder med kulturhistorisk innhold etter sju hovedtemaer.
Enebakk	-	-	-
Sørumsund	2007	Planforslag på høring 2007	
Fet	-	-	-
Rælingen	2000	Kulturminneplan for Rælingen kommune	Viser 12 delområder med spesielle kulturhistoriske kvaliteter og verneverdier. Omfatter fem kulturminnekategorier
Lørenskog	2006	Lørenskogs kulturarv. Kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap	Viser bevaringsverdige kulturminner/kulturmiljøer innenfor sju kulturminnekategorier.
Skedsmo	1996	Landskap, kulturlandskap og kulturminner i Skedsmo	Viser 18 delområder med spesielle verneverdier. Kulturminner og landskapskvaliteter ses i sammenheng.
Nittedal	-	-	-
Gjerdrum	2002	Kulturminnevernplan for Gjerdrum	Viser prioriterte kulturminner innenfor delområder, fordelt på 8 kulturminne-/bevaringstemaer
Aurskog-Høland	2006	Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer	Viser 68 delområder med viktige kulturminner og kulturlandskap. Omfatter sju kulturminnekategorier.
Ullensaker	1999	Kulturminnevernplan for Ullensaker	Viser høyt vurderte lokaliteter innenfor planområdene, samt særskilte kulturmiljøer og emner som bør prioriteres.
Nes	-	-	-
Eidsvoll	-	-	-
Nannestad	-	-	-
Hurdal	2003	Kulturminnevernplan	Viser verneverdige kulturmiljøer og enkeltobjekter fordelt på 9 kulturminnekategorier

FORKLARING TIL OVERSIKTEN:

Fram til nå har 14 kommuner i Akershus laget egne kulturminnevernplaner. Planene er ulike i omfang og detaljnivå, og i hvordan kulturminnene er evaluert og prioritert. Ingen kulturminnevernplaner er juridisk bindende, men de er som regel retningsgivende for saksbehandlingen i kommunen. Når fylkeskommunen behandler planer og enkeltsaker sjekkes vurderinger og prioriteringer gjort i kulturminnevernplanene.

Det vises for øvrig til forslag til utforming av kommunale kulturminnevernplaner i pkt 7.2.1.

8.2.9 Grønne planer, landskaps- og stedsanalyser, kulturminnerapporter m.m.

I tillegg til de kommunale kulturminnevernplanene er det utarbeidet andre planer, analyser etc der kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap er hovedtema eller deltema. Enkelte kommuner har avmerket kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i kommuneplanens arealdeI. Kulturminner og kulturlandskap er også omtalt i de kommunale landbruksplanene, som i hovedsak er strategiske og ikke arealbindende. Nedenfor følger en oversikt over andre aktuelle dokumenter:

Kommune	År	Navn / tema Laget av	Hvordan omhandles kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap?
Bærum	1996	Vestkorridoren. Nedre Stabekk. <i>Statens vegvesen Akershus</i>	Analyse av bebyggelse og landskapskvaliteter
	1996	Vestkorridoren. Stedsanalyse Høvik. <i>Statens vegvesen Akershus</i>	Analyse av bebyggelse og landskapskvaliteter
	2003	Stedsanalyse Sandvika. <i>Kommunen/Asplan Viak AS</i>	Historisk utvikling, natur- og landskapsanalyse, bystrukturanalyse
Asker	1992	Nyere tids kulturminner. <i>Kommunen</i>	Rapport fra SEFRAK-registrering
Vestby			
Ski	1992	Nyere tids kulturminner. <i>Kommunen</i>	Rapport fra SEFRAK-registrering
Ås	1995	Stedsanalyse Ås sentralområde og Ås sentrum. <i>Kommunen / Rolf H. Gulbrandsen</i>	Analyse av landskap og bebyggelse
Frogn	1996	Tettstedsanalyse for Drøbak. <i>Kommunen/Asplan Viak AS</i>	Delteta. Historisk utvikling, kulturminneverdier
Nesodden		Registrering av kulturminner i kystsonen. <i>Kommunen/NIKU</i>	Registrering og verdisetting av kulturminner og kulturmiljø.
Oppegård	1993	Gamle hus i Oppegård. <i>Kommunen</i>	SEFRAK-rapport
Enebakk			
Sørums	1991	Kulturminner i Sørums. <i>Kommunen</i>	Rapport fra SEFRAK-registrering
Fet			
Rælingen	1996	Hus i Rælingen. <i>Kommunen</i>	Rapport fra SEFRAK-registrering
	2006	Grønn plan 2006-2017. <i>Kommunen. Høringsforslag.</i>	Kulturminner inngår i deltema landskap.
Lørenskog	2001	Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog. <i>Kommunen/Utmarksavd. Ø og A</i>	Delteta: Landskap med kulturhistoriske verdier
Skedsmo	1988	Gamle hus i Lillestrøm. <i>Kommunen</i>	Rapport fra SEFRAK-registrering
	1995	Grøntsoneplan. <i>Kommunen</i>	Delteta: Landskap, kulturlandskap
Nittedal	1983	Gamle hus i Nittedal. <i>MD</i>	Rapport fra SEFRAK-registrering
	2002	Kulturlandskapsplan Rotnes Bruk. <i>Rotnes Bruk/ Utmarksavd. Ø og A</i>	Tiltak for å utvikle og ivareta kulturlandskapet
Gjerdrum			
Aurskog-Høland			
Ullensaker	1991	Stedsanalyse Jessheim. <i>AFK</i>	Historisk utvikling og strukturer
	1993	Forenklet stedsanalyse Jessheim Sentrum. <i>Kommunen</i>	Registrering og arkitektoniske vurderinger
Nes			
Eidsvoll	2005	«Å realisere en drøm». Feiring jernverk i fortid, nåtid, framtid. <i>Kommune/Næs Jernverksmuseum</i>	Utrednings- og planarbeid
Nannestad			
Hurdal			

8.2.10 Andre kilder til informasjon om kulturminner i Akershus

Veger

Museumsutvalget ved Statens vegvesen Akershus har siden begynnelsen av 1990-tallet arbeidet med registrering av kongeveiene i Akershus. Prosjektet ble styrt av Norsk vegmuseum. Det er utarbeidet rapporter for flere av veistrekingene, med kartfesting, beskrivelse og vurdering av tilstand og verneverdi.

År	Vegstreking	Kommune
1998	Den Fredrikshaldske kongeveg – Oppegård og Ski	Oppegård, Ski
1998	Den Fredrikshaldske kongeveg – Ås	Ås
1998	Den Fredrikshaldske kongeveg – Vestby	Vestby
1997	Hærveien (Østre og søndre gren av den Fredrikshaldske Kongeveg)	Ski
1997	Enebakkvei og Rælingsvei, før og etter 1860	Ski, Enebakk, Rælingen
	Gamleveien By – Svartedal – Krokedal	Fet
	Kongeveien By – Mo – Hoelsjaren	Fet, Aurskog-Høland
	Grimstigen – Øvre Fredrikshaldske kongevei til 1795	Aurskog-Høland
1996	Den øvre Fredrikshaldske kongeveg	Sørum, Aurskog-Høland
1994	Den Bergenske kongevei. Nittedal – Hakadal	Nittedal
1994	Kongeveien over Totenåsen	Hurdal
	Kongevei og andre Drammenske hovedveger i Asker og Bærum	Asker, Bærum

Konsekvensutredninger (KU)

Følgende konsekvensutredninger for større tiltak inneholder mye informasjon om kulturminner:

År	Utredning	Kommune
1988	Kulturminner i Ås og Frogn. Rapport ifm. fergefri forbindelse over Oslofjorden ved Drøbak, ifm. flyplassutbyggingen på Hurum. AFK	Frogn, Ås
1995	Høyhastighetsprosjektet Oslo – Kornsjø. Kulturminner og kulturmiljøer, parsell Oslo – Ski. NSB/Rosland AS	Oppegård, Ski
2000	Rv 156 Vinterbro – Tusse. Delrapport kulturminner og kulturmiljø. Kulturminnekompaniet	Frogn, Ås
1992	Fortid og flyplass. Ny hovedflyplass på Gardermoen og virkningene på kulturminnene på Romerike. AFK	Ullensaker, Nannestad, Eidsvoll, Gjerdrum, Skedsmo, Sørum, Nittedal

KULTURMINNEATLAS AKERSHUS

I 1993-1994 arbeidet Akershus fylkeskommune med en videreføring og sammenfatning av foreliggende kulturminneregistreringer. Nye registreringer av enkeltobjekter ble gjort etter SEFRAKs klassifiseringsnøkkel. Registreringene foreligger som lister samlet i en perm. Ett resultat av arbeidet er:

«KULTURMINNEATLAS FOLLO. FERDSEL OG VEGFAR».

Utgitt av Follo museum, Akershus fylkeskommune og Follorådet 1995. Boken gir et godt innblikk samferdselshistorien i Follo knyttet til sjøfart, vegferdsel, jernbane og steder. Beskrivelsene er supplert med mange temakart.

KYSTKULTURREGISTRERING

I 1990 ble det utført registrering av kulturminner langs kysten. Registreringene er kartfestet på økonomiske kart i målestokk 1:5000. Materialet oppbevares hos Follo museum.

KART, MATRIKKELE, LOKALHISTORISK ARKIV

Bygdebøker og gårdshistorie, bokverket Norske gårdsbruk, årbøker i lokale historielag og andre lokalhistoriske bøker, generell kulturhistorie, faghistorie og faglitteratur inneholder mye informasjon som danner grunnlag for saksbehandlingen.

MUSEER, LAG OG FORENINGER

Militærkart fra slutten av 1800-tallet finnes for deler av Akershus. Akershusmatrikkel fra 1903 er en oversikt over gårder og underliggende bruk som var skilt ut før 1903. Lokalhistoriske arkiv finnes i enkelte kommuner. De inneholder bl.a. fotografier og litteratur.

Museer, lokale og regionale historielag, Fortidsminneforeningen i Oslo og Akershus, lokale verneforeninger, fagmiljøer på høyskoler og universiteter har mye kunnskap om kulturminner. Mange av dem har gode hjemmesider på Internett. Det finnes i tillegg et ukjent antall lokale registreringer utført av historielag, fagmiljøer etc som ikke er systematisert, eller som ikke er offentlige.

9. BAKGRUNNSINFORMASJON

9.1 Ord og begrep

Antikvarisk myndighet	Det samme som kulturminnemyndighet
Arkeologisk kulturminne	Automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537.
Askeladden	Den offisielle databasen over alle fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge, i tillegg til listeførte kirker. Eies og driftes av Riksantikvaren. Databasen er tilgjengelig for offentlig forvaltning.
Automatisk fredet kulturminne	Synlige og ikke synlige arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1650, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skipsfunn eldre enn 100 år.
Bevaringsverdig	Kulturminne / kulturmiljø som oppfyller flere kriterier for vern og dermed bør bevares på en eller annen måte. Brukes synonymt med verneverdig.
Faste kulturminner	Kulturminner som er fysisk forankret til grunnen.
Fornminne	Var mellom 1951 og 1992 benevnelse på automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537.
Forskriftsfredet	Byggverk, anlegg og områder i statens eie som er fredet ved å vedta forskrift om fredning, iht kml § 22 a.
Fredet	Beskyttet gjennom særlover som bl.a. kulturminneloven og naturvernloven.
Immaterielle kulturminner	Ikke-materielle kulturminner, som f.eks. musikk, eventyr, stedsnavn.
Konservere	Ta vare på så mye som mulig av bygningens historiske verdi og kildeverdi. Bygningens historiske utvikling blir ikke holdt skjult. Bygningen vil ikke endres vesentlig under arbeidet.
Kriterium – kriterier	Kjennetegn, bedømmelsesgrunnlag. Brukes i kulturminnesammenheng ved begrunnelse og vurdering av verneverdi.
Kulturarv	Favner et bredt spekter av materiell og immateriell arv fra tidligere tider. Er i denne planen brukt om faste kulturminner i det fysiske miljøet.
Kulturlandskap	Et kulturpåvirket landskap, formet av samspillet mellom naturgrunnet og menneskelig virksomhet. Kulturlandskapet avspeiler naturvilkår, samfunnsforhold og historie. Det har vært mest vanlig å bruke begrepet i tilknytning til landbruk.
Kulturmiljø	«Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng» (Kml § 2). Kulturmiljø blir brukt både om kulturlandskap med gårdsanlegg og andre kulturminner, og om bygningsmiljøer, tettsteder og byområder.
Kulturminne	«Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til» (Kml § 2). Definisjonen omfatter alt som er skapt av mennesker, fra de første helleristningene og boplassene til de nyeste byggverk. Ordet kulturminne alene sier ikke noe om hvor verdifullt et kulturminne er.
Kulturminneforvaltning	Det offentlige kulturminnevernet.
Kulturminnevern	Betegnelse på all aktivitet som har til hensikt å verne kulturminner. Kulturminnevern er en del av det overgripende miljøvernet.
Kulturvern	Vern av immaterielle og materielle overleveringer om levesett, kultur og historie.
Landskap	Landskapet er den ytre fysiske rammen om vår eksistens og virksomhet. Begrepet landskap kan sies å være mer nøytralt enn kulturlandskap, og fokuserer ikke på evt. påvirkning, innhold eller avgrensning.
Løse kulturminner	Kulturminner som ikke er forankret til grunnen, som f.eks. gjenstander og redskaper.
Marinarkeologiske kulturminner	Kulturminner under vann i både sjø og ferskvann.
Nyere tids kulturminne	Kulturminne fra tiden etter reformasjonen i 1537 og fram til i dag.

Regional kulturminneforvaltning / kulturminnemyndighet	Fylkeskommunen er regional kulturminneforvaltning. Fylkeskommunen er delegert myndighet fra Riksantikvaren for deler av kulturminnelovens bestemmelser, og er da regional kulturminnemyndighet.
Rehabilitere	Sette i stad, modernisere eller utbedre eldre bygninger.
Rekonstruere	Oppføre på nytt / gjenskape hele eller deler av et kulturminne i overensstemmelse med tidligere utforming.
Restaurere	Tilbakeføre en bygning slik at den framstår slik den trolig så ut tidligere eller opprinnelig. Bygningen kan bli endret vesentlig under arbeidet.
SEFRAK-registeret	Landsdekkende register for faste kulturminner yngre enn 1537 og eldre enn 1900. Inneholder ingen vurdering av verneverdi. Det elektroniske SEFRAK-registeret er koblet sammen med bygningsdelen i Statens kartverks eiendomsregister GAB, som er tilgjengelig for kommunene.
Vedtaksfredet	Byggyverk, anlegg og områder som er fredet ved vedtak etter kml §§ 15, 19 eller 20.
Vern	Arbeid for å ta vare på kulturminner formelt eller praktisk. Brukes synonymt med bevaring.
Verneverdig	Brukes om kulturminner og kulturmiljø som bør bevares på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes.

Forkortelser

Pbl	Plan- og bygningsloven
Kml	Kulturminneloven
Nvl	Naturvernloven
AFK	Akershus fylkeskommune
AFK(k.a)	Kultur.akershus, kulturvirksomheten i Akershus fylkeskommune
AFM	Akershus fylkesmuseum
FMOA	Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Interreg	EU-program for grenseoverskridende regionalt samarbeid
MD	Miljøverndepartementet
RA	Riksantikvaren
RMP	Regionalt miljøprogram for landbruket
SMIL	Spesielle miljøtiltak i jordbruket

9.2 Overordnede rammer og føringer for kulturminnevernet

Kulturminneforvaltningen arbeider innenfor en del overordnede rammer, føringer og lovverk. Disse følger de generelle krav som stilles til forvaltning av ikke-fornybare ressurser i vårt miljø. Det nasjonale lovverket omtales under *kapittel 6*, mens noen sentrale rammer og føringer omtales her:

Internasjonale konvensjoner og chartre

Det finnes en rekke internasjonale konvensjoner og chartre som omhandler kulturminnevernet i et globalt perspektiv, og som også gir forpliktelser og føringer for kulturminnevernet i Norge:

- Den europeiske landskapskonvensjonen (Europarådet 2000, trådte i kraft i 2004)
- UNESCOs konvensjon for å hindre ulovlig eksport, import og overføring av eierskap for kultureiendom (1970)
- UNESCOs internasjonale konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv (Verdensarvkonvensjonen, 1972)
- Europarådets konvensjon om beskyttelse av den europeiske arkitekturarven (Granada-konvensjonen, 1985)
- Europarådets konvensjon om vern av den arkeologiske kulturarven (Malta-konvensjonen, 1992)
- Internasjonalt charter vedr. bevaring og restaurering av kulturminner og historiske steder (Venezia-charteret, vedtatt av ICOMOS 1965).

Avtaletekstene finnes på nettsidene til Miljøstatus i Norge – www.miljostatus.no.

Nasjonale mål og føringer

STORTINGSMELDING NR. 16 (2004-2005) «LEVE MED KULTURMINNER».

Kulturminnemeldingen er utarbeidet med bakgrunn i kulturminneutvalgets utredning, NOU 2002:1 Fortid former framtid – Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk og høringen av denne. I meldingen presenteres regjeringens nye **strategiske mål** for kulturminnepolitikken:

- Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.
- Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv.

Regjeringen foreslår også en justering av tidligere fastsatte nasjonale resultatmål, til følgende:

1. Det årlig tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig.
2. Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha et ordinært vedlikeholds nivå innen 2020.
3. Den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i de varig vernete kulturminnene og kulturmiljøene skal bli bedre, og et representativt utvalg skal være fredet innen 2020.

For å nå målene fram til 2020 har regjeringen fremmet en **handlingsplan** i 6 hovedpunkter:

1. Fornyelse av fredningspolitikken og bedre rammevilkår for private eiere.
2. Staten skal gå foran som et godt eksempel i forvaltningen av egne eiendommer.
3. Mangfoldet av kulturminner skal stå sentralt i utviklingen av levende lokalsamfunn.
4. Kunnskap og opplevelse knyttet til kulturminne skal være tilgjengelig for alle.
5. Offentlig forvaltning skal være pådriver i arbeidet med å sikre kulturminner, og samarbeidet med frivillige organisasjoner skal styrkes.
6. Styrking av internasjonalt samarbeid utviklingssamarbeid.

STORTINGSMELDING NR. 22 (2004-2005) «KULTUR OG NÆRING»

Meldingen vil søke å gi et helhetlig perspektiv på forholdet mellom kultur, næring og samfunnsbygging, og den sier bl.a. at kulturpolitikken er forankret i ideen om kulturens egenverdi, og at begrepene verdiskaping og utvikling må utvides til å omfatte både kulturelle, sosiale og økonomiske dimensjoner. Den tar også for seg kulturarv og næringsliv/reiseliv, og henviser her til kulturminnemeldingen.

RIKSANTIKVARENS FORVENTNINGSBREV

Gjennom sine årlige forventningsbrev formidler Riksantikvaren føringer for, samt forventninger og prioriteringssignaler til fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminneoppgavene.

ST.MELD. NR. 19 (2001-2002) «NYE OPPGAVER FOR LOKALDEMOKRATIET – REGIONALT OG LOKALT NIVÅ».

Stortingsmeldingen legger opp til at fylkeskommunen skal fornyes og styrkes som regional utviklingsaktør i nært samarbeid med kommunene, regional stat, næringslivet og andre regionale aktører. Grunnlag for fylkeskommunens oppgaver framover er:

- Rollen som regional utviklingsaktør skal være fylkeskommunens viktigste oppgave.
- Fylkeskommunen skal ikke utvikle seg til overkommune.
- Fylkeskommunen skal løse sine oppgaver gjennom et forpliktende partnerskapsamarbeid.

ST.MELD. 48 (2002-2003) «KULTURPOLITIKK FRAM MOT 2014»

I forbindelse med museumsreformen blir det skissert noen kriterier til hva slags formidling man ønsker seg av museene. Museene blir oppfordret til å legge til rette for en formidling som engasjerer nålevende mennesker, og følgende kriterier trekkes fram som viktige:

- Innholdet skal være faglig.
- Historien og kulturarven skal gjøres relevant her og nå.
- Holde oppe en bevissthet om tidssammenhenger i samfunn og kulturutviklingen.

ST.MELD. NR. 23 (2001-2002) «BEDRE MILJØ I BYER OG TETTSTEDER»

Meldingen beskriver viktige utviklingstrekk og utfordringer og konkretiserer overordnede mål og prinsipper for utvikling til attraktive, miljøvennlige og funksjonelle byer og tettsteder. Ved utvikling av gode steder kan kulturminner og kulturmiljøer være en positiv verdi.

LOKAL AGENDA 21

Lokal Agenda 21 er en oppfordring fra miljøkonferansen i Rio i 1992 til alle verdens lokalsamfunn om å mobilisere sine innbyggere, frivillige organisasjoner og næringsliv til å sette i gang prosesser for en bærekraftig utvikling.

RIKSPOLITISKE RETNINGSLINJER (RPR)

Retningslinjene er innrettet mot kommunenes planlegging og regionale fagmyndigheter. Aktuelle i forhold til kulturminnevern i Akershus er:

- Rikspolitiske retningslinjer for planlegging i kyst- og sjøområder i Oslofjordregionen (RPR-O)
- Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging (RPR-ATP)
- Rikspolitiske retningslinjer for planlegging i forbindelse med hovedflyplass på Gardermoen.

Regionale føringer

AKERSHUS FYLKESPLAN 2004-2007

Fylkesplanen er et strategisk dokument som trekker opp de langsiktige utviklingsmål og strategier for hovedstadsregionen og for Akershus fylke. Planen har tre hovedtemaer: Areal og transport, verdiskaping og folkehelse. Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer er koblet til fylkesplanen ved at den er et tiltak i fylkesplanens handlingsprogram.

ANDRE PLANER / DOKUMENTER SOM ER RELEVANT FOR KULTURMINNEVERNET

- Regional Agenda 21 – fylkesdelplan for miljøvern i Akershus. Mars 1998
- Fylkesdelplan for landbruket i Akershus. Januar 1998
- Fylkesdelplan for friluftsliv i Akershus 1996-2000
- Romerike møter framtida – fylkesdelplan. Strategier for langsiktig utvikling på Romerike 2005-2025
- Handlingsprogram for reiselivet i Akershus 2007-2009
- Regionalt miljøprogram for landbruket i Oslo og Akershus 2005-2008

9.3 Roller, oppgaver og ansvar i arbeidet med kulturminner

Kulturminnevernet er del av en helhetlig miljø- og ressursforvaltning og er avhengig av et godt samarbeid. Kulturminnevern er både en forvaltnings- og utviklingsoppgave som utøves på flere nivåer og hos flere aktører.

MILJØVERNDEPARTEMENTET

Miljøverndepartementet skal ivareta regjeringens miljøvernpolitikk. Ansvar for kulturminneforvaltningen i Miljøverndepartementet er tillagt Kulturminneavdelingen.

RIKSANTIKVAREN

Riksantikvaren er direktorat og Miljøverndepartementets rådgivende og utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer. Direktoratet skal gi faglige bidrag til departementets arbeid med kulturminnevern. Riksantikvaren har ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført, og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for den regionale kulturminneforvaltningens arbeid med kulturminnevern.

Riksantikvaren er fredningsmyndighet og skal i tillegg utarbeide retningslinjer og kriterier for vernearbeid. Riksantikvaren er klageinstans for vedtak etter kulturminneloven som er fattet av fylkeskommunen. Riksantikvaren har myndighet til å gi dispensasjoner fra kulturminnelovens § 8 for automatisk fredete kulturminner. Riksantikvaren har forvaltningsansvaret for fartøyvern.

FYLKESMANNEN

Fylkesmannen i Oslo og Akershus er statens representant i Akershus. Fylkesmannen har ikke noe direkte forvaltningsansvar innenfor kulturminnevern, men etatens miljø- og landbruksavdeling arbeider med mange saker som berører kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. Fylkesmannen er klageinstans og meglar.

FYLKESKOMMUNEN

Fylkeskommunen er delegert ansvar som regional fagmyndighet for kulturminnevern. Forvaltningen av kulturminnene skjer både innenfor rammen av kulturminneloven og som følge av den rollen fylkeskommunen har innenfor arealplanlegging og enkeltsaksbehandling etter pbl.

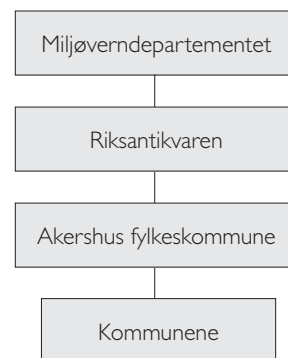
Fylkeskommunen skal samarbeide med kommunene og komme med innspill og medvirke i planprosesser slik at de samlede kulturminneinteresser blir ivaretatt på en god måte i plan- og utbyggingssaker. Fylkeskommunen har også rådgivnings- og veiledningsansvar overfor offentlige organer på fylkes- og kommunenivå, samt grunneiere, tiltakshavere og andre som har ansvar for kulturminner.

Det er kun i saker som angår fredete kulturminner etter kml at fylkeskommunen har en myndighetsrolle, mens fylkeskommunen i saker som utarbeides etter pbl gir faglige veiledning og innspill om bygningsvern, kulturmiljø, arkeologi og kulturlandskap. Fylkeskommunen har innsigelsesmyndighet og klageadgang på kulturminnefaglig grunnlag i plansaker, dispensasjoner og byggetiltak der nasjonale eller regionale verneverdier berøres. Fylkeskommunen forbereder fredningssaker for Riksantikvaren og kan selv vedta midlertidig fredning. Videre har fylkeskommunen ansvar for forvaltning av automatisk fredete kulturminner samt skjøtsel og informasjon.

Fylkeskommunens kulturvirksomhet – kultur.akershus – arbeider med kulturhistorisk formidling og kontakt med museene.

KOMMUNENE

Kommunene har i dag ikke forvaltningsansvar etter kulturminneloven, men er som plan- og bygningsmyndighet hovedaktør i forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer. Kommunene har et ansvar for at det blir tatt hensyn til kulturminner og kulturmiljøer ved utarbeidelse av arealplaner og ved behandling av enkeltsaker. Dette gjelder kulturminner og

► Kommunene er som plan- og bygningsmyndighet hovedaktør i forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer.

kulturmiljøer av både nasjonal, regional og lokal verdi. I henhold til plan- og bygningsloven skal kommunene søke samarbeid og innhente uttalelser fra offentlige myndigheter i spørsmål som hører inn under vedkommende myndighets saksområde.

I tillegg har kommunene myndighet etter flere særlover som berører kulturminner, bl.a. som lokal landbruksmyndighet. De kommunale landbrukskontorene behandler mange saker som berører kulturminner og kulturmiljøer. Kommunene er også økonomisk ansvarlig for vedlikehold av kirker og kirkegårder.

I forhold til lokale museer og lokalhistoriske arkiv har kommunene en sentral rolle gjennom eierskap og/eller som finansiell bidragsyter. Lokale museer og bibliotek er arenaer for formidling av kulturarven.

Det er et sentralt satsingsområde at kommunene skal få økt mulighet til å ta ansvar for kulturminner og kulturmiljø som grunnlag for verdiskaping og lokalsamfunnsutvikling.

DE ARKEOLOGISKE LANDSDELSMUSEENE

De arkeologiske landsdelsmuseene administrerer utgravninger og undersøkelser av arkeologiske kulturminner. Landsdelsmuseene gir faglige vurderinger og samarbeider både med fylkeskommunene og Riksantikvaren. Landsdelsmuseene skal forvalte statens eiendomsrett til løse kulturminner. Akershus sorterer under Oldsaksamlingen ved Universitetets kulturhistoriske museum.

DE MARINARKEOLOGISKE MUSEENE/SJØFARTSMUSEENE

Sjøfartsmuseene i Oslo, Stavanger og Bergen, Vitenskapsmuseet i Trondheim og Tromsø museum har ansvar for kulturminner i sjø og vassdrag. Akershus sorterer under Norsk Sjøfartsmuseum i Oslo.

DE REGIONALE OG LOKALE MUSEENE

De regionale og lokale museene arbeider for å bevare, synliggjøre og formidle kulturarven i fylket. Museene eier mange fredete og bevaringsverdige bygninger og har samlinger av gjenstander fra ulike samfunnssektorer. Museene har i dag ikke et formalisert ansvar innenfor kulturminneforvaltningen.

FRIVILLIGE ORGANISASJONER

Frivillige organisasjoner som Fortidsminneforeningen, regionale og lokale historielag, lokale verneforeninger og velforeninger, Docomomo (International working party for documentation and conservation of buildings sites and neighbourhoods of the modern movement) og Icomos (International Council on Monuments and Sites) gjør en viktig innsats innen formidling av kulturhistorien for å skape engasjement og forståelse for kulturminner og kulturmiljøer og deres betydning. De har også en rolle som pådrivere overfor myndighetene i f.eks. lokale utbyggingsspørsmål der kulturminner blir berørt. I tillegg arbeider mange med konkrete bevaringsprosjekter og er også eiere av kulturminner.

EIERE AV FREDETE OG VERNEVERDIGE KULTURMINNER

Eiere av fredete kulturminner etter kulturminneloven har et spesielt ansvar for å forvalte nasjonale verdier. I henhold til St. melding nr. 16 (2004-2005) «Leve med kulturminner» er det et mål at regjeringen skal bedre rammevilkårene for private eiere.

Innsatsen til eiere av kulturminner som er regulert til spesialområde bevaring eller andre verneverdig kulturminner er viktig for at kulturminneverdiene blir ivaretatt. Dette gjelder både private og offentlige eiere og næringslivet.

9.4 Kulturminnevernets historie – fra fortidsvern til miljøforvaltning

KORT FORVALTNINGSHISTORIKK

- 1760** De arkeologiske landsdelsmuseene ble etablert tidlig. Det første, Vitenskapsmuseet i Trondheim fra 1760.
- 1844** Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers bevaring stiftes. Fortidsminneforeningen var rådgiver for Kirkedepartementet fram til 1912.
- 1905** Lov om fredning og bevaring av fortidslevninger av 1905.
- 1912** Riksantikvarembetet opprettet i 1912. Herman Major Schirmer var første riksantikvar 1912-13. Deretter var Harry Fett riksantikvar 1913-1946.
- 1920** Bygningsfredningsloven av 1920 vedtatt 3. desember 1920. De første bygningsfredninger utført gjennom 1920-tallet.
- 1951** Fornminneloven av 29. juni 1951.
- 1956** Byantikvar i Oslo fra 1956.
- 1962-81** Fylkeskonservatorstillinger opprettes i fylkene.
- 1972** Opprettelse av Miljøverndepartementet.
- 1973** Riksantikvaren blir overført fra Kirke- og kulturdepartementet til Miljøverndepartementet.
- 1976** Fylkeskommunen opprettet som regionalpolitisk organ.
- 1978** Lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner – kulturminneloven avløste fornminneloven og bygningsfredningsloven. Loven er endret flere ganger senere.
- 1988** Riksantikvaren blir direktorat under Miljøverndepartementet.
- 1990** Desentralisering av kulturminnevernet. Myndighet og verneansvar overført fra Riksantikvaren til fylkeskommunene som blir regional kulturminnemyndighet.
- 1995** Nils Marstein har vært riksantikvar siden 1995.

UTVIKLINGSTREKK I KULTURMINNEFORVALTNINGEN

En oppsummering av utviklingen gjennom stikkord viser at arbeidet er gått:

- fra privat til offentlig engasjement,
- fra vern av enkeltobjekter til vern av miljø og landskap,
- fra høystatus til alle sosiale lag,
- fra det eldste til alle aldersperspektiv,
- fra sjeldent til representativt,
- fra smal til bred forvaltningsinnsats.

Når det gjelder ansvar har en gått:

- fra spesialistansvar til allemannsansvar,
- fra sektoransvar til sektorovergripende miljøansvar,
- fra reaktiv til aktiv forvaltning,
- fra kildevern for framtiden og forskningen til også å omfatte forvaltning av opplevelse og livskvalitet gjennom tilrettelegging og formidling for samtida og hele folket; det ene må ikke gå på bekostning av det andre.

Vil du vite mer? Se Kulturminnevern. Lov – forvaltning – håndhevelse. Økokrim 2001.

9.5 Litteratur, dokumenter, Internettsider med mer

LOVER OG FORSKRIFTER

- Plan- og bygningsloven
- Kulturminneloven
- Naturvernloven
- Forskrift om faglig ansvarsfordeling m.v. etter kulturminneloven (FOR 09.02.1979)
- Forskrift om saksbehandling og kontroll (SAK, 1997)
- Forskrift om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven (T-1446)

STORTINGSMELDINGER

- Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) «Leve med kulturminner».
- Stortingsmelding nr. 22 (2004-2005) «Kultur og næring»
- St.meld. nr. 19 (2001-2002) «Nye oppgaver for lokaldemokratiet – regionalt og lokalt nivå».
- St.meld. 48 (2002-2003) «Kulturpolitikk fram mot 2014»
- St.meld. nr. 23 (2001-2002) «Bedre miljø i byer og tettsteder»
- Stortingsmelding nr. 26 (2006-2007) «Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand».

RIKSPOLITISKE RETNINGSLINJER

- Rikspolitiske retningslinjer for planlegging i kyst- og sjøområder i Oslofjordregionen (RPR-O)
- Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging (RPR-ATP)
- Rikspolitiske retningslinjer for planlegging i forbindelse med hovedflyplass på Gardermoen.

REGIONALE PLANER, DOKUMENTER OG VEILEDERE

- Akershus fylkesplan 2004-2007
- Regional Agenda 21 – fylkesdelplan for miljøvern i Akershus
- Akershus landbruksplan
- Fylkesdelplan for friluftsliv
- Handlingsplan for reiseliv
- Veileder: dispensasjon etter plan- og bygningsloven § 7. FMOA og AFK, revidert 2006.
- Veileder om planprosesser etter pbl. FMOA og AFK, revidert 2006.

VEILEDERE OG RUNDSKRIV

- Veileder T-1381: *Reguleringsplan. Bebyggelsesplan.* MD
- Veileder T-1382: Kommuneplanens arealdel. MD
- Veileder: *Kulturminner og kulturmiljøer.* Plan- og bygningsloven RA 2001
- Rettleiar. *Kulturminne og kulturmiljø* i konsekvensutgreiingar. RA rapport nr. 31 2003.
- Rundskriv T-04/1992: «Kulturminnevern og planlegging etter plan- og bygningsloven».
- Rundskriv T-3/2000: «Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø.»
- Rundskriv T-2/2007: Dekning av utgifter til arkeologiske undersøkelser ved mindre, private tiltak.
- Rundskriv T-05/1995: «Retningslinjer for bruk av innsigelse i plansaker etter plan- og bygningsloven».

TILSKUDDSORDNINGER

- Årlige rundskriv om Miljøverndepartementets tilskuddsordninger på miljøområdet.
– www.regjeringen.no
- Norsk kulturminnefond – www.kulturminnefondet.no
- SMIL – spesielle miljøtiltak i jordbruket og RMP – Regionalt miljøprogram i landbruket
– www.fylkesmannen.no
- Stiftelsen UNI – www.stiftelsen-uni.no
- Sparebankstiftelsen – www.sparebankstiftelsen.no
- Norsk kulturarv – www.kulturarv.no
- Innovasjon Norge – www.innovasjon norge.no
- Spillemidler – www.akershus.no

KULTURARV OG VERDISKAPING

- Miljøverndepartementets verdiskapingsprogram på kulturminneområdet. Se info hos www.riksantikvaren.no
- Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping. NINA Oppdragsmelding 783, 2003.
- Kulturarv og næringsutvikling. Rapport fra Econ Analyse, 2003.

KULTURARV, KULTURHISTORIE, BYGNINGSVERN

- «Gamle trehus». Drange, Aanensen og Brønne, 1992
- «Gamle hus». Else Rønnevig, 2004
- «Gode råd». Fortidsminneforeningen – www.fortidsminneforeningen.no
- Fortidsminneforeningens håndverkerliste (kontakt tlf 23 31 70 75)
- Riksantikvarens informasjonsark – www.Riksantikvaren.no
- Statsbyggs byggevettregler – www.statsbygg.no
- Publikasjonen «**Spor i landskapet**» har en omfattende litteraturliste knyttet til kulturhistorien.

KART med kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap

Kartene i denne planen gir et bilde av hvilke kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som vi pr. i dag har en oversikt over, og som er gjengitt i *kapittel 8.2*. De viser også hvordan kulturminneverdier er fordelt utover fylket, omfanget av de ulike kulturminnetemaene / kategoriene etc. Kart A, B, C og D viser hva som ut fra dagens tilgjengelige kunnskap er vurdert å være av nasjonal og/eller regional verdi. Kart E har ingen verdivurdering.

Materialet er en sammenstilling av mange ulike registreringer utført gjennom mange år, og det er ikke alltid de samme verdier og utvalgsriterier som er vektlagt i de ulike registreringene. Materialet gjenspeiler også at det ikke er like registreringer i delregionene i fylket.

Akershus fylkeskommune og Fylkesmannen i Oslo og Akershus samarbeider om en kart-innsynsløsning – KartInAkershus – som vil gi mye større muligheter enn i dag til å lagre kartinformasjon og til å lage spesielle temakart, bl.a. for kulturminner. Kulturminneregistreringene blir også lettere å koble til arealplankart. I KartInAkershus kan man ved å zoome se mer detaljert informasjonen på kartene.

Informasjonen på kartene legges ut og oppdateres på KartInAkershus under www.akershus.no.

Følgende kart er vedlagt planen

A Kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal/regional verdi (*kapittel 8.2.1*)

- På Romerike har områdene samme nummer som i Grøntstruktur Romerike.
- I Follo har områdene samme nummer som i Follo kulturlandskap.
- I Asker og Bærum har områdene samme nummer som i kulturminnevernplanene.
- På Romerike og i Follo er områder av lokal verdi avmerket (grønn skravur), men ikke nummerert.

B Arkeologiske kulturminner (*kapittel 8.2.3*)

- Lokalteter med arkeologiske kulturminner er hentet fra kulturminnedatabasen Askeladden.
- Kulturmiljø / landskap med arkeologiske kulturminner / stort potensial for funn bygger på følgende informasjon:
  - På Romerike er områder avmerket og nummerert som i Grøntstruktur Romerike.
  - I Follo er områder avmerket uten nummer som i Follo kulturlandskap
  - I Asker og Bærum er det foreløpig ingen områder avmerket, selv om det også her finnes slike kulturmiljøer / landskap.

C Fredete bygninger, anlegg og områder (*kapittel 8.2.4*)

Fredete og listeførte kirker (*kapittel 8.2.5*)

- Vedtaksfredete bygninger
- Forskriftsfredete bygninger
- Fredete og listeførte kirker

D Statens kulturhistoriske eiendommer og landsverneplaner (*kapittel 8.2.6*)

- Kulturminner fordelt på 12 kulturminnetemaer /kategorier

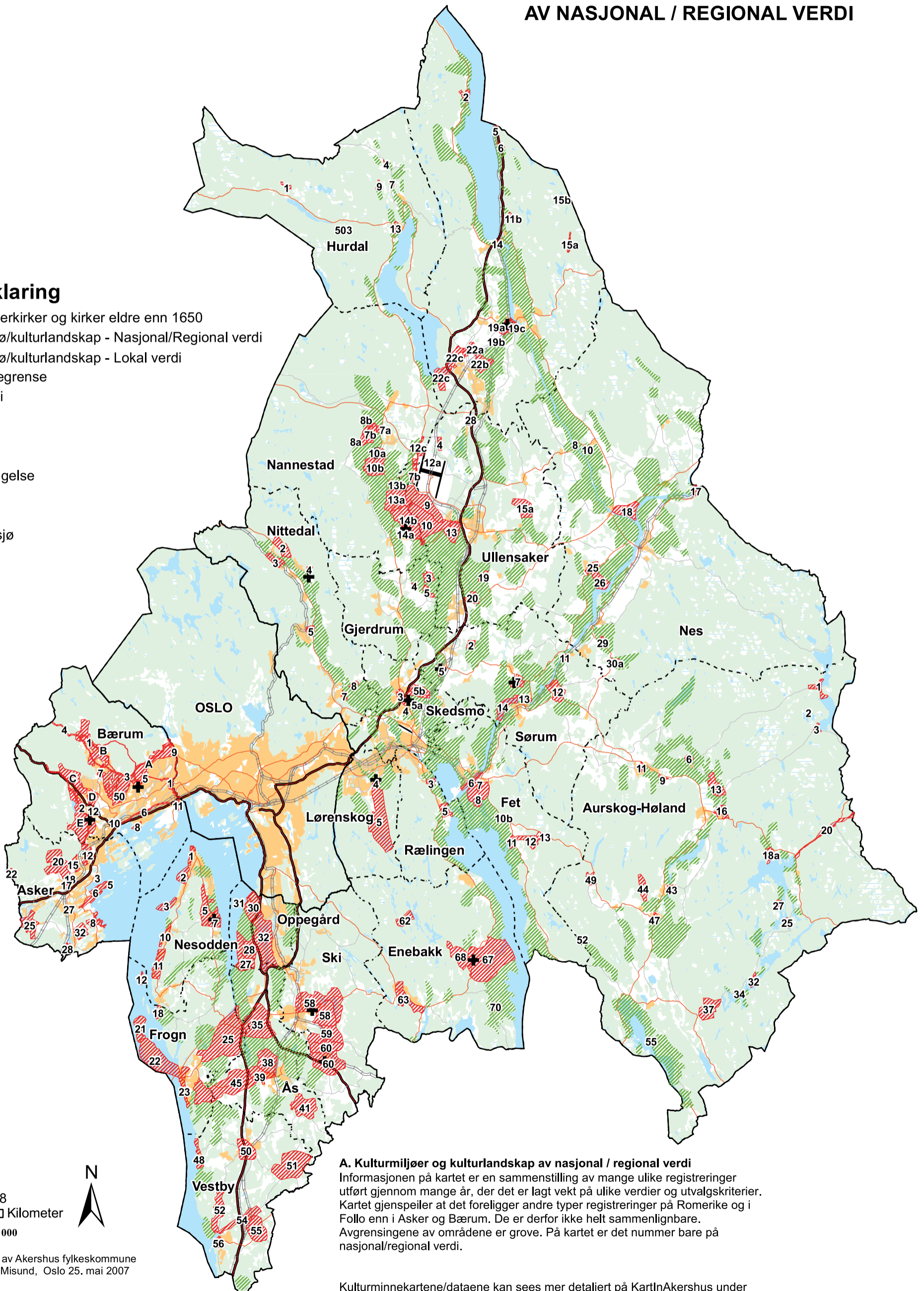
E SEFRAK-registrerte bygninger (*kapittel 8.2.7*)

- Alle SEFRAK-registrerte bygninger er avmerket.

**KULTURMILJØER OG KULTURLANDSKAP
AV NASJONAL / REGIONAL VERDI**

Tegnforklaring

- ✚ Middelalderkirker og kirker eldre enn 1650
- Kulturmiljø/kulturlandskap - Nasjonal/Regional verdi
- Kulturmiljø/kulturlandskap - Lokal verdi
- - - Kommunegrense
- Europavei
- Riksvei
- Fylkesvei
- Jernbane
- Tettbebyggelse
- Skog
- Myr
- Fjord/Innsjø
- Flyplass

A. Kulturmiljøer og kulturlandskap av nasjonal / regional verdi

Informasjonen på kartet er en sammenstilling av mange ulike registreringer utført gjennom mange år, der det er lagt vekt på ulike verdier og utvalgsriterier. Kartet gjenspeiler at det foreligger andre typer registreringer på Romerike og i Follo enn i Asker og Bærum. De er derfor ikke helt sammenlignbare. Avgrensingene av områdene er grove. På kartet er det nummer bare på nasjonal/regional verdi.

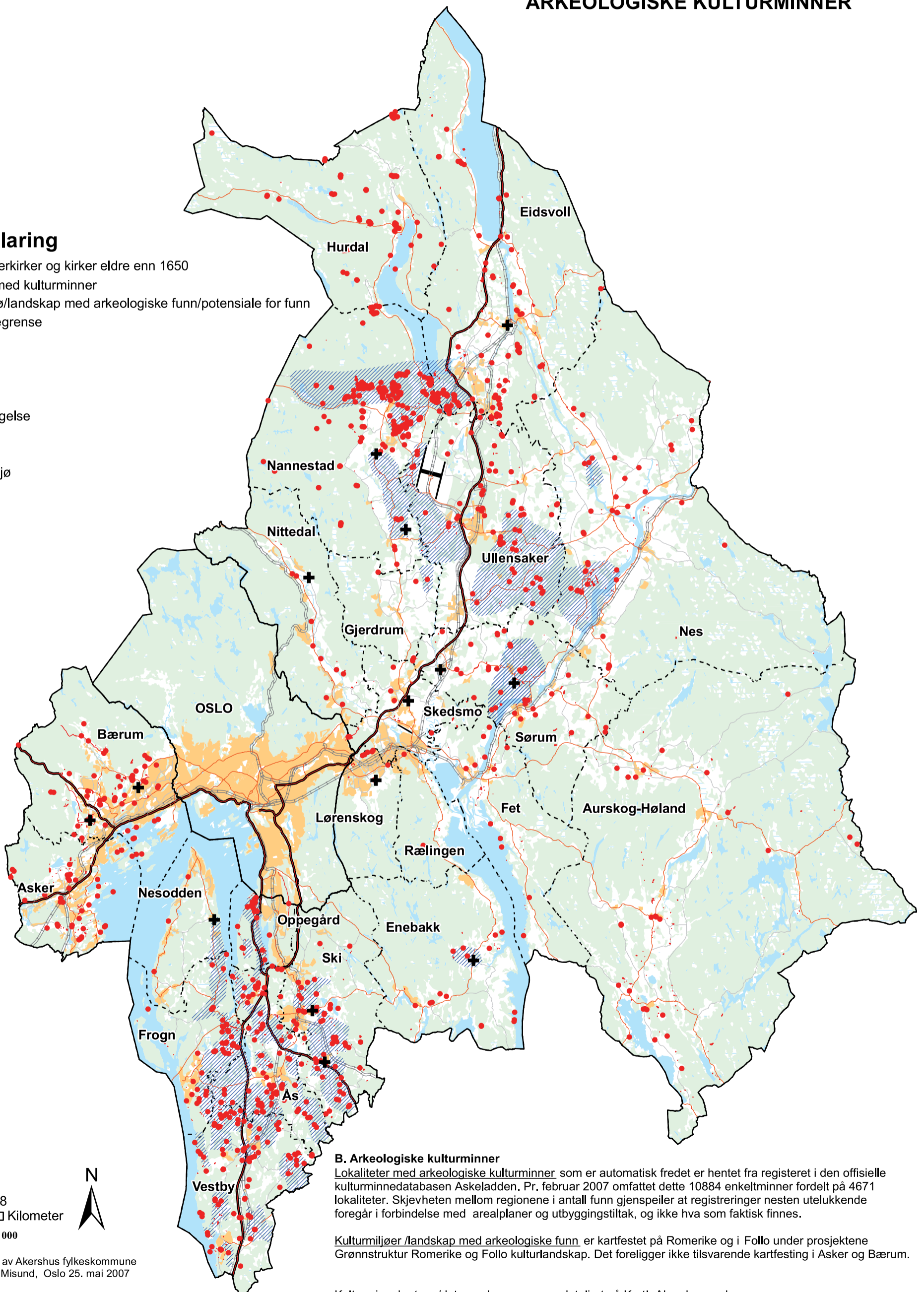
0 4 8
Kilometer
Målestokk 1:370 000

ARKEOLOGISKE KULTURMINNER

Tegnforklaring

- ✚ Middelalderkirker og kirker eldre enn 1650
- Lokaltet med kulturminner
- ▨ Kulturmiljø/landskap med arkeologiske funn/potensiale for funn
- - - - Kommunegrense
- Europavei
- Riksvei
- Fylkesvei
- Jernbane
- Tettbebyggelse
- Skog
- Myr
- Fjord/Innsjø
- Flyplass

B. Arkeologiske kulturminner

Lokaliteter med arkeologiske kulturminner som er automatisk fredet er hentet fra registeret i den offisielle kulturminnedatabasen Askeladden. Pr. februar 2007 omfattet dette 10884 enkeltminner fordelt på 4671 lokaliteter. Skjevheten mellom regionene i antall funn gjenspeiler at registreringer nesten utelukkende foregår i forbindelse med arealplaner og utbyggingstiltak, og ikke hva som faktisk finnes.

Kulturmiljøer /landskap med arkeologiske funn er kartfestet på Romerike og i Follo under prosjektene Grønnstruktur Romerike og Follo kulturlandskap. Det foreligger ikke tilsvarende kartfesting i Asker og Bærum.

Kulturminnekartene/dataene kan sees mer detaljert på KartInAkershus under www.akershus.no

0 4 8
Kilometer

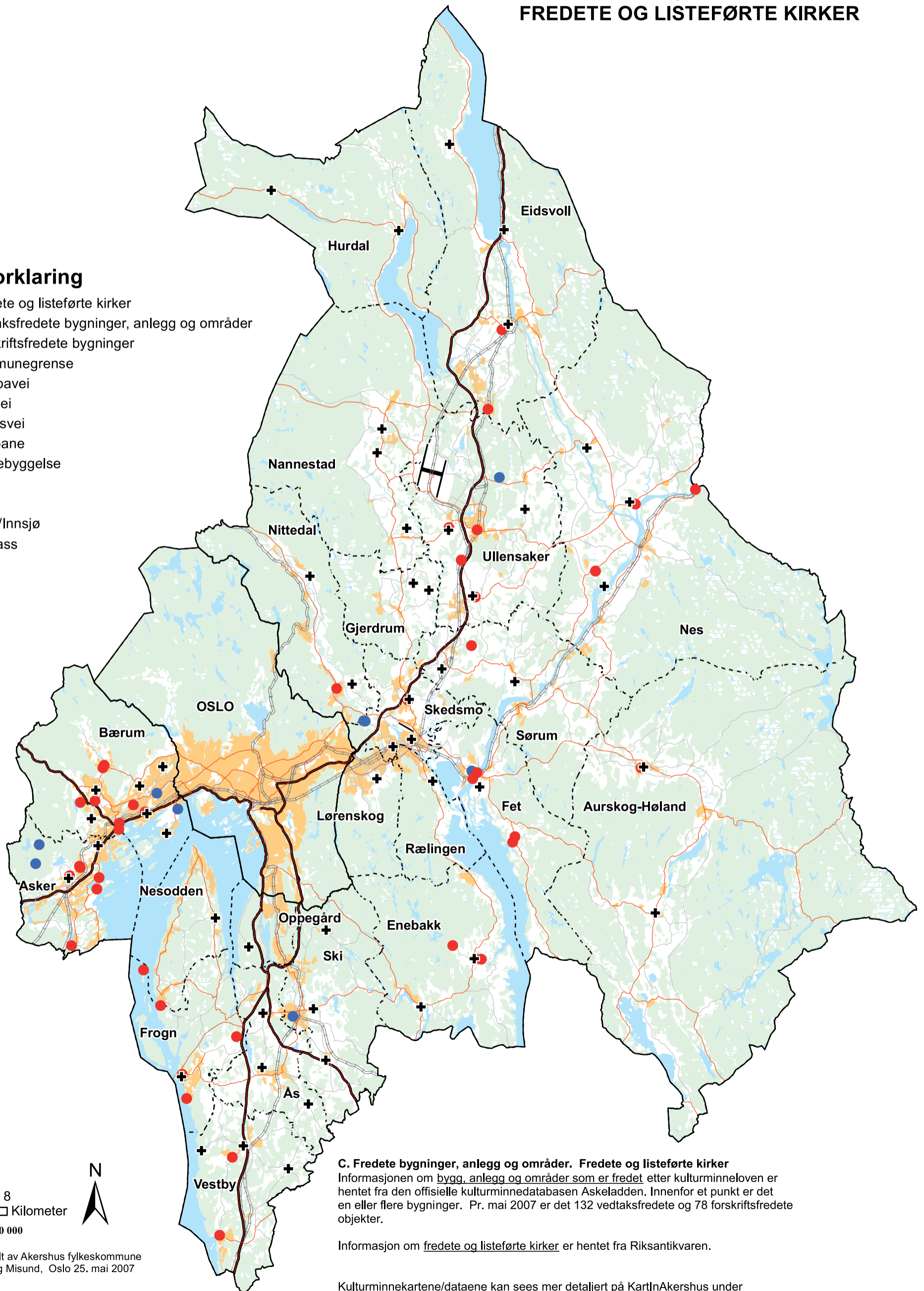
Målestokk 1:370 000

FREDETE BYGNINGER, ANLEGG OG OMRÅDER
FREDETE OG LISTEFØRTE KIRKER

Tegnforklaring

- + Fredete og listeførte kirker
- Vedtaksfredete bygninger, anlegg og områder
- Forskriftsfredete bygninger
- Kommunegrense
- Europavei
- Riksvei
- Fylkesvei
- Jernbane
- Tettbebyggelse
- Skog
- Myr
- Fjord/Innsjø
- Flyplass

C. Fredete bygninger, anlegg og områder. Fredete og listeførte kirker
Informasjonen om bygg, anlegg og områder som er fredet etter kulturminneloven er hentet fra den offisielle kulturminnedatabasen Askeladden. Innenfor et punkt er det en eller flere bygninger. Pr. mai 2007 er det 132 vedtaksfredete og 78 forskriftsfredete objekter.

Informasjon om fredete og listeførte kirker er hentet fra Riksantikvaren.

Kulturminnekartene/dataene kan sees mer detaljert på KartInAkershus under www.akershus.no

0 4 8
Kilometer
Målestokk 1:370 000

**STATENS KULTURHISTORISKE EIENDOMMER
OG LANDSVERNEPLANER**

Tegnforklaring

- Statens listeførte bygninger (1933-1934)
  - Verneplan for jernbanebygninger NSB
  - Nasjonal verneplan for kulturminner i jernbanen
  - Historisk linjer. Verneplan for Telenors bygninger og installasjoner
  - Norske fyr. Nasjonal verneplan for fyrstasjoner
  - Landsverneplan for forsvaret. Verneplan for eiendommer, bygninger og anlegg
  - Vegvalg. Nasjonal verneplan for vege-bruer-vegrelaterte kulturminner
  - Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner
  - Det 20. århundrets arkitektur
  - Kulturminner i Norsk kraftproduksjon-En evaluering av bevaringsverdige kraftanlegg, NVE
  - Bevaring av bensinstasjoner
  - 20. århundrerapporten - Icomos 2006
-
- - - Kommunegrense
  - Europavei
  - Riksvei
  - Fylkesvei
  - Jernbane
  - Tettbebyggelse
  - Skog
  - Myr
  - Fjord/Innsjø
  - Flyplass

0 4 8
Kilometer
Målestokk 1:370 000

Kartet er fremstilt av Akershus fylkeskommune
Ingrid Falkflaug Misund, Oslo 25. mai 2007

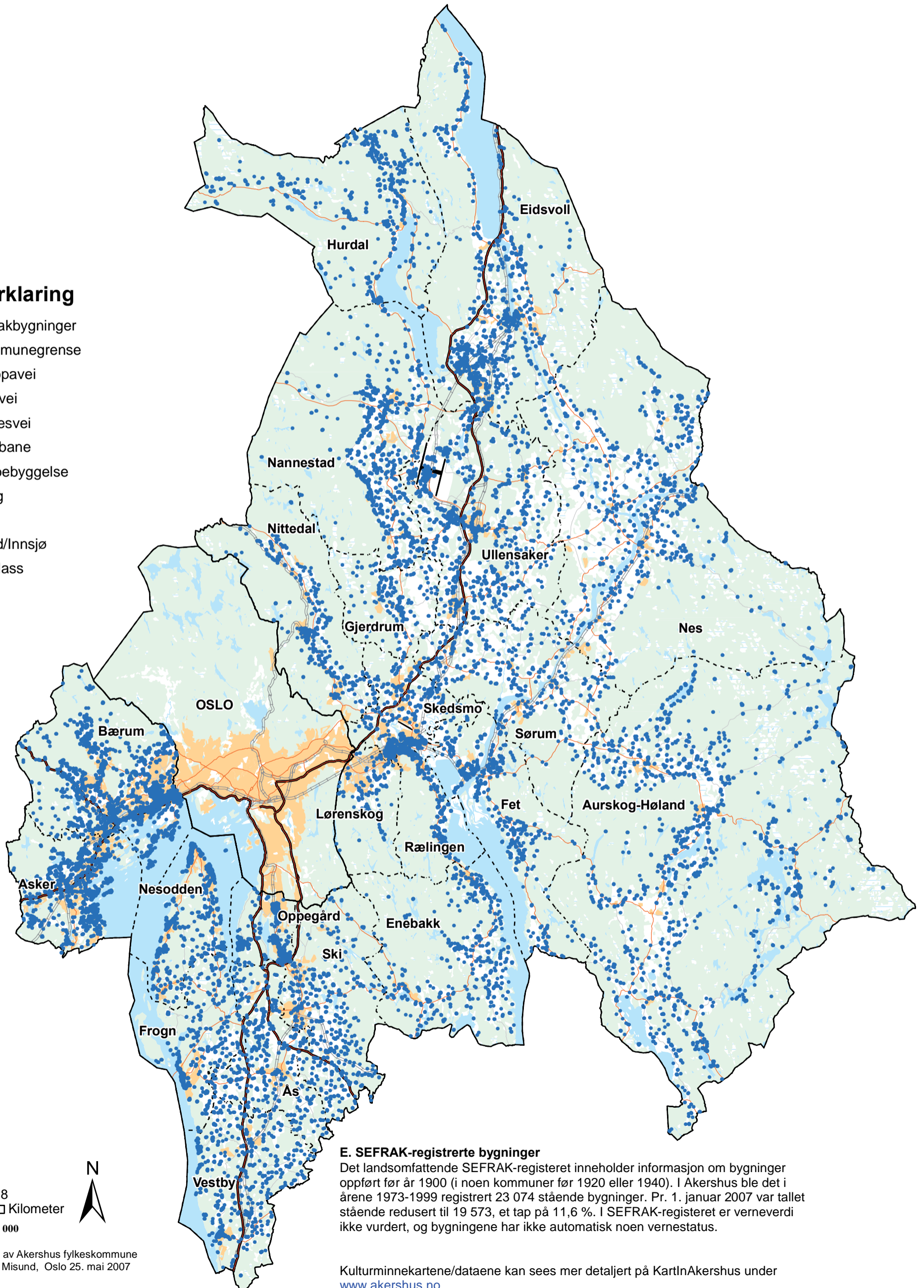
D. Statens kulturhistoriske eiendommer og landsverneplaner
Informasjonen er hentet fra Fortidsminnesforeningens årbøker for 1933 og 1934, de ulike landsverneplanene og www.statenskulturhistoriskeeiendommer.no.

Kulturminnekartene/dataene kan sees mer detaljert på KartInAkershus under www.akershus.no

SEFRAK - REGISTRERTE BYGNINGER

Tegnforklaring

- Sefrakbygninger
- Kommunegrense
- Europavei
- Riksvei
- Fylkesvei
- Jernbane
- Tettbebyggelse
- Skog
- Myr
- Fjord/Innsjø
- Flyplass

E. SEFRAK-registrerte bygninger

Det landsomfattende SEFRAK-registeret inneholder informasjon om bygninger oppført før år 1900 (i noen kommuner før 1920 eller 1940). I Akershus ble det i årene 1973-1999 registrert 23 074 stående bygninger. Pr. 1. januar 2007 var tallet stående redusert til 19 573, et tap på 11,6 %. I SEFRAK-registeret er verneverdi ikke vurdert, og bygningene har ikke automatisk noen vernestatus.

0 4 8
Kilometer
Målestokk 1:370 000

